משנה · אחרונים · תוספות יום טוב · סדר נזיקין

תוספות יום טוב על משנה בבא קמא

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות יום טוב על משנה בבא קמא

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-יום-טוב-על-משנה-בבא-קמא/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

משנה בבא קמא, הקדמה 5
פרק א 6
משנה א 6
משנה ב 9
משנה ג 10
משנה ד 12
פרק ב 13
משנה א 13
משנה ב 14
משנה ג 14
משנה ד 15
משנה ה 15
משנה ו 16
פרק ג 17
משנה א 17
משנה ב 19
משנה ג 19
משנה ד 21
משנה ה 21
משנה ו 21
משנה ז 22
משנה ח 22
משנה ט 23
משנה י 24
משנה יא 24
פרק ד 26
משנה א 26
משנה ב 26
משנה ג 27
משנה ד 28
משנה ה 29
משנה ו 30
משנה ז 31
משנה ח 31
משנה ט 32
פרק ה 33
משנה א 33
משנה ב 34
משנה ג 34
משנה ד 35
משנה ה 37
משנה ו 38
משנה ז 40
פרק ו 41
משנה א 41
משנה ב 42
משנה ג 43
משנה ד 44
משנה ה 45
משנה ו 46
פרק ז 46
משנה א 46
משנה ב 46
משנה ג 47
משנה ד 47
משנה ה 48
משנה ו 48
משנה ז 49
פרק ח 50
משנה א 50
משנה ב 53
משנה ג 54

משנה ד 55
משנה ה 55
משנה ו 55
משנה ז 57
פרק ט 58
משנה א 58
משנה ב 60
משנה ג 61
משנה ד 61
משנה ה 62
משנה ו 63
משנה ז 63
משנה ח 63
משנה ט 64
משנה י 66
משנה יא 68
משנה יב 68
פרק י 69
משנה א 69
משנה ב 70
משנה ג 71
משנה ד 71
משנה ה 72
משנה ו 73
משנה ז 73
משנה ח 73
משנה ט 73
משנה י 74

משנה בבא קמא, הקדמה

סדר נזיקין כבר כתבתי בפתיחה לסדר זרעים דנקטינן כסידרן זרעים מועד נשים נזיקין כדאסמכינהו אקרא דוהיה אמונת וגו' דאחרי שכך נמצא סידורן בסמך הכתוב ראוי לסדרן כמו כן בזה הדרך וכן סדרן הרמב"ם ועיין לעיל ריש סדר נשים. ודלא כבעל כף נחת שסידר סדר נזיקין לסדר הששי. [*ואני אומר עוד שאין לבעל כף נחת שום טעם ונחת ממה שנראה מפסוקי מזמור י"ט שבתהלים תורת ה' וגו' פקודי ה' וגו' שהם כנגד ו' סדרים כמ"ש בפרש"י והוא מדרש ראיתיו בילקוט [תהלים רמז תרע"ד] בשם רבי תנחומא ושם נאמר משפטי ה' כנגד נזיקין ולאחרונה יסע דא"כ קשו קראי אהדדי אלא נ"ל דדוד וישעיה כל אחד בזמנו אמרו. דהע"ה בזמן שישראל על אדמתן ואז נזיקין שרובו בדבר שבממון ואינו נתלה בגופו של אדם ראוי שיהיה מאוחר לכל. אבל ישעיה הרי אמרו בפסוק הן אראלם צעקו חוצה דנדרש במסכת חגיגה לזמן החורבן ואז קדשים וטהרות ראוים להיות מאוחרים אבל זרעים אף לאחר הבית נוהג בבבל ואדרבא תוספות והרא"ש נדחקו אמאי לא נהיגי בכל הארצות במסכת ע"ז פרק ר' ישמעאל. ואמנם אף שבשאר סדרים אין סידורם שוה בשני פסוקים אלו. הלא נקל לפרש שבתהלים כסדר דאמונת עתך שהוא מדרש הקבוע בגמרא שהוא עיקר כמ"ש בספר יוחסין בשם רב האי גאון זלה"ה. ואצלי הם מפורשים. אלא שאין להאריך כאן]: בבא קמא ממסכת נזיקין מסכת הראשונה מזה הסדר קרוי נזיקין וכוללת ג' חלקים ונקראין בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא ומס' כלים שבתוספתא חלוקה ג"כ לשלש בבות *) וז"ל הרמב"ם חלק המסכת הראשונה לשלשה חלקים והתחיל בבא קמא ועניינה לדבר על נזיקין [וההמנע מהם] וכגון שור ובור והבער ודין החובל ואין שופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם. ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינין. ע"כ. ואעפ"י דבפרק הגוזל עצים (בבא קמא דף ק"ב) פליגי רב הונא ורב יוסף דרב הונא ס"ל כולה נזיקין לאו חדא מסכתא היא ורב יוסף ס"ל כולה חדא מס' [היא] ולפי דרך פסקי הלכות אין הלכה כרב יוסף לגבי רב הונא דאין הלכה כבתראי אלא מאביי ורבא ואילך וה"נ איכא בינייהו לענין דינין בסתם ואחר כך מחלוקת ואהא קא מפלגי והתוספות בריש ב"מ וריש ב"ב לא הכריעו מ"מ סובר הרמב"ם דהלכה כרב יוסף משום דמסתברא כוותיה מדקרי להו רבינו הקדוש קמא מציעא ובתרא ש"מ דשייכי אהדדי וחלקי חדא מסכתא הן לפיכך בדרך הרמב"ם נדרוך גם בזה: נשאר לבאר מלת בבא ואומר כי ביאורו פתח בתרגום אסתר בפסוק ותאמר לו זרש אשתו ובגמרא נדרים ספ"ט [ס"ו:] א"ל תברי יתהון על רישא דבבא והרבה מן המחברים שמחלקים שערי ספריהן וקורין לכל חלק בשם פתח

[או שער] ומה מאד יצדק שם פתח למשנה לפי ששערי דיני התורה סגורין הם מבוא. ותורה שבעל פה שהיא המשנה. היא פותחת אותם. וזה השער לה' צדיקים יבואו בו:

פרק א

משנה א

ארבעה אבות נזיקין. מנינא למעוטי דר' אושעיא ודר' חייא. [דמנו נמי לנזקי גופו] דתנא דידן בנזקי ממונו קמיירי בנזקי גופו לא קמיירי. גמרא [דף ו'] . וכתבו התוספות אע"ג דבריש ראש השנה תני ארבעה ראשי שנים הן [ובריש פ"ח דשבועות] ארבעה שומרין הן [חמשה חומשין הן דפרק הזהב] הכא *) לא תני הן. כדאשכחן נמי בארבעה מחוסרי כפרה [ריש פ"ב דכריתות] ולא סליק תירוצם שכתבו בריש ר"ה. דהכא קאי אבתריה. כלומר ארבעה אבות נזיקין הללו לא ראי זה וכו' דהא הכא נחת למנינא כדאמרן:

אבות. כתב הר"ב משום דאיכא לכל חד מנייהו תולדות קרי אבות. להנך דכתיבי בקראי בהדיא רש"י:

נזיקין. ל' הר"ן כל נזיקים שעושין נזק. נזקים שם ההיזק. ע"כ. ואומר אני שנזיקים מורכב מהנפעל וההפעיל והיה ראוי שיהא מזיקין כמו חב המזיק הניזק והמזיק אבל הורכב בנו"ן נפעל ונשארה היו"ד להוראת ההפעיל. וסבת הרכבתו להורות כי המזיק הוא הניזק כי נקה לא ינקה. והכלל שחכמינו ז"ל הם בעלי לשון הקודש ועליהם אין להשיב כדברי הרמב"ם שכתבתי בריש מסכת תרומות:

השור. פירש הר"ב הוא הרגל וכו' ותנא ושלח זה הרגל. ואע"ג דבור כתיב בתורה קודם מ"מ שם שור כתיב קודם בפרשה דהיינו נגיחה דקרן להכי אקדים למתני שור. ותני לכולהו כסדר שהן כתובים בפרשה. תוספות. ומ"ש הר"ב והא דלא חשיב תנא דידן קרן וכו' כלומר בהדי אבות. אבל מ"מ אתיא ליה במתניתין דלקמן בהא דתני וכשהזיק וכו' כמ"ש שם בס"ד:

והבור. כתב הר"ב אם הבור עמוק י' וכו' כדתנן במשנה ה' פ"ה וע"ש. ומ"ש הר"ב דתולדה דבור כגון כיחו וניעו. פירש רש"י [דף ג' ע"ב] כיחו רוק הפה. ניעו ליחות החוטם. רוק היוצא מתוך גופיה אגב כח. עד כאן. ועיין בריש פרק ז' דנדה בפירוש הר"ב. ועיין עוד תולדה דבור לקמן במשנה ג'. וכן במשנה ד' פרח בתרא דבבא מציעא:

והמבעה. כתב הר"ב זה השן וכו' כדכתיב ובער בשדה אחר. ומקשינן בגמרא דלא לכתוב ובער דושלח משמע רגל כדאמרן ומשמע שן כדכתיב (דברים ל"ב:כ"ד) ושן בהמות אשלח בם. ומכדי שקולין הן יבואו שניהם דהי מנייהו מפקת. ומשני אצטריך דסלקא

דעתך אמינא ה"מ היכא דשלחה איהו בכונה לרעות בשדה חברו. אבל ממילא לא. קמ"ל ובער. וכיון דנפקא שן דממילא מובער. אתיא רגל וילפא מיניה. ומ"ש הר"ב ונקרא השן מבעה מלשון נבעו וכו'. גמרא [דף ג' ע"ב]. וכתב נמוקי יוסף והא דלא נקט שן דהוי אמינא אפילו היכא דאין הנאה להזיקה ולפיכך נקט לישנא דמבעה דמשמע לישנא דגלויי וכו' דהייטנו להנאתה. שפעמים נגלין פעמים נכסין דהייט בשעת אכילה:

[*)**וההבער**. תמיהני דלא דייק נמוקי יוסף הכא נמי אמאי לא קתני אש וכדתני בסיפא. ונ"ל דאין ה"נ דאיכא למידק. ותריץ הכי דאש יש להבין מסתמא שהוא בענין שדולק האש בשל חברו וקרא קאמר כי תצא אש אפילו מעצמה לכך קתני ההבער והוא לישנא דקרא (שמות ל"ה:ג') לא תבערו אש בכל מושבותיכם וההוא מי לא מיירי מסתמא דבשלו הוא מדליק ה"נ דכוותיה. ועוד נ"ל דההבער הוה מצי למתני המבעיר ולא קתני הכי. קמ"ל דרוצה לומר שאינו מבעיר. בשל זולתו. אלא שיש לו הבערה בביתו ודו"ק]:

לא הרי השור כהרי המבעה. לשון התוספות פירוש אין קולתו של שור כקולתו של מבעה. [דהוה אמינא רגל וכו' כמ"ש הר"ב] ולפיכך אי כתב רחמנא שור לא אתי מבעה מיניה שהוא קיל מיניה. ואין פירושו כשאר לא ראי זה כראי זה. שפירושו אין חומרא של זה כחומרא של זה. ולכך אין החומרות גורמות זה הדין. אלא הצד השוה שבהם גורם הדין. ע"כ. ובדף ד' פירש"י דהכי קאמר אין דין הכתוב בזה ראוי לנהוג בזה. ע"כ. והא דלא שנאה משנתינו החומרא כמו שפירשה *) בוזה וזה שאין רוח חיים. כתבו התוספות משום דחד מחד קל למצוא חומר באחד מה שאין בחבירו. וכתב רש"י ודלא נקט להו כסדר לא הרי השור כהרי בור. משום דתו לא הוי מצי למתני לא זה וזה שיש בהן רוח חיים דהא בור אין בו רוח חיים. ועוד טעמא אחרינא דהא רבותא אשמועינן דאף ע"ג שיש לשניהם רוח חיים לא נפיק חד מחבריה:

כהרי האש. לשון נמוקי יוסף והא דלא הדר ותני לא הרי האש כהרי שניהם כדקא הדר ברישא משום דטרחא ליה מלתא ע"כ ס"ל דיש באש ממה שאין בשניהם לפי שכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו כמו שורו. דלא כתוספות שכתבו שאין זה חומרא. ולפי שלא היה יכול למצוא חומרא באש מה שאין בשניהם להכי לא הדר ותני לא הרי האש וכו':

כהרי הבור וכו'. כתב הר"ב ובגמרא מסיק דאי כתב בור וחד מהנך אתו כלהו שאר וכו'. אבל מבור לחוד לא נפיק. דאיכא למפרך מה לבור שתחלת עשייתו לנזק. תוספות [דף ה' ע"ב]. וכתבו עוד והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר. עד כאן. וכתבו עוד דלא משני דלהכי איצטריך למכתב כולהו דאין עונשין ממון מן הדין. דס"ל גמרא דידן דעונשין. ועיין משנה ה' פ"ב. ומשנה ה' פ"ה. *) ועיין עוד מה שכתבתי במשנה ד' פ"ג דבבא

בתרא. ועיין בגמרא דסנהדרין פ"ט דף ע"ו וכתבתיו ריש פ"ק דיבמות. [*ועיין מ"ש סוף פ"ק דאהלות]. ומ"ש הר"ב שן ורגל פטורים ברה"ר. דכתיב בהו ובער בשדה אחר. רש"י [בדף ה' ע"ב]. ומ"ש בור פטר ביה קרא אדם וכלים וכו'. כתבו רש"י ותוספות דכדי נסיב לה דהא בור איצטריכו ליה למכתב דבור לא אתי מכולהו כדתנן במתניתין. ע"כ. ומ"ש הר"ב אש פטר בו את הטמון. ואם תאמר לר' יהודה דמחייב טמון באש כדתנן במשנה ה' פ"ו למאי הלכתא כתב לאש. הא נפיק מבור וחד מאינך. ויש לומר כמ"ש התוספות דהוי מצי למימר דכולהו אצטריך למכתב. דאי לא כתיבי אלא הוה נפקי מחד מהנך ומבור הוה פטרי בהו כלים ע"כ. ולר' יהודה אין ה"נ דקאמר דכולהו אצטריך משום הכי:

הצד השוה שבהן וכו'. כתב הר"ב אף אני אביא וכו'. וז"ל הר"ן מפרש בגמרא לאתויי כל שדרכו להזיק ושמירתו עליך אע"ג דלא דמי לחד מהני אבות. אי יכולין לאתויי מתרתי. או מתלת. או מטפי בהצד השוה לחיובא. מחייבינן ליה:

ושמירתן עליך. שנתחייבת בשמירתן מחמת שהם ממונך. או שנמסרו לך לשמרן. או שעשית בהם מעשה שתחייבך בשמירתן כדאמרינן לקמן [ד' ו' ע"א]. ושמירתן עליך שאין אתה חייב בנזקיהן אלא בזמן ששמירתן עליך ופשעת בשמירתן עד שהזיקו. לאפוקי היכא דמסרינהו לאחרים לנטרינהו כדחזי ופשע בהן שומר. דהשני חייב והראשון פטור. ולאפוקי נמי היכא דנטרינהו כאורחייהו ואזיקו דפטור דאין שמירת כולן שוה [כו']. נמוקי יוסף:

חב המזיק. האי תנא ירושלמי הוא ותנא לישנא קלילא ולא תנא חייב. גמרא:

תשלומי נזק. להכי נקט לשון השלמה שאם הזיקו והפחיתו מדמיו הראשונים שהיה שוה. הניזק משלם הפחת עד שעת העמדה בדין והמותר משלם לו מזיק כדתניא לקמן [דף י' ע"ב תשלומי נזק] מלמד שהבעלים מטפלין בנבילה ששמין את הדבר הניזק כמה הוא יפה עד שלא ניזק וכמה הוא יפה משהוזק. והבעלים מטפלין בנבלה והמזיק משלם להם את הפחת שפחתה מחמת נזק דנפקא לן לקמן [דף י' ע"ב] מוהמת יהיה לו לניזק משמע. ואי פחתה נבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין פסידא דניזק הוא דכי שיימינן ליה כשעת מיתה הוא דשיימינן. והוא הדין היכא דשבחה בין מיתה להעמדה בדין דניזק הוי. נ"י. ואיתא בגמרא אתשלומי דמתניתין דלקמן. והתם דריש מקראי. ועיין מ"ש במשנה ג':

במיטב הארץ. כתב הר"ב מעידית שבנכסיו דהא מיטב שדהו דהיאך דקא משלם משמע. גמרא. ולשון עידית מפורש ריש פ"ה דגטין. ומ"ש הר"ב אבל אם בא ליתן לו מטלטלין וכו' יהיב ליה כל מה דבעי ואפילו סובין. וילפינן מבור דכתיב ביה ישיב לרבות שוה

כסף. נמוקי יוסף. ומה שכתב אבל לבעל חוב וכו' יהיב ליה בינונית מפורש ריש פרק ה' דגטין:

משנה ב

הכשרתי. פירש הר"ב זמנתי וחבירו במשנה ב' פרק קמא דעירובין:

הכשרתי במקצת נזקו. כתב הר"ב כגון החופר בור וכו' ונפל שמה שור או חמור מת. אבל אם ניזק פליגי תנאי. ומ"מ פסקו כמ"ד אף לנזקין האחרון חייב. וכתב המגיד בפי"ב מהלכות נזקי ממון [הלכה י"ב] שהטעם מפני שהאחרון העתיקו ממדת נזקין למדת מיתה ומתוך כך חייב בכל:

נכסים שאין בהם מעילה. גמרא. מעילה הוא דלית בהו הא מקדש קדשי חייב בנזקין. כגון קדשים קלים שאין בהם מעילה מחיים. אלא באימורים לאחר זריקת דם כדגרסינן במסכת מעילה פ"ק [דף ז']. מני רבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הוא. דתניא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו (ויקרא ה':כ"א) לרבות קדשים קלים שהם ממונו. דקרינן בהם וכחש. ועיין מה שכתבתי במשנה ט' פ"ד דבבא מציעא:

נכסים של בני ברית. כתב הר"ב שאם הזיק של עכו"ם פטור כדתנן במשנה ג' פ"ד. ושם אפרש בס"ד:

נכסים המיוחדים. כתב הר"ב שאם הזיק נכסים של הפקר פטור. כך הם דברי רש"י בפירוש המשנה. אבל הוא מפרש כדסלקא דעתיה בגמרא שכן דרכו כיון שבסדר הגמרא מפרש להמשנה. נוח לפרש כדסלקא דעתיה דגמרא דלא כמסקנא. אבל הר"ב שמפרש למשנה בפני עצמה לא הוי ליה לפרש כן. דהא קשיא מאי תבע ליה. והכי פרכינן בגמרא מאן תבע ליה. אלא דנגח תורא דהפקר לתורא דידן וקדם וזכה בו אחר. א"נ נגח ואחר כך הקדיש ואחר כך הפקיר שנאמר (שמות כ"א:כ"ט) והועד בבעליו והמית איש [וגו'] השור יסקל וגם בעליו יומת. ומשמע שיהא לו בעל בשעת מיתה והעמדה בדין וגמר דין. והאי קרא אע"ג דבשור שהמית אדם כתיב. ילפינן לנזקין. ותמיהני דלענין שור שהמית ר' יהודה אמרה במשנה ז' פרק ד'. ושם פסקו הרמב"ם והר"ב דלא כרבי יהודה. וכ"כ שם נמוקי יוסף. והיאך ילפינן לה הכא לענין נזקין. ובמיתה דביה כתיב לא דרשינן לה. ונראה לי דילפינן באם אינו ענין. משום דהתם ז' שור כתיבי לאתויי שאין לו בעלים הלכך אמרינן באם אינו ענין למיתה דז' שור כתיבי. תנהו ענין לנזקין. ואפשר נמי דהיינו טעמא דהרמב"ם פרק שמיני מהלכות נזקי ממון וטור סימן ת"ו השמיטו גמר דין. משום דלגמר דין דבהדיא השור יסקל כתיב לא דרשו כולי האי באם אינו ענין אלא דבתוספות [דף י"ג ד"ה שנאמר] משמע דעיקר דרשא מהשור יסקל אתא וזה צ"ע:

חוץ מרשות המיוחדת למזיק. כתב הר"ב ודוקא כשהזיקו נכסיו אבל המזיק עצמו שחבל בחברו [כו'] משום דרבא פ"ה דף מ"ח אמר למלתיה בנכנס לחצר חבירו וכו'. ולעיל מיניה נקט הכניס שורו וכו'. שמע מיניה דהכא בנכנס עצמו. ולהכי אסברה לה הר"ב נמי בחבל חברו. ואע"ג דאנן בשור הנכנס קיימינן. ודינא נמי הכי הוה כמו שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות נזקי ממון [הלכה'] וטור סימן שע"ח. והרמב"ם בפירושו. וכן נמוקי יוסף סתמו וכתבו. ואם הזיקו הוא בעצמו וכו':

ורשות הניזק והמזיק. כתב הר"ב כגון חצר וכו' בשן ורגל פטור. פירש רש"י [דף י"ג ע"ב] דבעינן ובער בשדה אחר ומש"ה אם היתה מיוחדת [לפירות] וכו' והזיק בשן ורגל חייב. דשדה אחר קרינן ביה:

הניזק והמזיק. לשון התשבי שרש נזק. ותמהתי למה לא אמר המזיק והמוזק על משקל המכה והמוכה. ע"כ. ולפי מה שכתבתי בריש פרקין שהרכיבו לשם נזיקין בבנין נפעל לטעם שהתבאר שם. אני אומר שמפני כן שמשו בניזק ולא אמרו מוזק אחרי שכבר נשתמשו בבנין נפעל בהרכבתו לשם נזיקין:

וכשהזיק וכו'.הא דרשינן ליה ריש פרקין (בבא קמא ד' ע"א) לאתויי קרן. כדכתי' כי יגח אין נגיחה אלא בקרן שנאמר (מלכים א כ"ב:י"א) ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח. ואומר (דברים ל"ג:י"ז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח שמע מיניה בין בתלוש בין במחובר קרי נגיחה. גמרא שם דף ב'. וכשהזיק חב המזיק דרישא לא דרשינן ליה. דלאו יתירא הוא. רש"י [ט:]:

משנה ג

שום כסף. כתב הר"ב ואם הזיקה פרתו וכו'. שדרסה עליו ברשות הניזק ושברתו. לשון נ"י ונתקרע. ומ"ש הר"ב דהוי נמי בור. שכל ממונו המזיק במקום שמונח שם דומה לבור והוי תולדתו. ומ"ש הר"ב אין אומרים וכו' לשון נ"י ואפילו היה נראה שהנזקין שוין לא אמרינן יצא זה בזה בלא שומא. לפי שמתוך השומא תעלה שומת שניהם בדקדוק ואם יש מותר משלמים המותר זה לזה. ואם אין שם מותר שניהם פטורים:

ושוה כסף. כתב הר"ב וכשבאים לשלם ההיזק מנכסי היתומים. לא יפרעו אלא מן הקרקע ולא מן המטלטלין. דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי. ולכאורה הואיל ולא כתב דהאידנא מגבינן ממטלטלי דיתמי כמו שכתב במשנה ג' פ"ט דכתובות וכן ריש פ"ו דערכין. ועוד ריש פרק בתרא דמכילתין. [נראה] דדעתו כרבינו אפרים שכתב הטור בשמו סוף סימן תי"ט דלא תקנו אלא לבעל חוב משום נעילת דלת אבל לנזקים דלא שכיחי לא תקון. אלא שהרמב"ם כתב גם כן כך שם בפרק ט' דכתובות במשנה ב' ולא

כן בכאן. ואעפ"כ כתב בפ"ח מהלכות נזקי ממון [הלכה י"א] דהאידנא מגבין לנזקין מן המטלטלין של יתומים לכך נראה שסמכו על הא דכתבו בכתובות:

בפני ב"ד. כתב הר"ב מומחין. פירש רש"י מומחין דנין דיני קנסות [כדתנן בריש סנהדרין] וכתבו התוספות ואע"ג דמתניתין לא איירי בקנסות. דהא שור לרגלו ומבעה לשינו מפרשינן לה. מכל מקום מרמז לנו התנא במתניתין אפילו במילי דלא איירי ברישא. ע"כ. והא דמייתינן לקרן בוכשהזיק דמתניתין דלעיל. היינו מועד דהא במיטב הארץ תנן. ותם אינו משלם אלא מגופו כדלקמן:

ועל פי עדים בני חורין. כתב הר"ב לאפוקי עבדים ועכו"ם דפסולי עדות. כמו שפירש הר"ב במשנה ח' פ"ק דראש השנה בעבדים. וכתב הר"ן דעכו"ם נמי פסול מהאי טעמא. ובגמרא צריכא לאשמועינן תרוייהו. דאי אשמועינן עבדים הוה אמינא משום דאין להם חיים. דכתיב (בראשית כ"ב:ה') שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. אבל עכו"ם דאית להו חיים דכתיב (מלכים א ט"ו:י"ח) *) הדד בן טברימון בן חזיון. לא. ואי אשמועינן עכו"ם משום דלא שייכי במצות. אבל עבד כנעני דשייך במצות שנשים חייבות בהן אימא לא. צריכא. ואם תאמר ומאי שנא הכא דאשמועינן דפסולים. הא פסילי לכל עדות. כבר כתב הרמב"ם שהוצרך למעטם לפי שיעלה על הדעת [שנוותר] ונקל בעדות הנזקין לרוב מאורעיהם. ולמעוט מה שיזדמן שיהיה עליהם עדים כשרים לפי שההכאות בין האנשים ובין הבהמות ג"כ רוב היותם במעמד עמי הארץ והעבדים והעכו"ם לכן הודיענו שלא יקבלו בזה אלא עדות כשרים כמו בשאר העדיות. ע"כ. וטור סימן ת"ח כתב בשם ר"י דאשמועינן דאפילו בשור עכו"ם שנגח לשל ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים:

והנשים בכלל. כמו שכתבתי במשנה ז' פ"ק דקדושין דהשוה אשה לאיש וכו'. ועיין לקמן פ"ד מ"ז:

הניזק והמזיק בתשלומין. כתב הר"ב כגון אם פחתה וכו'. ואע"ג דתנן לה חדא זמנא בתשלומי נזק. כמ"ש במשנה א' בשם נמוקי יוסף. מפרש בגמרא חדא בתם וחדא במועד וצריכא דאי אשמועינן תם משום דאכתי לא אייעד אבל מועד אימא לא. ואי אשמועינן מועד משום דקא משלם כולה אבל תם אימא לא צריכא. ולא קשיא דהא תרי זימני תנן לה תשלומי נזק. ולמאי איצטריך תו הך דהכא. דתשלומי נזק דתנן ברישא. אינו מיותר כלל. אלא דתני מה הצד השוה שבהם. ולהכי נמי בגמרא לא פירשו אלא אתשלומי נזק דמתניתין ב'. ואין זה דרישא. אלא כמעתיק לשון שבסיפא:

משנה ד

הבהמה אינה מועדת וכו'. משום דתני שן ורגל דמועדין מתחילתן. נקט אינה מועדת. ולא תנא הבהמה תמה:

ולא לשוך וכו'. בגמרא דריש פרקין (בבא קמא דף ב' ע"ב) נשיכה כיון דאין הנאה להזיקה כשן. הוי תולדה דקרן. רביצה ובעיטה. כיון דאין הזיקן מצוי כרגל. הוו תולדה דקרן:

ושור המועד. פירש הר"ב ג"פ ליגח וכו' ולגבי מועד חשיב להו חד כן פירש"י בפירוש המשנה. ומסיים דעל ידי העדאה דעדים אתי בהו חיוב [נזק שלם]. הלכך חדא מלתא הוא. ע"כ ועיין לקמן:

ושור המזיק ברשות הניזק. כתב הר"ב ומתניתין אתיא כמ"ד משונה וכו' כלומר הך בבא דמתניתין אבל רישא על כרחך רבנן היא. דהשן מועדת וכו' על כרחך בחצר הניזק דבעינן ובער בשדה אחר. ותנן הבהמה אינה מועדת כו'. וה"ק שמואל לרב יהודה שיננא שבוק מתניתין ותא אבתראי. רישא רבנן. וסיפא רבי טרפון. ואע"ג דרבינא דבתראה מוקים לה כולה כרבנן. אבל מחסר למתניתין. לפיכך פירש הר"ב אליבא דשמואל. ומ"ש הר"ב דאינה הלכה. עיין בפירושו משנה ה' פ"ב:

והאדם הרי חמשה. ובבעלי חיים קמיירי להכי לא חשיב בור ואש. רש"י. ומסיימי התוספות דף ד' דבור ואש כך לי פעם ראשונה כמו בפעם שלישית ורביעית:

הזאב והארי כו'. חסורי מחסרא והכי קתני. ויש מועדים אחרים כיוצא באלו הזאב וכו'. גמרא. ועיין מה שכתבתי במשנה ד' פ"ק דסנהדרין מנלן דחייבה תורה לכל הני:

הרי אלו מועדים. אפילו בנשיכה ובכל נזקין ומשלמין בעלים שלהם נזק שלם. רש"י:

שהן בני תרבות. שגידלן אדם בביתו: רש"י:

מה בין תם למועד אלא שהתם וכו' וכן לשון הזה במ"ח פרק ה' דמנחות. ובמשנה ב' פ"ג דערכין. עוד שם משנה ב' פ"ז ובריש מסכת קנים. [*ועיין פ"ז משנה ב' דמסכת תמיד] ולכאורה נראה לפרש בלשון בתמיה מה בין וכו'. ליכא. אלא שהתם וכו'. אבל בגמרא דף ט"ו מסקינן דשייר שאינו משלם על פי עצמו דפלגא נזקא קנסא ומודה בקנס פטור דכתיב (שמות כב) אשר ירשיעון וגומר כדפרישית במשנה ח' פ"ט. ושייר חצי כופר. דתם פטור מכופר. לכך צריך לפרש שהוא כמו אין בין וכו'. [*וכהאי גוונא מפרש הר"ב בסוף פ"ק דשבועות] וכן ההיא דקנים נשנה בפ"ק דמגילה מ"ו בהדיא בלשון אין בין וכו'. [*ובסוגיא דהכא [ד' ט"ו] ודסוף פרק אלו נערות (כתובות דף מ"א ע"א) מייתי למתניתין ולא גרם אלא]:

מן העלייה. פירש הר"ב מעידית שבנכסיו דמאי עלייה מעולה שבנכסיו. וכן הוא אומר (ד"ה ב' ל"ב) וישכב חזקיה עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד. ואמר ר"א במעלה אצל המעולים שבמשפחה ומאן נינהו דוד ושלמה. גמרא:

פרק ב

משנה א

כיצד הרגל וכו' אמתניתין דסוף פ"ק קאי. ותימה אי אדפתח ליתני כיצד השן ברישא. ואי אדסליק הא תנינא ושור המזיק ברשות הניזק והאדם בסוף. ואומר ר"י ודאי אדפתח ביה קאי ושן ורגל כחד חשיבי משום דשוין בהלכותיהן ומחד קרא נפקי ומשום דתנא רגל בתר שן נקט הכא רגל ברישא אדסליק מינה. תוספות:

לשבר בדרך הלוכה. פירש הר"ב דמשני לשבר וכו'. ואע"ג דהא אמרן לה בפרק דלעיל איידי דבעי למתני תולדה דהיינו הבהמה מועדת וכו' תנא אב בששברה ברגלה ממש. נמוקי יוסף. ומ"ש הר"ב בשליף מפורש בריש פ"ק [ד"ה השור]:

היתה מבעטת וכו'. אגב דשוה לצרורות נקט לה הכא. תוספות:

משלם חצי נזק. כתב הר"ב וברשות הניזק קאמר כלומר צרורות. אבל מבעטת אפילו ברה"ר כיון דתולדה דקרן הוא. וכ"כ נ"י. ומ"ש הר"ב דצרורות תולדה דרגל לפוטרו ברה"ר. ותו נפקי מינה דהוה תולדה דרגל. היינו לשלם מן העליה כיון דמועד מתחלתו. אלא דהלכה אפקיה לחצי נזק. והר"ב לא כתבו משום דבגמרא פ"ק דף ג' מיבעיא ליה לרבא ופירשו התוספות דכיון דאתי הלכתא דלא משלם אלא חצי נזק אם כן אתא הלכתא להקל ולא להחמיר ע"כ. ומ"מ לרב פפא פשיטא ליה לשלם מן העליה. וכן פסקו הפוסקים:

דרסה על הכלי וכו'. ואע"ג דכבר שמענו מ"מ איצטריך לאשמועינן דסד"א משונה הוא בהך דריסה הואיל ודרסה בחוזק כל כך שניתז השבר על כלי אחר ושברו מסתמא להזיק נתכונה קמ"ל דלא. א"נ קמ"ל דזימנין משכחת ליה נזק וחצי נזק בחד מעשה בהדדי כה"ג. ל' נ"י. והתוספות כתבו ל' הראשון:

התרנגולים מועדים וכו'. וקמ"ל דעופות נמי מועדים מתחלתן בין לענין שן בין לענין רגל ותנא גבי רגל וה"ה גבי שן וילפינן עופות מושלח את בעירה תרגום של בהמה. מבהמתך דכלאים או דשבת כדתנא דבי רבי ישמעאל ושב הכהן ובא הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה הכי נמי בעירה ובהמה חד ענינא הוא וילפינן מהדדי מה להלן חיה ועוף כיוצא בהן אף כאן חיה ועוף כיוצא בהן. נ"י:

משנה ב

הבהמה מועדת לאכול פירות. היינו שן היינו בהמה אלא דתני שן דחיה וקתני שן דבהמה לאשמועינן דאע"ג דבעירה כתיב. חיה בכלל בהמה כדלעיל [ואידי ואידי אבות נינהו] וחיה דאתיא ליה מדרשא חביבא ליה ונקטה ברישא ולעיל ברגל לא מצי שביק אב ותני תולדה. איבעית אימא איידי דסליק מרגל [בפ"ק תנן הרגל מועדת ולא תנן הבהמה]. פתח ברגל. גמרא דף י"ז:

ברשות הניזק. משום דבעי לפלוגי בואם נהנית תנא לה הכא ולא ברגל. אבל הוא הדין דברגל. כמו דתנא לעיל תרנגולים ברגל והוא הדין בשן:

אבל ברה"ר פטור. כתב הר"ב אאכלה פירות וכו'. אבל אכלה כסות וכלים חייב חצי נזק דעבדי אינשי וכו' כלומר דאי לאו הכי כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. גמרא. ועיין מה שכתבתי בריש פרק דלקמן:

משלם מה שנהנית. כתב הר"ב רואין כאילו הן שעורים. פירש רש"י כפי שהיה צריך ליקח שעורים למאכלה. והרמב"ם פירש כגון חמור שאכל עשרה ליטראות תמרים ישלם בעל אותו החמור דמי עשרה ליטראות משעורים:

משנה ג

שקפצו וכו' משלם נזק שלם. מסקינן בגמרא דלהכי תנן שקפצו ולא שנפלו *) כגון היכא דמקרבי כלים לכותל. ואי הוו קפצי. לברא ממאני היו קפצי. וכי נפלו אונס הוא ופטורים. דהא לאו פשיעה הוא אפילו לענין קפיצה דהא כי קפצי לברא הוו קפצי. אבל אי הוי בענין שכשיקפצו הוו תברי. כי נפלו נמי חייבים. דאע"ג דבנפילה אניסי הוא הוה תחלתו בפשיעה לגבי קפיצה ותחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב. [*ומתניתין דמרחקי הכלים ומשום הכי חייב על הקפיצה ועל הנפילה נמי היה חייב אבל משום הכי לא קתני נפלו לומר דלפעמים פטור בנפלו והיינו היכא דמקרבי ואז פטור אף על הקפיצה. כך פירש בנ"י]:

חררה. פירש הר"ב עוגה שנאפית על גבי גחלים. וז"ל הרמב"ם ופעמים שהגחלים נדבקים בה. ע"כ. ועיין פרק דלקמן מ"י:

על החררה משלם נזק שלם. כתב הר"ב דהוי שן ברשות הניזק. ומסיק בגמרא דבגדיש של בעל החררה דבעינן ובער בשדה אחר:

ועל הגדיש משלם חצי נזק. כתב הר"ב דהוו כמו צרורות ס"לכדעת הטור סימן שצ"ב דבאדיי אדויי היא מתניתין. ואף ע"ג דבגמרא מוקמינן אליביה דר"י דהלכתא כותיה. מתניתין באנח אנוחי ועל מקום החררה נ"ש ועל כולה גדיש ח"נ. כתב ב"י בשם הרשב"א

דה"ה דהוה מצי לאוקמא בדאדיי אדויי ועל כולה גדיש חצי נזק. ובהכי מיפרשא מתניתין טפי שפיר שאין משלם על הגדיש אלא חצי נזק. ואילו באנח אנוחי איצטריך לחלק בין מקום גחלת ובין שאר גדיש. אלא רבותא קמ"ל דלר"י אפילו באנח מצית לאוקמה. ע"כ. ולא כדעת התוספות דכתבו דלר"י דוקא באנח וכו'. ועיין מ"ש סוף פרק ו':

משנה ד

איזה הוא תם. פשיטא דכל שלא הועד תם הוא. אלא הכי קבעי איזהו שיקרא תם אחר העדאה. נ"י:

כל שהעידו בו שלשה ימים. אביי דרש תמול חד. מתמול תרי. שלשום תלת. ולא ישמרנו חייב. רבא דרש תמול מתמול חד. שלשום תרי ולא ישמרנו תלת. ומשמעות דורשין איכא בינייהו ככתוב בתוספות:

כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח. די אפילו בפעם אחת דמסתמא חזר לתמותו. הכי משמע מדלא הזכיר ג"פ אלא גבי העדאה ומ"מ חזרה של ג' ימים פשיטא דסגי. הרא"ש ז"ל. [*ועיין מ"ש במ"ב פ"ד]. וכתב הריטב"א דג"פ ביום אחד בלא משמוש תינוקות לא סגי ליה דא"כ הוי ליה לפרש. נ"י. [*ופסקי ההלכות שכתב הר"ב כך הוא בגמרא]:

משנה ה

נגח נגף וכו'. ל' הר"ב כולן תולדות קרן הן. וכן ל' רש"י. ורצונם לומר דמנגף ואילך [הוא] דאילו נגח קרן גופיה כדדרשינן מכי יגח כמ"ש בפ"ק משנה ב':

ברשות הרבים משלם חצי נזק. *)דכתיב קרא יחצון לומר שאין חצי נזק חלוק לא ברה"ר ולא ברשות היחיד דלמדרש הכי אייתרא. דהא כתיב קרא וחצו את כספו דלא תימא דלא לחייב אפילו חצי נזק אלא ברה"י כלומר ברשות הניזק כמו שן ורגל כדאיתא בגמרא [ריש] דף כ"ו:

ברשות הניזק לשלם נזק שלם. דאמר קרא (שלם) ישלם תשלומין מעליא ולא תילף בקל וחומר מקרן שלא לחייב אלא ח"נ כדאיתא בגמרא שם:

אמרו לו דיו וכו'. והקשו ז"ל היכי אמרינן דיו דהא כל קל וחומר דעלמא הכי הוא. דבשביל חומרא קטנה שיש בלמד. דנין אותו שיהא כמלמד לגמרי לכל חומרותיו. ותירצו ז"ל דהני מילי כשהחומרות שאנו באים ללמוד אינן מעין אותו חומרא שהיא בלמד. אבל הכא שאתה בא ללמוד נזק שלם בחצר הניזק מכח חומרא שנמצא בלמד שהוא נמי ענין תשלומין. דהיינו חצי נזק ברה"ר. שייך לומר דיו. נ"י. וכן כתבו התוספות.

ומכאן גם כן ראיה למ"ש בשם התוספות בפ"ק בדבור כהרי בור. דגמרא דידן סברה דעונשין ממון מן הדין. דהא אי לאו דיו מודו רבנן לר' טרפון:

אני לא אדון קרן מקרן. כלומר רשויות כדמשמע מהאי ק"ו קמא ולדבריהם הוא דקאמר [להו] דלדידיה לית ליה האי דיו. היכא דמפריך קל וחומר [כדכתב הר"ב לקמן] אלא הא דקאמר הכי. משום דק"ו קמא פשוט יותר לומר דיו אסוף דינא. דהיינו קרן ברה"ר. נמוקי יוסף בשם הרא"ש:

אני אדון קרן מרגל. כלומר קרן ברשות הניזק. מרגל ברשות הניזק. ומה אם במקום שהקל על השן ועל הרגל ברה"ר. החמיר בקרן. נמצא שרגל קלה וקרן חמור. מקום שהחמיר על השן ועל הרגל הקלים לשלם נזק שלם ברשות הניזק. אינו דין שנחמיר בקרן שהוא חמור. נמצא דאתינן למילף קרן חמורה מרגל הקלה ולא קרן מקרן. נ"י:

אמרו לו דיו וכו'. כתב הר"ב דסוף סוף אי לאו קרן ברה"ר וכו'. וכן לשון רש"י. ומסיים נ"י ואעפ"י שאינו כל כך פשוט לומר דיו כדפירשנו לעיל מ"מ לעולם אמרינן דיו כיון דלא משכחת צד קל וחומר אלא בהכי:

דיו לבא מן הדין להיות כנדון. כתב הר"ב דכתיב הלא תכלם וכו' קל וחומר לשכינה י"ד יום. אומר ר"ת משום דאמרינן בהמפלת [דף ל"א] שאב ואם נותנים בו כל א' ה' דברים והקב"ה נותן בו י' דברים. אבל קשה קצת דאם כן אין זה קל וחומר דמן הדין יש להיות כנגד שתיהן. ורבי חיים כהן מפרש קל וחומר לשכינה יותר מעט משבעה. וכיון דאפיקתיה משבעה דהיינו הסגר [א'] אוקמא אשני הסגרות. וכן מוכח בתוספתא דמסכת אבות. כ"כ התוספות פרק ט' דבבא בתרא דף קי"א ובפ"ז דזבחים דף ס"ט. וכאן קצרו. וכתב הר"ב דס"ל לר"ט דכי אמרינן דיו היכא דלא מפריך וכו' דשבעה ימים דשכינה לא כתיבי דתסגר שבעת ימים לומר דדרשינן דיו ורבנן כתיב קרא אחרינא ותסגר מרים וגו' שבעת ימים. ור"ט ההוא דאפילו בעלמא דרשינן [דיו ומיתורא דקרא קא גמרינן] ליה. ולא תאמר הכא משום כבודו של משה. אבל בעלמא לא. קמ"ל. גמרא:

משנה ו

בין ישן. משום שוגג איצטריך דלא תימא דלא מחייב שוגג אלא כשהוא ער. אבל ישן אנוס הוא קמ"ל דאפילו ישן נמי חייב. נמוקי יוסף. ומ"ש הר"ב שאם היה ישן ובא אחר וכו'. והזיק ראשון לשני פטור. וכך כתב הרמב"ם [פ"א מה"ח] והוא מהירושלמי העתיקו כ"י. ויהיב טעמא דשני הבא אצלו הוא פושע:

סימא את עין חברו. כתב הר"ב אפילו בשוגג. דאמר קרא (שמות כד) פצע תחת פצע [קרא יתירא הוא דהא כתיב (ויקרא כ"ד:י"ט) כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה וגו']

לחייבו על שוגג כמזיד. ואע"ג דמיבעי ליה ליתן צער במקום נזק [כדפירש הר"ב. בריש פ"ח] א"כ לכתוב קרא פצע [בפצע]. מאי תחת פצע ש"מ תרתי. גמרא. וכתב הר"ב אבל לא בארבעה דברים. גמרא. מדתני סיפא דומיא דשבר הכלים מה התם נזק אין. ארבעה דברים לא [דלא שייכי בהו] אף סימא נזק אין ד' דברים לא. ולפיכך לשון אפילו בשוגג שכתב הר"ב אינו מדוקדק דהא מתניתין לא איירי אלא בשוגג דאי במזיד חייב בכולן. והא דרש"י כתב בפירוש המשנה. וכן בגמרא. אמנא הני מילי. לשון אפילו בשוגג. משום דהוא מפרש במשנה דאכתי לא ידעינן פירוש הגמרא דקתני סימא דומיא דשבר וכו'. וכן במנא ה"מ. לא היתה השאלה אלא על הנזק בלבד שיהא חייב בו השוגג ולא על הפטור דארבעה דברים. ולפיכך שפיר נקט לשון אפילו. אבל הר"ב שמפרש דסימא דומיא דשבר דבארבעה דברים לא. לא אתי שפיר לשון אפילו. וז"ל נ"י סימא את עין חבירו בשוגג משלם נזק שלם אפילו במקום דליכא ד' דברים דומיא דשבר וכו'. ע"כ. וטעמא דלא מחייב השוגג אף בד' דברים כתב נ"י דשבת ורפוי כי יריבון אנשים כתיב (שמות כ"א:כ"ה) [וכן כתב רש"י] צער נמי ילפינן מקרא דפצע תחת פצע ואין רבוי לחייבו שוגג. וא"כ אינו חייב אלא מזיד דומיא דכי ינצו אנשים דכתיב גביה דדבר הלמד מעניינו הוא. בשת נמי לא מחייב אלא במתכוין כדכתיב (דברים כד) ושלחה ידה והחזיקה. ע"כ. ועיין כולהו בפירוש הר"ב ריש פ"ח:

פרק ג

משנה א

ונתקל בה ושברה פטור. כתב הר"ב לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים. גמרא. ופירש נ"י משום דאדם בעל מחשבות הוא ואגב טרדא דלביה לאו אורחיה לעיוני ומיזל ע"כ. ותוספות כתב דשאני משור פקח דאמרינן איבעי ליה עיוני ומיזל [כמו שכתב הר"ב במשנה ו' פ"ה] דשור עיניו למטה טפי מאדם. וכתב עוד נ"י שמעינן מהא דדוקא נתקל שלא עיין. הוא דאמר דפטור. וכפשטיה דמתניתין. הא ידע ושבר חייב אע"ג דחבירו הניח כדו שלא ברשות. וכגון שלא מלא רוחב הדרך וכדאמרינן בסמוך [בגמרא] שהרי יש לו מקום לעבור ואין צריך לשבר כדו של חבירו. ע"כ. כלומר שאדם הוא בר דעת יעבור לו למקום אחר. וליכא למימר כל המשנה ובא אחר ושינה פטור. כדאמרינן בשור הבא ושינה. כמ"ש פרק דלעיל במ"ב:

בעל החבית חייב. גמרא פתח בכד וסיים בחבית. וה"נ במתניתין ה' דפרקין. והכי נמי במתני' ד' דפרק בתרא [ולי עוד בסוף דמאי כמ"ש שם. וכן במ"ז פ"ג דמעילה קרי

כד לחבית דספ"ד דסוכה] [משנה ו'] לומר לך היינו כד היינו חבית למאי נ"מ למקח וממכר. ובאתרא דרובא קרי לכדא כדא ולחביתא חביתא. ואיכא נמי דקרי לכדא חביתא ולחביתא כדא. מהו דתימא זיל בתר רובא קמ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב שאם התנה לתת לו כד והקנה לו בסודר ונתחייב הלוקח לתת דמים יכול הלוקח לומר תן לי חבית דקרי לחביתא כדא [לפי שהוא מוחזק]. ואם היה התנאי לתת לו חבית ונתן הלוקח דמים יכול המוכר לומר לא אתן לך אלא כד דקרי לכדא חביתא. והקשו בתוספות דהא הולכין בדיני ממון אחר רוב הדיינין. וכדתנן במ"ו פ"ג דסנהדרין. ותירצו דגבי דיינים שאני דחשיב מיעוט דידהו כמי שאינו. וליכא למימר התם אוקי ממונא בחזקת מריה דהא ב"ד מפקי מיניה. אבל גבי שאר ממון דאיכא מיעוט וחזקה. לא אזלינן בתר רובא. ע"כ. והא דתנינן לה בכמה דוכתי. וכן ברפ"ו דב"ב תנן נמי דאין הולכין בממון אחר רוב כמ"ש הר"ב שם. כבר כתבתי בריש ברכות בשם התוספות דכן רגילות וכו'. [*ועיין במ"ג פ"ד דאהלות]:

נשברה כדו. שלא הניח אלא נתקל ונשברה והיינו דהר"ב קרי ליה נתקל למזיק בכדו שנשבר:

והוחלק אחד במים או שלקה בחרסיה. כתב הר"ב דסבר נתקל פושע הוא וכו'. כלומר ובלאחר נפילה [פליגי] דהא בדר' יהודה מפרש במתכוין. אם נתכוין לזכות בחרסי' וכו' היינו אחר הנפילה. דאי בשעת נפילה לא שייך לומר נתכוון לזכות בחרסיה אלא מתכוין לשוברה כדפירש"י [דף כ"ט ד"ה מפקיר]. ונ"י פירש במתכוין להשליכו בשעת נפילתו כי היכי דלא ליתזק בה. ואע"ג דמחמת אונס נפילה קא עביד. כיון דבכונה קא עביד חייב דאפילו תימא כל לאצולי נפשיה ברשות קא עביד לא עדיף מכל מאן דעביד ברשות דכי אזיק חייב [כדלקמן במתניתין]. ע"כ. ש"מ דבאחר נפילה פלוגתא דמתניתין. וסבר ר"מ דנתקל פושע. ואפילו כי אמרת דמסתמא אפקרינהו הוי הפקר דלאחר פשיעה ולאו כל כמיניה להפקיר נזקיו. מידי דהויא בור ברה"ר דחייב. כדתנן במ"ה פ"ה. ור"י סבר נתקל לאו פושע הוא וכו'. והרי החרסים והמים הפקר וכו'. והכי איתי ליה לרבי יוחנן דאמר לאחר נפילה מחלוקת. אלא מיהת מסקי' בגמרא דלאו למימרא דבשעת נפילה אין ביניהם מחלוקת דכי היכי דפליגי בלאחר נפילה ה"נ קמיפלגי בשעת נפילה. ורבי יוחנן הכי קאמר דפלוגתייהו דהפקר נזקיו ליתא אלא בלאחר נפילה. דשייך ביה דלאו פושע הוא. אבל מפקיר נזקיו דעלמא לכולי עלמא חייב. וסובר הר"ב דלר"י מתניתין לא אתיא לאשמועינן [כלום בשעת נפילה] ולא קמיירי אלא בלאחר נפילה. והא אתיא מתניתין לאשמועינן דדוקא לאחר נפילה פוטר ר' יהודה למפקיר נזקיו אבל לא דעלמא.

ואילו בשעת נפילה לא מיירי בה מתניתין אי פליגי אי לא פליגי. זו היא דעת הר"ב שלא פירש למשנתינו אלא בלאחר נפילה. ואי הכי תקשה הוחלק במים ולקה בחרסיה תרתי ל"ל דבגמרא דייק לה אביי דמש"ה תני תרתי. חדא לשעת נפילה. וחדא לאחר נפילה. ולר' יוחנן במסקנא דמלתא דלא אתא אלא למימר דבהפקיר נזקיו דעלמא ר' יהודה נמי מחייב. א"כ מתניתין מיירי נמי בין לאחר נפילה בין בשעת נפילה. ולהכי תני תרתי. ועיין מ"ש במ"ג פ"ה:

במתכוין חייב. כתב הר"ב אם נתכוין לזכות בחרסיה וכו'. גמרא. וכתב נ"י דמתכוין להשליכה ממש ליכא למימר דא"כ היה משמע דבכגון האי הוא דמחייב רבי יהודה. אבל אם לא כיון להשליכה אע"ג דהוי פושע לגבי נפילה פטור. וליתא. דע"כ לאפטרי רבנן [דר"י כותייהו ס"ל]. אלא במפקיר נזקיו דנתקל [כו']. ע"כ. ומ"ש הר"ב דסבר נתקל לאו פושע הוא הרי החרסים והמים הפקר. ל' הרי"ף הוי ליה הנך מים וחרסים כהפקר דאתי ממילא. ומ"ש הר"ב והלכה כרבי יהודה משום דבגמרא מוקמינן לרישא כר"מ דברייתא. ור' יהודה כחכמים דברייתא. עיין בסוף פ' ששי דב"מ:

משנה ב

השופך מים וכו' ואפילו אפקרינהו דהכא שופך ומצניע שלא באונס. וקי"ל לעיל דמפקיר נזקיו שלא באונס לכ"ע חייב. נ"י:

חייב בנזקו. פירש דעצמו ולא כליו כמו שכתבתי בסוף מ"ו פ"ה:

והגודר את גדרו בקוצים. פירש רש"י [דף כ"ט] שעשה גדר קוצים דסתם גדר של אבנים הוא. דכתיב (משלי כ"ד:ל"א) וגדר אבניו נהרסה. וכ' הר"ב והפריחן לרשות הרבים [שהוציא חוץ מרשותו. המגיד פי"ג מה' נזקי ממון] אבל המצמצם וכו'. גמרא. ופירש נ"י ונסמך אדם שם יותר מן הראוי. ע"כ:

וגדר שנפל וכו'. כיון דאניס. צריך לן לאוקמי הך סיפא בדלא אפקרינהו ואתזק לאחר נפילה דה"ל לסלק ולא סילק דבהכי ר' יהודה מודה כדתנן אם נתכוין וכו'. נ"י. ועיין במ"ד פ' בתרא דב"מ:

והוזקו בהן אחרים. הכא דכמה גווני נזיקין קתני. מצניע קוץ וכו' וגודר בקוצים וגדר שנפל תני לה נמי לניזקין בלשון רבים. ויש ספרים דגרסינן ה"נ והוזק בהן אחר כמו ברישא:

משנה ג

תבנו וקשו. מפורשים במ"ג פ"ך דשבת. ופ"ט דב"מ [מ"א]:

וכל הקודם בהן זכה. ואע"ג דכהפקר הם חייב בנזקו. דמפקיר נזקיו שלא באונס חייב:

רשב"ג אומר כל המקלקלים וכו'. פירש הר"ב אפילו עושים ברשות. וכפירש"י בלשון אחרון. ותמהו התוספות דתקשי ליה רבן שמעון בן גמליאל אדרשב"ג דמ"ה פ' בתרא דב"מ דאמר מתקן הוא את מלאכתו וכו' ופירשו בגמרא ואינו חייב בנזקן [וכמו שכתב הר"ב שם]. ושמא אין הענינים שוים אע"ג דבשמעתין דהתם כייל להו בהדי הדדי. ע"כ. ול' ראשון פירש"י דרשב"ג שמעי' לת"ק דלא קנס אלא שבחא. אבל גופה לא כדקתני בברייתא בגמרא. ואתא רשב"ג למימר דבגוף נמי כל הקודם זכה. ע"כ. ולרב דקי"ל כוותיה דאמר קנסו גופן אטו שבחן ופרכינן בגמרא לימא כתנאי ודחינן דלא פליגי בהכי אלא בהלכה דקנסו גופן ואין מורין כן דלתנא קמא אין מורין. ואתא ר' שמעון בן גמליאל וכו' איכא לפרושי מתניתין נמי בהכי דכי היכי דמפרשת לברייתא מפרשי' למתניתין. והרמב"ם לא כתב בפי"ב מה' נזקי ממון להאי שינויא דואין מורין כן. וכתב הכ"מ משום דס"ל דדחויא בעלמא הוא. צריך לומר דרב כתנאי וכרשב"ג ס"ל משום דכל מקום ששנה וכו'. ועיין פ"ח דעירובין [מ"ז]:

ההופך את הגלל וכו' חייב בנזקו. מפרשי' בגמרא דכ"ט מדקתני ההופך ולא קתני המגביה ש"מ בלמטה משלשה ובמתכוין לזכות בו [דבהפקר קני לכ"ע בהגבהה פחות משלשה. רש"י. והתוספות כתבו עוד פירושים אחרים. ועיין מ"ש במ"ד פ"ק דקדושין] דחייב משום ממונו. אבל אם הגביה ג' דאסתלקא מעשה ראשון שהוציא הגלל אע"פ שלא נתכוין לזכות בו חייב. דהא קי"ל מפקיר נזקיו שלא באונס חייב. ובמסכתא דמאי פ"ג מ"ג תנן המוצא פירות בדרך וכו' לא יצניע עד שיעשר. ואם מתחלה נטלן בשביל שלא יאבדו פטור. וכתב הר"ש דבירושלמי פריך מהא דמחייבין בנזקין אע"ג דלא נתכוין לזכות. ומשני א"ר בון תמן כתיב (שמות כא) בעל הבור ישלם. הכא כתיב (דברים יד) עשר תעשר משלך אתה מעשר ולא משל אחר. ע"כ. כלומר תבואת זרעך כתיב ומסיפיה [דקרא] דייק. ובעל הבור ישלם מסיים בירושלמי בעל הנזק ישלם. וצ"ל דדרשה פשוטה נקט דהא בגמרא פ"ה דף נ' דרשינן הכי לרבי ישמעאל. אבל לר"ע דקי"ל כותיה מוקים בעל הבור לחופר בור ברשותו והפקיר רשותו ולא בורו. אלא דמשום דאף רבי עקיבא סבירא ליה בור ברשות הרבים חייב נמצא דבנזקי בור לא קפיד קרא אשיהא שלו אף על גב דלאו מהאי קרא דבעל הבור משתמע לרבי עקיבא אפילו הכי נקטה הירושלמי משום דדרשה פשוטה היא:

והוזק בהן אחר חייב בנזקו. ואילו כל הקודם בהן זכה לא קתני. דגלל דבר שאין בו שבח דגלל זהו רעי ואינו משביח ברה"ר דהא משובח ועומד הוא לא קנסו. גמרא. פירש

הר"ן משום דמאן דמפיק ליה לרשות הרבים לאו לאשבוחי מפיק אלא לנקות חצרו הוא דמפיק. ולא עביד לשהויי התם:

משנה ד

הראשון חייב וכו'. כתב הר"ב וכגון שהיה יכול לעמוד וכו'. אבל לא היה יכול לעמוד פטור. ואע"פ שלא הזהיר לזה שנתקל בו מפני שהוא טרוד בנפשו. כדאי' בגמרא. ועיין מ"ש בסוף פ"ו דב"מ:

משנה ה

זה בא בחביתו וכו'. ופגע זה בזה רש"י:

נשברה כדו וכו'. עיין בריש פרקין שכתבתי הגמרא. פתח בכד. וסיים בחבית וכו':

ואם עמד בעל הקורה חייב וכו'. כגון שלא הוה ליה לעמוד והיינו שלא עמד אלא לנוח. אבל עמד לתקן הקורה דאורחא הוא פטור. דהא [במשנה ד'] לעיל לא מחייבינן ליה לנתקל אלא (כשלא היה) [כשהיה] יכול לעמוד. שמע מיניה דכל כי אורחיה לא הוה פושע. גמרא [דף ל"א]:

[*]**חייב**. ולא אתולדה דבור מחייבינן ליה. דא"כ לא חייב אחבית. דבור פטור בכלים. אלא כיון שאינו מוטל לארץ דלא שליט בגופיה. אלא קאי אנפשיה כמאן דאזקיה בידים דמי. נמוקי יוסף]:

וכן זה בא בנרו וזה בא בפשתנו. בגמרא לא עביד צריכותא ואיכא למימר דכיון דפשתן בהריחו האש נשרף וברי הזיקא דנר בפשתן ה"ל לבעל הנר ליזהר ביותר ולעולם נחייביה קמשמע לן. אי נמי איפכא דבעל הפשתן הוי ליה ליזהר ביותר ולא נחייב כלל לבעל הנר. קמ"ל. והתוספות דקדקו בפ"ב דף כ"ג [ד"ה ולחייב] דיותר יש לאדם ליזהר עצמו שלא יזיק משלא יוזק לכן הראשון עיקר. והרא"ש והטור סימן שע"ט השמיטו בבא זו:

משנה ו

אחד רץ ואחד מהלך. כתב הר"ב מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני בע"ש וי"ט וכו' וכן לשון הרמב"ם בפירושו. אבל בגמרא קאמר נמי בין השמשות. וכן לשונו בחבורו פ"ו מהלכות חובל ומזיק. ומ"ש הר"ב שהלך לדבר מצוה להכין לצרכי שבת. ובסתמא לצרכי שבת דיינין ליה. דזיל בתר רובא ואפילו לא נקט מידי בידיה. דהא [בעי] למימר עשרתן ערבתן וכו'. או למימשא פניו ידיו ורגליו. או לשנויי כסותיה. אבל אי בריר לן דלא רהיט אלא לשאר צרכיו דלא שייכי בהו צרכי שבת. כבחול דמי. כן כתב נ"י בשם הרמ"ה. ולשון הרמב"ם בחבורו [שם] שברשות הוא רץ כדי שלא תכנס שבת והוא אינו פנוי. ע"כ. משמע דאע"פ שלשאר צרכיו רץ. הוא מצוה לכבוד שבת וברשות רץ. שמפני

כן רץ למהר לעשות. והשתא ניחא טפי דלכל רץ פטרינן דהא סתמא תנן. ובש"ע סימן שע"ח העתיק המחבר לשון הרמב"ם. ובסעיף שאחריו העתיק המגיה לשון נמוקי יוסף לפרש ולא לחלוק. אבל נראה וודאי דחולקין הן:

והזיקו זה את זה פטורין. שכל אחד גרם לעצמו חבלה זו ולא הזיקו ממש במתכוין. אלא כלומר הוזקו זה בזה. תוספות:

שניהם פטורין. כתב נמוקי יוסף בערב שבת. שמה שהוא בחול משונה. בערב שבת הוא ברשות לא שנא מהלכים זה לקראת זה. או זה אחר זה פטורים. אבל שניהם רצים דפטורים בחול משום דכי הדדי נינהו. איכא לאפלוגי כדפלגינן גבי זה בא בחביתו וזה בקורתו. בין מהלכין זה לקראת זה. או זה אחר זה. או מיהר האחרון. או עמד הראשון:

משנה ז

והזיק. שנתזה חתיכה מן עץ המתבקע. או נשל הברזל מן העץ. נ"י:

ברשות הרבים והזיק ברה"י וכו'. ובגמרא מצרכינן להו דאי אשמועינן מבקע ברה"י והזיק ברה"ר. הוה אמינא משום דהוה ליה לאסוקי אדעתיה דאי מטיא בקעת התם היה מזיק כיון שרבים מצויין שם. אבל כשמבקע ברה"ר והזיק ברשות היחיד שאין רבים שם אימא לא מחייב. ואי אשמועינן מבקע ברה"ר משום דלא ברשות קא עביד דמאן יהיב ליה רשותא אבל מבקע ברה"י דברשות קא עביד אימא לא מחייב. ואי אשמועינן הני תרתי [הא] משום דשכיחי רבים [והא משום דשלא] (ושלא) ברשות אבל כשבקע והזיק הכל ברשות היחיד אימא לא. צריכא. ומסיים נמוקי יוסף וכי תימא לתני הא. וכל שכן הנך. לא זו אף זו קתני:

חייב נזק שלם. דכחו הוא וכגופו דמי וקיימא לן [סוף פ"ב] אדם מועד לעולם. נ"י:

משנה ח

במותר חצי נזק. כתב הר"ב שמין וכו' ואף ע"ג דלעיל תנן לה במשנה ג' פ"א שום כסף כמ"ש הר"ב שם. כבר כתבו שם התוספות [ד"ה פרה] דתנא לה התם. והדר הכא מפרש לה:

חצי נזק. ומגופו. דאם האחד אינה שוה כל כך. אינו מנכה לו אלא מה שיוכל לגבות מגופו. נ"י:

מועד בתם משלם במותר. כתב הר"ב כלומר אם הזיק את התם יותר ממה שהזיקו [תם] וכן לשון רש"י. וכתב עליו הרא"ש וז"ל. ומה הוצרך לפרש מועד בתם וכו' כבר פירש לנו פירושו של במותר. אלא דקדק בלשונו אם הוא הזיק בו יותר משהזיקו תם לומר לך שהתם משלם נזק שלם בנגיחה זו. כגון אם חבל מועד בתם חמשים ותם במועד ארבעים

הדין נותן שישלם המועד בתם ל'. קמשמע לן שאין משלם אלא עשרה. דהיינו יותר על מה שהזיקו תם וסברתו משום שהתחילו כאחת. [דאי לאו הכי אלא האחד התחיל וחזר השני ונגחו בכעסו שהכעיסו השני פטור. כדכתב הרא"ש לעיל מהך] אין כאן חבלה אלא המותר. ולשון במותר משמע כפירושו דמשמע אמותר חבלה קאי ולא אמותר חיוב תשלומין ע"כ. כלומר דכי קאמר המותר. קאי אמשלם ושניהם דבר אחד. דמותר נמי דתשלומין הוא. אבל אי תנא במותר משמע דמותר דבר אחר הוא ובו משלם. ואע"ג שאין דעת הפוסקים לשלם כדרך הזה לשון משנתינו דייקי הכי טפי הלא תראה כמה הוצרך נ"י לדחוק בפירושו תם במועד משלם במותר ח"נ. דאילו לפירוש זה כפשטה דהיינו נמי ממותר החבלה משלם ח"נ:

תם באדם. משלם במותר ח"נ. כתב הר"ב דכתיב כמשפט וגו' כמשפט שור בשור. גמרא. ואי לאו כמשפט הוי דייקי הזה כדר"ע ללמוד מדינא דסליק מיניה. אבל השתא דכתיב כמשפט דרשינן הזה לפוטרו מד' דברים כדאיתא בגמרא דרבנן הזה להכי מצרכו. וא"ת לפוטרו מד' דברים למה לי הזה. דמכמשפט נפקא כמשפט השור בשור. וי"ל דזה אין ללמוד משום דגבי שור לא שייכי ד' דברים דצער ובשת ליכא. ורפוי ושבת הוו בכלל נזק. דכששמוהו כמה היה שוה מתחלה וכמה שוה עכשיו אם ירצה בעליו לא ירפאהו אלא ימכרהו מיד ויקנה אחר נמצא כשמשלם לו יוכל לקנות שור בשלו. אבל אדם על כרחו צריך לרפאות עצמו. ושבת נמי איכא. תוספות:

משנה ט

נוטל את השור. קמ"ל דהוחלט השור כר"ע ודלא כרבי ישמעאל דאמר יושם השור. דמזיק בעל חוב דניזק הוא ויתן לו המזיק דמי השור. גמרא. ועיין מה שכתבתי במשנה י"א וריש פרק דלקמן [דבור המתחיל ר"ש אומר]:

ולא קיימת וגם את המת יחצון. ור"מ מקיימו פחת שפחתה מיתה מחצין בחי. שאם פחתה משעת מיתה ועד שעת העמדה בדין. פחת דניזק. ורבי יהודה אי למחצין בחי לחוד קאתי א"כ נכתוב ואת המת יחצון מאי וגם. שמע מיניה תרתי דשתפיה רחמנא בשבחא. גמרא. והא דלא דריש איפכא ששיתף בהפסד ולא בשבח כתב נ"י דסברא הוא דרחמנא חס עליה דמזיק למשקל פלגא דשבחא וכי היכי *) דחייביה לאטפולי בה בהדי דניזק ולאשלומי ליה דמי חצי מן החי. ע"כ. ומיהו לא אמר רבי יהודה דפליג בשבחא ליטול שאם השביחה הנבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין עד שיעלה השבח יותר מהזיקו לא אמרינן דפליג בשבחא שנאמר שלם ישלם [במועד כתיב וכתב שני תשלומין חד לתם וחד למועד] בעלים משלמין ואין בעלים נוטלין. גמרא:

משנה י

שורו שבייש וכו'. פתח במאי דסליק. ועיין מ"ש בריש נדרים:

פטור. הוא הדין לשאר ארבעה דברים לבד מנזק. דאדם חייב ושור פטור [כדתנן מתניתין ב' פ"ח]. וכל שכן בשת דבעי כונה טפי אלא דנקט בשת לאשמועינן הוא דומיא דשורו מה שורו מתכוין להזיק ואין מתכוין לבייש. אף הוא אע"ג דאין מתכוין חייב נ"י. [*ומה שכתב הר"ב דכתיב איש בעמיתו וכו'. וכן פירש"י. ועיין מ"ש על זה בפ"ח מ"ב]:

שורו שחבל באביו ובאמי. דמריה. נ"י:

שורו שהדליק את הגדיש בשבת. לענין שור אין חלוק בין שבת לחול דאפילו בחול חייב. ומיהו חצי נזק דמשונה הוא. אלא נקט שור בשבת לאשמועינן דמיירי באדם דומיא דשור דעביד בשוגג ואפילו הכי פטור מתשלומין. נ"י:

חייב. כתב הר"ב חצי נזק דמשונה הוא. וכן כתב רש"י ולא קשיא מכלב שנטל חררה והדליק הגדיש דפירש הר"ב דצרורות הוא וכן כתב שם רש"י ואע"ג דבלשון אחר כתב דמשונה הוא אין נראה [לומר] דהכא פירש דוקא לאותו לשון. כ"ש להר"ב שמפרש לעיל בהדיא דצרורות הוא. ונפקא מינה בין צרורות למשונה לשלם מן העליה כמ"ש בריש פ' דלעיל אלא דשאני התם דמיירי בנטל חררה. ואורחא דחררה שנדבקין בה גחלים כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם. גם רש"י מפרש לעיל בגמרא דבאנח אנוחי הוה מחייב אמקום גחלת נזק שלם דאורחא הוא ליטול חררה עם הגחלת. ע"כ:

מפני שהוא מתחייב בנפשו. ואפילו שוגג כמ"ש לעיל בשם נ"י. והכי איתא בגמרא. ואפ"ה פטור כמ"ש הר"ב לקמן פ"ז מ"ב. ועיין מה שכתבתי במ"ב פ"ג דכתובות. ופסק הר"ב במ"ה פ"ב דשבת. וכן במ"ה פ"י דשבת דמלאכה שאינו צריך לגופה חייב:

משנה יא

לא כי אלא בסלע לקה. פירש הר"ב בסוף פ"ו דשבועות לא כי לא כן היה ע"כ. ואע"ג דהתם בברי. כתב נימוקי יוסף דמצינו לישנא כי האי דאמר לא כי. והויא טענת שמא. במשנה ו' פ"ק דכתובות כמ"ש שם. הלכך מצית למימר דניזק טוען ברי. ומזיק טוען שמא ואפ"ה תנן המוציא וכו'. וא"כ שמעינן מהא מתניתין תרתי. חדא דאפילו היכא דיש רגלים לדבר דהאי תורא אזקיה מדחזיוהו דקא רדיף בתריה. לא אמרינן איהו אזקיה. אפילו ניזק ברי. ומזיק שמא. אלא אמרינן המוציא וכו' ואידך דגרמא בניזקין פטור. דהא הכא דמודה נתבע דבסלע לקה מחמת היאך דהוה קא רדיף בתריה. ואשתכח דאיהו גרם ליה למלקא בסלע ואפ"ה פטור. וכ"כ הרמ"ה ז"ל. ע"כ:

היו שנים רודפים וכו' שניהם חייבים. כתב הר"ב בגמרא מפרש כגון ששניהם תמים וכו' וכי אתנהו לתרוייהו קמן וכו' ודוקא כי איכא סהדי דחד מינייהו אזיק הוא דאמרינן שניהם חייבים אבל היכא דליכא סהדי בהכי אע"ג דמודה מרייהו דחד מינייהו אזיק פטור. דהא אפילו יודה דהאי תורא הוא דאזיק נמי לא מחייב דקיימא לן פלגא נזקא קנסא ומודה בקנס פטור [כמ"ש בסוף פ"ק] נ"י. ומה שכתב הר"ב אבל ליתנהו לתרווייהו מצי אמר ליה זיל אייתי ראיה וכו' ולא אמרינן כיון דיוחלט השור כמ"ש במ"ט. משעת נגיחה קם ליה ברשות הניזק. וממה נפשך אית ליה חלק באחד מהם. ליהוי כשני שוורים של שני שותפין שאם נאבד האחד נאבד לשניהם. קמל"ן דשאני הכא שלא נתברר באיזה מהם ה"ל חלק מצי למימר אייתי ראיה דהאי הוא דאזקך. הרא"ש:

היה אחד גדול וכו'. אסיפא דמתניתין קאי דקתני שאם היו של איש אחד שניהם חייבים. נ"י:

קטן הזיק. לשון הר"ב ודמי הקטן תקח. וכן לשון רש"י. ותמיהני דהא קי"ל יוחלט השור כמ"ש במשנה ט'. וא"כ לא יוכל לסלקו בדמי וכ"כ שם התוספות בהדיא. ולשון נ"י והקטן תקח:

אחד תם ואחד מועד. אשמועינן דאפילו לר' יוחנן דאמר בר"פ המוכר פירות (בבא בתרא ד' צ"ג). גמל האוחר בין הגמלים בידוע שזה הרגו. מודה הכא דלא תלינן במועד כיון דשניהם רציין. תוספות:

המוציא מחבירו עליו הראיה. כתב הר"ב ואם לא הביא ראיה אין לו כלום וכו' שהטוען את חברו בחטים והודה לו בשעורים פטור. כדתנן במ"ג פ"ו דשבועות. ושם אפרש בס"ד. ומיהו באחד תם. וא"נ כששניהם תמים בלאו האי טעמא נמי פטור. דהא מודה בקנס פטור כדאמרן. ומ"ש הר"ב ואי תפס לא מפקינן מיניה. כתב המגיד פ"ט מהלכות נזקי ממון. ואע"פ שמודה בקנס פטור. כבר תירץ הרא"ש ז"ל בפירושיו דפלגא נזקא שאני משאר קנסות שאם תפס אין מוציאין מידו. ע"כ. ומ"ש הר"ב שיעור מה שהודה לו. נראה דהיינו אי תפס בסהדי אבל אי תפס בלא סהדי דאית ליה מיגו דלא היו דברים מעולם. אפילו שיעור תביעתו כשתובע ברי. לא מפקינן מיניה. וכדעת הרא"ש שכתב בטור סימן שצ"ט. אע"ג דלהרא"ש כשאין התביעה על שניהם לא מהניא תפיסה:

היו הניזוקין שנים וכו'. כתבו התוספות דהך סיפא אשמועינן דאי תפיס שקיל כדאמר מזיק. וסיפא דתם ומועד איידי דאירי בבא דלעיל בגדול וקטן. ותם ומועד. איירי נמי הכא. ע"כ. אבל לפי מה שנראה מדברי הר"ב דבכוליה מהני תפיסה אף ברישא כמ"ש לעיל ליכא למימר דלאשמועינן הא אתא. וצריך עיון:

פרק ד

משנה א

שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים. כתב הר"ב ובכולם היה תם. פירש"י והיכי דמי כגון שראה שור ונגח. וראה שור ולא נגח. וראה שור ונגח. ואחר נגיחה שניה ראה ב' פעמים או ג' שור ולא נגח דאפילו מועד לסירוגין לא הוי. דשור לא נעשה מועד אא"כ נגח השלש נגיחות בשלשה שראה כסדרן או שלא כסדרן. ונעשה מועד לסירוגין היכא דסירוגין שוין ע"כ. והוי מצי נמי לפרושי כגון דלא אייעוד בב"ד דהעדאה בב"ד צריכה להיות כדתנן במ"ד אלא משום דמסתמא מייעדין ביה בב"ד להכי לא פירש כן:

ארבעה וחמשה. עיין בפרק י"ח דשבת ובפי"ג דיבמות. ומשנה ט' פ"ב דבבא מציעא:

ישלם לאחרון שבהם. כתב הר"ב בגמרא מוקי למתניתין כגון שתפסו וכו' ונעשה עליו שומר שכר. כלומר וכו' ישמעאל סבירא ליה דישום השור ולא הוי אלא בעל חוב דידיה. ולפיכך כשתפס בחובו נעשה שומר שכר:

רבי שמעון אומר וכו'. כתב הר"ב ר"ש סבר שותפי נינהו וכו'. כלומר וכר"ע סבירא ליה דאמר יוחלט השור לחצי נזקו ונמצא שאם כחש או שבח הוא ברשות שניהם לא נעשה שומר אלא מחלקו דעל כל אחד מוטל לשמור חלקו. אבל לר' ישמעאל שאין לו חלק מבורר בגוף השור. לשעבודא בעלמא הוא דתפיס ליה. הוי כמו ראובן שחייב לשמעון מנה ותפס שמעון משל ראובן חפץ ששוה מאתים כדי לפרוע ממנו. מלתא דפשיטא היא שחייב בשמירת כל החפץ. אבל לר"ע הוי כמו חפץ של שניהם שלפעמים זה שומרו. ולפעמים זה שומרו. ולעולם אחריותו על שניהם. הרא"ש ז"ל. ופסקו הפוסקים דהלכה כר"ש דאזיל בשיטת ר"ע:

האחרון נוטל מנה ושלפניו זה נוטל חמשים זוז וכו'. ואע"ג דקיימא לן דשותפים חולקין כפי מספר השותפין. לא לפי המעות כמ"ש במשנה ד' פ"י דכתובות. כבר כתב שם הר"ן דהכא היינו טעמא לפי שלא נשתתפו לדעת. הלכך ה"ל כלקח זה בשלו וזה בשלו דקיימא לן דחולקין לפי המעות:

משנה ב

ואינו מועד. מסקינן בגמרא דלא תנינן וי"ו אלא אינו מועד ודינא קאמר דאייעד לחד מינא אע"ג דלא מתרמי ליה מינא אחרינא למחזי אי נגח ליה אי לא. מסתמא אינו מועד אלא לאותו מין שהועד לו. נ"י:

מועד לקטנים. פירש הר"ב לעגלים. וכפרש"י ונ"י. ונ"ל דהא דנקטי לעגלים לפרש קטנים דבהמה מאי היא דלא תימא בהמה דקה וגדולים בהמה גסה. אלא תרווייהו בחד מינא.

וה"ה באדם נמי מועד לקטנים אינו מועד לגדולים. ולא הוצרכו לפרש. כך נראה בעיני. ואין נראה לפרש דאדם כיון דאית ליה מזלא אין חלוק בין קטן לגדול וכי הוי מועד לקטנים הוי מועד לגדולים. דהא רש"י מפרש בפ"ק דף ב' דאית ליה מזלא שיש לו דעת לשמור את גופו ע"כ. והדבר ידוע שאין דעת לקטן כמו לגדול:

אינו מועד לגדולים. מסתמא אפילו לגדולים דההוא מינא. ולא אמרינן הואיל ופרץ בההוא מינא לא שנא גדולים דידיה. ולא שנא קטנים דידיה. גמרא:

אמרו לפני ר' יהודה הרי שהיה מועד לשבתות וכו'. משום דשמעינן ליה לרבי יהודה דמהני ימים לחזרה כמו להעדאה [במ"ד פ"ב] בעו מיניה כיון דמהניא חזרה דשלשה ימים למסתר העדאה גמורה לדידך. הרי שהוא מועד לשבתות ואינו מועד לימות החול שבינתים מהו. מי אמרינן כיון דחזא בימות החול שבינתים ולא נגח. סתר להו לשבתות כיון דמהניא חזרה דשלשה ימים למסתר העדאה גמורה כל שכן דמהניא למסתר מקצת ימי העדאה. כ"כ נ"י. וכתב עוד בחזרה דשלש שבתות וכגון שיהו תינוקות ממשמשין בו באותן שבתות ואינו נוגח. דקי"ל כר' יוסי [*דנימוקו עמו וסבירא ליה בהך כר"מ דבמשנה ד' פ"ב] דאמר תם זהו שיהו התינוקות ממשמשים בו. ותמיהני דבפ"ב כתב בשם הרא"ש דלר"מ נמי חזרה דשלשה ימים סגי. והעתקתי לשונו שם [*ואותה סברא לר' יוסי נמי איתא]:

משיחזור בו שלשה שבתות. כתב הר"ב העבירו לפניו שוורים וכו' וכן ל' רש"י. ולשיטתיה אזיל שמפרש מועד לשבתות. מפני שהוא בטל ממלאכה. אבל לפירוש השני שכתב הר"ב והוא ירושלמי כתבוהו התוספות. צ"ל שהעבירו לפניו בני אדם וכו'. וכתבו התוספות אע"ג דכבר אשמעינן רבי יהודה בפ"ב [דף כ"ג] אצטריך דסלקא דעתך הואיל ולאו מועד אלא לשבתות לא בעי חזרה כל כך. ולפירוש הקונטרס ניחא דמפרש מועד לשבתות. לפי שאין עושה מלאכה דקמ"ל דאפילו שבת ממלאכה בימי החול ולא נגח. לא הוי חזרה. ע"כ:

משנה ג

שור של ישראל שנגח שור של הקדש. ובמשנה ב' דפ"ק מפרש באיזה הקדש ומש"ה לא קשיא תנינא חדא זמנא כדלקמן דהכא לגופא ולעיל לפרושי באיזה הקדש:

שנאמר שור רעהו. ואע"ג דלגבי תם כתיב. בההוא אנפא דחייב בתם. חייב במועד. כדאיתא בגמרא. הלכך כיון דמיעט קרא רעהו. כל היכא דלא שוו ניזק ומזיק להדדי ודאי לאו רעהו קרינא בהו ומפטרו. נ"י:

שור של ישראל שנגח לשור של עובד כוכבים פטור. בפ"ק מ"ב תנן לה. של בני ברית ומקשי התם בגמרא דף י"ג ע"ב דהא תנינא לה הכא ומשני תנא והדר מפרש:

פטור. כתב הר"ב דכתיב עמד וימודד ארץ וכו'. תימה דתיפוק ליה מרעהו. דודאי דעכו"ם לאו רעהו הוא. וכן ראיתי ברפ"ב מהלכות גניבה שכתב הרמב"ם הגונב את העכו"ם. או שגנב את נכסי הקדש. אינו משלם אלא הקרן בלבד שנאמר (שמות כ"ב:ח') ישלם שנים לרעהו ולא להקדש. לרעהו ולא לעכו"ם. וכתב המגיד בגמרא נפקא ליה מדכתיב רעהו פרט להקדש וממילא אימעט עכו"ם דהכי דרשינן בעלמא ופשוט הוא ע"כ. ובגמרא ממה נפשך אי רעהו דוקא דעכו"ם כי נגח לישראל לפטור. ואי רעהו לאו דוקא. אפילו דישראל כי נגח דעכו"ם נמי נחייב. א"ר אבהו אמר קרא עמד וימודד וכו'. ומצאתי בספר חכמת שלמה שכתב וז"ל. נ"ל דוקא שור שלהם [שהזיק] שור שלנו שמוציאין ממנו תשלומין. משום דממוניהם היה הפקר כה"ג. אבל שור שלנו וכו' פטור מדין תורה דרעהו דוקא. ע"כ. ומ"ש הר"ב ואומר הופיע. בגמרא מאי ואומר. וכ"ת עמד וימודד ארץ מיבעי ליה לכדרב מתנא [דאמר ויתר כמו לנתר בהן על הארץ שהגלה אותם מעל אדמתם] וכדרב יוסף דאמר ויתר שהתיר להם המצות. [שאפילו מקיימים אותם אינם מקבלים שכר]. ת"ש הופיע מהר פארן. ונראה דאע"ג דקרא דהופיע בווזאת הברכה. וקרא דויתר בחבקוק אפילו הכי מייתי גמרא משום דויתר משמע טפי להתיר מל' הופיע. וכתב הרמב"ם בחבורו פ"ח [הלכה ה'] מהלכות נזקי ממון. קנס זה הוא לעכו"ם לפי שאינן זהירים במצות. ואינן מסלקין הנזק. ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין איתה ומפסידין ממון הבריות ע"כ. ובפירושו כתב וז"ל ואל תתמה על דבר זה ואל יקשה בעיניך כמו שלא יקשה בעיניך שחיטת הבהמות. ואע"פ שלא חטאו. לפי שמי שאין בו שלמות המדות האנושיות. אינו בכלל האדם על האמת. אבל תכלית מציאתו לצורך האדם ע"כ:

משנה ד

חרש. בחרש שאינו שומע ואינו מדבר עסקינן דהוי חרש מעיקרו. אבל פקח ונתחרש בר דעת הוא וחייב בכל דינין שבתורה. נ"י:

פטור. כתב הר"ב שאין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו וכו' ואמרינן בפ"ק וכו' ואוקמינא ביתמי וכפרש"י וממילא דה"ה בחרש ושוטה. והתוספות תמהו דלא דמי כלל דהתם מיירי בהזיק בחיי האב. משום דמטלטלי דיתמי. לא משתעבדי לב"ח. ומסקי דהטעם הוא כיון דחס רחמנא על התם שלא ישלם נזק שלם הלכך לגבי יתמי חשו עלייהו:

בית דין מעמידין להם אפוטרופוס וכו'. ואע"ג דלגבי היזק דגופייהו קא פסיק תנא [במ"ד פ"ח] ותני פגיעתן רעה. שאני התם דלא אפשר לאפוטרופוס למיקם בנטירותייהו ואי מוקמא למגבא מממונייהו מכלינן להו לממונייהו.. אבל גבי שוורין אפשר. נ"י:

ומעידין להם בפני אפוטרופוס. כתב הר"ב דכי הדר נגח וכו' כלומר אחר ההעדאה. ומ"ש הר"ב ויגבה הנזק מקרקע של יתומים ואע"ג דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא לשלשה דברים שכתב הר"ב ברפ"ו דערכין. הכא שאני דאי אמרת מעליית אפוטרופוס ממנעי ולא עבדי כדאיתא בגמרא. וכתבו התוספות בשם הירושלמי דאפילו לאבא שאול דמתניתין ד' פ"ה דגיטין [והלכה כמותו] דסבר מנוהו ב"ד אינו נמנע התם טעמא דבההוא הנאה דנפיק עליה קלא דאיניש מהימנא הוא וכו' כמ"ש שם הר"ב. אבל הכא גבי שור אינו נחשב לנאמן בשביל מנוי זה. שאין זה בשביל תקנת יתומים. אלא בשביל שלא יזיק לעולם. ואין נחשב אלא כשומר בעלמא ששומר השור שלא יזיק:

אפוטרופוס. פירש הר"ב במ"ד פ"ה דגיטין:

חזר לתמותו. כתב הר"ב דרשות משונה משנה את דין התראתו. גמרא. ופירש נ"י דכולין יתומים למימר אי הוו מייעדי ליה באנפא דילן הוה עבדינן ליה שמירה מעולה ולא הוי [נגח. ולפיכך דייניגן ליה] כתם עד שיעיד בפני בעלים. ולית הלכתא כר"מ לגבי ר' יוסי. ע"כ:

משנה ה

מועד משלם כופר. דכופר במועד כתיב. וכתב הר"ב דאע"ג דבקמא דנגח קטלינן וכו' אשכחינן מועד. כגון שהרג ג' עכו"ם וכו' וכ"כ הרמב"ם. ומסיים נ"י ובמועד לעכו"ם הוי מועד לישראל וכו' דלא כגירסת גמרא דידן. וכ"כ המגיד בפ"י מהלכות נזקי ממון. וכן מוכח עוד בפרק דלקמן מ"ג. ומ"ש הר"ב א"נ דקטל וערק לאגמא. בגמרא גרסינן תרי זימני דקטל וערק לאגמא. דקטל וערק לאגמא. וכלומר שבכל פעם שהרג ברח לו:

משלם כופר. ליורשים. דאילו לניזק ליכא למימר דלא חייבה רחמנא אלא היכא דמית ניזק דעל זה כתב וגם בעליו יומת אם כופר וכו' וליכא למימר יומת ממש דמות יומת המכה רוצח הוא כתיב (במדבר ל"ה:כ"א) על רציחתו אתה הורגו. ואי אתה הורגו על רציחת שורו. נ"י:

כופר. פירש הר"ב במ"ג פ"ג דערכין. דמי ניזק:

וזה וזה חייבים מיתה. דבתם נמי כתיבי סקול יסקל. רש"י:

וכן בבן וכן בבת. פירש הר"ב תינוק ותנוקת. ומסקינן [בגמרא] דמ"ד דכתיב (שמות כ"א:ל"א) או בן יגח או בת יגח [יגח יגח תרי זימני] נגיחה בתם נגיחה במועד. נגיחה

למיתה. נגיחה לניזקין. לחייב על הקטנים כגדולים. וכתב נ"י דאיצטריך דאע"ג דליתנהו במצות מחייבי עלייהו בין במיתה. בין בכופר. ודוקא בקטנים בני קיימא. ולאפוקי בן ח' דלאו בר קיימא הוא. וכן פחות משלשים יום ואפילו בן תשעה דספיקא הוא. ומספיקא לא מפקינן ממונא. ובהדיא תנן במתניתין דלקמן דאפילו מתכוין לנפלים והרג את בן קיימא פטור מן המיתה. והתם הוא דמחייב בכופר דגבי כופר לא בעינן כוונה. אבל אנפל גופיה לא מחייב כופר. וכל היכא דאנפל לא מחייב. אספק נפל נמי לא מחייב. דאוקי ממונא בחזקת מריה והיאך מצי לאפוקי מיניה דמספיקא לא מפקינן. אבל בבא לצאת ידי שמים כיון דקי"ל כופרא כפרה הוא. מספיקא נמי מחייב. ע"כ:

נגח עבד או אמה. בעבד כנעני המוטבל לשם עבדות קאי דכיון דשייך במצות חייביה רחמנא לתורא קטלא עילויה. דהא מריה דתורא הוה מחייב נמי עילויה קטלא. דכיון דלאו עבדו הוא אינו בדין יום או יומים. אבל בעבד עכו"ם וה"ה שפחה לא מחייב תורא קטלא עלייהו. דאפילו נתכוין להם והרג את ישראל פטור. כדקתני בהדיא לעכו"ם והרג בן ישראל פטור. ולענין חיובא דבעלים היה ליה כמאן דקטליה לתורא או לחמריה. דאי תם הוא משלם חצי נזק מגופו. מועד משלם נזק שלם מן העליה. נ"י:

משנה ו

שור שהיה מתחכך בכותל וכו' פטור. כתב הר"ב ואם היה מועד. כגון שהיה מועד להתחכך בכתלים ולהפילם על בני אדם. וערק לאגמא וכו' כדלעיל ונתחכך בכותל להנאתו כלומר עכשיו בנפילה אחרונה והיא משונה קצת שהרג בנפילת הכותל. ולכך לא נחשב מועד אלא מחמת הראשונות. תוספות בפרק דלקמן דף מ"ח כתבו שזוהי דעת רש"י. וכתבו שזהו דוחק דחשיב משונה מה שעשה מהנאתו להתחכך. וגם תימא הוא לומר דהוי מועד בהפלת כותל אחרונה שהיתה שלא בכונה ע"י הראשונות שהיו בכונה. ע"כ. והכא העלו לגירסת רבינו שמואל בגמרא דבנפילה ראשונה מיירי הכא. ומשום דנתחכך בכותל להנאתו שלא בכוונה להפיל הויא שן. ולפיכך פטור מן הכופר כקרן שלא בכונה. ולשון אם היה מועד דנסיב הגמרא [כמ"ש הר"ב ג"כ] לאו מועד דוקא בשלש פעמים אלא כלומר בדבר שנעשה מועד מתחלתו כגון שן. ע"כ. ודברי הרמב"ם כפירוש המגיד בפ"י מהלכות נזקי ממון [הלכה י'] הן כפירוש רש"י. ובגמרא מנא ידעינן דלהנאתו התחכך. ומשני דבתר דנפל קא מתחכך ביה. ופרכינן ואכתי צרורות נינהו. פירש"י ואין כופר כתיבא לא בנגיחה דהוי גופו ממש. אמר רב מרי בריה דרב כהנא דקאזיל מיניה מיניה לשון נ"י כלומר שכשנטה הכותל ליפול היה השור מכביד עליו והולך עד שנפלו שניהם על האדם הכותל מלמטה והשור מלמעלה בחבורין דהוי ליה

כגופו ולאו צרורות נינהו ע"כ. ומ"ש הר"ב והבעלים משלמין כופר דכתיב אם כופר וכו'. וה"ה לכולהו הנך דאי אייעוד למקטל בכונה אף ע"ג דהשתא לא קטיל אלא שלא בכוונה ופטורין מן המיתה. מחייבי בכופר. נ"י:

משנה ז

שור האשה וכו'. כתב הר"ב דשבעה שור כתיבי בפרשה ואע"ג דהשוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה כמ"ש במשנה ז' פ"ק דקדושין. מסקי התוספות דהכא ודפ"ק ד' ט"ו דלא אתיא אלא היכא דהפרשה נאמרה בלשון זכר. והשוה הכתוב דלא תימא לשון זכר דוקא. אבל היכא דכתיב איש איצטריך רבויא. והכא אע"ג דלא כתיב איש דהא דכתיב וגם בעליו יומת אינו אלא ל' זכר בעלמא. אומר ר"ת דדרשינן התם נגיחה לנזקין. נגיחה למיתה [כמ"ש במ"ה] והוה ילפינן מנזקין דכתיב בהו איש. (כי יגח) [וכי יגוף]. שור איש. למעוטי אשה. אי לאו רבויא דקרא. ע"כ. וכתב נ"י ושור היתומים דלא תימא כיון דלאו בני דעה נינהו לא מחייבי. ושור האפוטרופוס דלא תימא כיון דאיכא שמירה כל דהו ולא נפיש הזיקא (כלומר להבא) אימא חס רחמנא עלייהו דלא לפסדו יתמי לממונייהו. קמשמע לן. ושור המדבר אע"ג דלית ליה בעלים. ושור הקדש אע"ג דאיכא פסידא להקדש. ושור גר שמת לא איצטריך למתנייהו אלא איידי דאיצטריך ליה לקרא לרבויי. אצטריך תנא למתנייהו ע"כ. ותמיהני דקרא [גופא] צריך טעמא אמאי איצטריך לרבויי שור גר שמת. ונ"ל דאי לאו קרא הוה אמינא דוקא נגח ואח"כ הקדיש. נגח ואחר כך הפקיר. שהיו לו בעלים בשעת נגיחה הוא דחייביה רחמנא. אבל כי הוה דהקדש או גר שמת ואח"כ המית לא חייביה קרא כיון דלא הוו ליה בעלים בשעת נגיחה. הילכך אצטריך קרא לרבויי. והשתא דקרא איצטריך מתניתין נמי אצטריך. כך נ"ל:

רבי יהודה אומר. כתב הר"ב אפילו נגח ואחר כך הקדיש כו' מדקתני תרתי שור המדבר ושור הגר שמת ואין לו יורשין. שור הגר שמת מאי ניהו דכיון דאין לו יורשים הוה ליה שור הפקר. היינו שור המדבר והיינו שור הגר שמת ואין לו יורשין. אלא לאו הא קמשמע לן דאפילו נגח ולבסוף הפקיר. גמרא:

משנה ח

שור שהוא יוצא להסקל. כלומר שנגמר דינו לסקילה ואפילו לא יצא. נ"י:

בשרו אסור. כתב הר"ב ממשמע שנאמר וכו' מה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו אלא לומר לך וכו'. ומאת בשרו. דייקי בגמרא לעיל דף מ"א. אע"ג דעבדיה כעין בשר. וכבר כתבתי כן במ"ט פ"ב דקדושין וע"ש:

משנה ט

מסרו לשומר חנם ולשואל וכו'. עד שלא נגח ולאו אירשא קאי אלא מלתא אחריתא הוא. רש"י:

לשומר חנם ולשואל וכו'. והכי נמי סדורין במשנה ו' פ"ז ובבבא מציעא פרק ז' משנה ח'. וריש פרק בתרא דשבועות. וכתבו התוספות בפ"ק דף ד' [שנשנה כך בברייתא] וז"ל שומר חנם פטור מן הכל חוץ מן הפשיעה. שואל חייב בכל חוץ ממתת מלאכה. ונושא שכר חייב במקצת. בגניבה ואבידה. ופטור מאונסין. לכך נקיט להו בזה הסדר ולא כסדר שנכתב בפרשה ע"כ. וכך כתבו בפרק בתרא דשבועות. ועוד נראה מטעם אחר ששנויין בזה הסדר לפי שהשומר חנם והשואל דומין להדדי ששניהם יש בהם צד חנם. השומר חנם שומרו בחנם והשואל שואלו בחנם. והנושא שכר והשוכר דומים להדדי. ששניהם יש בהם צד שכירות:

נכנסו תחת הבעלים. בדלא עבדו שמירה כלל קא מיירי. ומשום הכי פסיק ותני נכנסו תחת בעלים דאי אפשר לומר דמחייבי בשמירת נזקיו כבעלים שהרי תם לכולי עלמא לא סגי ליה בשמירה פחותה ושומר חנם לא אשתעבד לבעלים אלא לשמירה פחותה. ואז כלתה שמירתו. א"כ בעל השור שמסרו למי שאינם מחוייבים לשמרו שמירה מעולה. איהו דפשע ומשלם. אלא מאי נכנסו תחת הבעלים דאי פשעו ביה ויצא והזיק מחייבי בנזקיו כבעלים נ"י:

חייב דברי ר"מ. קסבר קחייב רחמנא לתם דניבעי ליה שמירה פחותה [דסתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי]. הדר אמר רחמנא ולא ישמרנו גבי מועד דנבעי ליה שמירה מעולה. ויליף נגיחה לתם. נגיחה למועד [בהיקשא שכתבתי במ"ה]:

ומועד פטור. כחב הר"ב דכתיב ולא ישמרנו וכו'. קסבר הא דחייב רחמנא לתם כי היכי דלעביד ליה שמירה מעולה דבלאו קרא סתם שוורים בעליהם שומרים אותם אלא לחייבו בשמירה מעולה הדר אמר רחמנא ולא ישמרנו במועד דנעביד ליה שמירה מעולה הוי רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט [מיעט הכתוב לשמירה מעולה]. וכי תימא נגיחה לתם נגיחה למועד. ונילף לתם ממועד. הא מיעט רחמנא ולא ישמרנו. דהוי מצי למכתב ולא ישמור. גמרא. ומ"ש הר"ב דצד תמות במקומה עומדת ומשלם חצי נזק כתם. גמרא. וכתבו התוספות דמסברא אומר כן דאטו משום שנעשה מועד גרע ויפטור אפילו מחצי נזק בשמירה פחותה. והואיל וצריכין אנו לומר צד תמות במקומה עומדת לחומרא. הוא הדין לקולא. [*דאין משתלם אלא מגופו ואין מעמידין

אפוטרופוס]. ומיהו לפטור בהודאתו לא אמרינן במקומה עומדת. דכיון דאייעד לאו קנסא הוא. ע"כ:

רבי אליעזר אומר אין לו שמירה אלא סכין. גמרא. כדתניא רבי נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו. ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנאמר (דברים כ"ב:ח') ולא תשים דמים בביתך. וכתבו התוספות דאיכא למימר דבור סגי בכסוי משום דאית ליה תקנתא טפי כשמכסהו כראוי. משור נגחן. ואי נמי דאף ר"א לא אמר לענין תשלומין אלא לאיסורא. והכי נמי בבור איסורא איכא. אבל כי שמרו שמירה מעולה והזיק פטור. מיהו בשמירה פחותה ודאי לא סגי מדאסור לקיימו. והכי אמרינן לעיל [הא מני ר"א היא] ע"כ:

פרק ה

משנה א

ורביע נזק לולד. כתב הר"ב זו דברי סומכוס וכו'. אבל חכ"א זה כלל גדול וכו'. ואפילו ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא. ומפרש דהיינו דאמרינן כלל גדול דאפילו ניזק וכו'. וכתבו התוספות ואם תאמר והא מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע [הוא]. שזה מודה במקצת בנזק הפרה. ובנזק הולד אומר איני יודע. ומתוך שאינו יכול לישבע משלם כמו שכתב הר"ב במשנה ב' פ"ח דבבא מציעא. ומסקי דלא אמרינן הכי אלא היכא דהוי ליה לידע. אבל הכא לא הוי ליה לידע אם משנגחה ילדה אם קודם. ודמי ליורשין שאין להם לדעת במילי דאבוהון. וקי"ל דלא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם ביורשין דכתיב (שמות כ"ב:י') שבועת ה' תהיה בין שניהם. ולא בין היורשין. ע"כ. וכ"כ נ"י. ועיין מ"ש ר"פ בתרא דב"מ:

ונמצא ולדה בצדה. הכא דולד חי הוא קרי ליה ולד:

ורביע נזק מן הולד. פירש הר"ב ואם לא נמצאת הפרה וכו'. גמרא. ופשיטא דה"ה נמי אם אין בפרה שיעור חצי נזק דמשלם המותר מהולד אי ודאי דנגח קודם שילדה. והשתא אותו מותר משלם המחצה מהולד שהוא רביע אלא דלא שכיח שלא יהא שיעור חצי נזק בפרה. וכתבו התוספות [דף מ"ז ד"ה ליתא] דלפי זה לא אתיא מתניתין כר"ע [שכתבתי בריש פרק דלעיל] דכיון דשותפין נינהו אם כחש המזיק או שבח ברשותא דתרוייהו אלא כר' ישמעאל אתיא. ע"כ. וק"ל ממה שכתבו התוספות בראש הפרק דלא אמר סומכוס חולקין. אלא כי ליתא ברשותא דמרא קמא אלא עומדת באגם וה"נ איכא לאוקמי בעומדת באגם לר"ע דאמר יוחלט השור כלומר וכי עומדת באגם הוי השור

בשותפות. אבל לרבי ישמעאל דמצי לסלק בזוזי לא תתיישב. ע"כ. וכ"כ נ"י. ונ"ל שמה שדחו למתניתין מדר"ע משום דרביע נזק מוקמינן ליה באם לא נמצאת הפרה. שזו אינה קושיא דאיכא למימר דלעולם ר"ע היא. ואין הכי נמי דאית ליה לניזק רביע דשבח הולד אפילו אי איתא לפרה קמן אלא דמשנתינו לא איירי בשבח אלא בדין הנזק בלחוד:

משנה ב

ואם הכניס ברשות בעל חצר חייב. דכל ברשות שמירת קדרות קבל עליו בעל החצר. ואפילו נשברו ברוח. אבל בעל קדרות לא קבל עליו מידי. והלכך לא מחייב בעל הקדרות אלא כשהכניס שלא ברשות. גמרא. [*וע' בסוף משנה דלקמן]:

הכניס פירותיו וכו'. לא זו אף זו קתני. דאי קתני קדירות הוה אמינא ברשות חייב. לפי שנוחות לשבר ומסתמא קבל עליה נטירותא. אבל פירות לא. תוספות:

ואם הוזקה בהן. פירש הר"ב שהוחלקה וכו' אבל אם אכלה וכו'. הוה לה שלא תאכל. גמרא. ופירשו תוספות דהיינו טעמא כיון שבמתכוין מביא עליו דבר שמזיקו. אינו ראוי זה להתחייב בכך:

משנה ג

הכניס שורו וכו'. דלא תימא דוקא פירות שנוחות להתקלקל הלכך ברשות חייב. אבל בהמה לא. צריכא. תוספות:

או שנשכו כלבו. תמיהה לי דברפ"ג דייקינן תרתי למה לי. הוחלק במים או שלקה בחרסיה. וכמ"ש שם. והכא לא דייקינן וליכא למימר דלאשמועינן דשור דקרא לאו דוקא דהא כבר שמעינן לה מסוף פ"ק וריש פ"ב. ועיין רפ"ח [מ"ש גבי] כוואו בשפוד או במסמר וכו':

נגח הוא וכו' חייב. עיין במ"ה פ"ב. פלוגתא דרבי טרפון ורבנן:

משלם את הכופר. ל' הר"ב וכגון שהיה מועד להפיל עצמו על בני אדם בבורות והאידנא חזי ירקא וכו'. ומשכחת לה דאייעוד כגון שהרג ג' עכו"ם וכו'. א"נ ג' ישראלים טרפה כדפירש הר"ב במ"ה פ' דלעיל אבל קטל וערק לאגמא לא משכחת לה דהא לא עלה מן הבור מאליו כמ"ש רש"י בכאן [דף מ"ח ע"ב]. ומדפירש הר"ב והאידנא חזי ירקא וכו' דהיינו דבקמייתא לא. אזיל לשטתיה בפירוש מ"ו דפרק דלעיל בנתחכך בכותל להנאתו וכו' דהיינו נמי באחרונה בלבד כמ"ש שם. שזוהי ג"כ דעת רש"י התם. וכתבתי שהתוספות תמהו על זה. וכן יש לתמוה בכאן חדא דדוחק לומר שחשוב משונה מה שעושה להנאתו לאכול ירקא דלכך לא נחשב מועד אלא מחמת הראשונות. וגם תימה הוא לומר דהוי מועד באחרונה דשלא בכונה ע"י הראשונות שהיו בכונה. ואע"פ שאלו

התמיהות קיימות על רש"י דהתם. התמיהה האחרונה ליתא לפירושו דהכא. שהוא מפרש בכאן שבכל הנפילות חזי ירקא וכולהו תולדה דשן נינהו דמתכוין להנאתו ופטור מסקילה. כיון שלא נתכוין להרוג. וצריך דאייעד ג' פעמים משום דמשונה הוא וכיון דאייעד אורחיה הוא. ע"כ. אבל התוספות הקשו בכאן קושיא אחרת דלמה לן למנקט במועד להפיל על בני אדם דבשלש ראשונות לא חיישינן אלא שיהא מועד ויעשה אורחיה להפיל עצמו בבור לאכול הירק. וצ"ל שלא הזכיר בני אדם אלא בשביל אחרונה ע"כ. ולגירסת רבינו שמואל שכתבו לעיל מפרשינן הכא כמ"ש נ"י דקרי ליה מועד משום דלאכול ירקא הוי שן. ושן מועד מתחלתו. ולאו משום דעביד כן ג' פעמים קרי מועד. ע"כ. ועוד תמיהה לי על פירוש הר"ב דבגמרא הכי איתא במועד ליפול על בני אדם בבורות אי הכי בר קטלא הוא א"ר יוסף דחזא ירקא ונפל. ומאי פריך הא משכחת לה בהרג עכו"ם או נטרפים דלאו בר קטלא הוא. אבל בזה על כרחנו נאמר דלא גרס האי קושיא כלל וכן כתבתי בפרק דלעיל מ"ה. דלהר"ב גירסא אחרת שם בגמרא דהא לגירסתינו דלעיל מועד לעכו"ם ולנטרפים. אינו מועד לישראל ולכשרים. והיינו נמי גרסתינו דהכא. וכגירסת הר"ב כן היא גירסת הרמב"ם דלעיל גם הכא. ותמה אני על המגיד דבהא דלעיל העיר שגירסא אחרת היא להרמב"ם ולא העיר בכאן. דהא ה"נ על כרחנו גירסא אחרת לו. ולא גרס הך קושיא דאי הכי בר קטלא הוא. ומ"ש הר"ב כדאמרינן לעיל. הוא בפרק הקודם מ"ו:

רבי אומר וכו'. כתב הר"ב והלכה כרבי. דהכי פסק שמואל בגמרא. ומ"ש הר"ב הלכך אם הכניס שורו ברשות וכו'. והמכניס נמי פטור לפי שהכניס ברשות. וטעמא כתב המגיד בפ"ז מהלכות נזקי ממון בשם התוספות שכתבו [ד"ה אימא סיפא] שכך סובר רבי שכשמכניס שורו ברשות הרי הוא כאילו הם מתנים בפירוש שיפטור כל אחד בנגיחת שורו. ובשאר נזקין. ע"כ:

משנה ד

שור שהיה מתכוין לחבירו וכו'. כתב הר"ב איידי וכו' דאפילו היה מתכוין לאשה פטור מדמי ולדות. טעמא מפורש בגמרא. פרק דלעיל ד' מ"ב. א"ר אדא בר אהבה [א"ק כי ינצו אנשים וגו'] אנשים כי נתכוונו זה לזה אע"פ שיש אסון באשה יענשו. כי נתכוונו לאשה עצמה לא יענשו. ולא שוורים דאפילו נתכוונו לאשה עצמה יענשו. דלא שייך קים ליה בדרבה מינה גבי שוורים. כתב רחמנא ובעל השור נקי דפטירי. ומסקי התוספות דהכי פירושו כי נתכוונו זה לזה אע"פ שיש אסון באשה יענשו. כמאן דדריש ונתת נפש תחת נפש ממון כמ"ש במ"ב פ"ט דסנהדרין דואם יהיה אסון באשה. ואם לא יהיה אסון באיש

שמתכוין לו ואע"ג דלענין שוגגים חייבי מיתות פטורין מממון כמו שכתבתי במ"י פ"ג גם שם הראיתי מקומות להר"ב שכתב כן. שאני שוגג ומזיד שהוקשו זה לזה מדרשה דמכה בהמה ומכה אדם שהעתקתי במ"ב פ"ג דכתובות. ואע"ג דאותו היקש מקיש הכל דאין היקש לחצאין. וכמו שנקיש שוגג למזיד ה"נ נקיש אין נתכוין למתכוין ונפטריה. שאני הכא דקרא גלי לחייב בדמי הנהרג כדכתיב ונתת נפש תחת נפש וה"ה לענין דמי ולדות דכיון דגלי קרא שיש לחלק בין מתכוין לשאין מתכוין לענין דמי הנהרג. לא נלמוד עוד שום פטור ממון כשאין מתכוין מכח הקישא. ואע"ג דאית לן הקישא לענין שאר דברים. ע"כ. ומזה אני תמה על לשון הרמב"ם דפ"ק מה' נערה [הלכה י"ג] דמשמע מינה דס"ל הקישא אף לאין מתכוין שכתב דשמעינן פטור דשגגה מואם לא יהיה אסון שאע"פ שהריגת אשה בשגגה שהרי לא נתכוונו לה וכו'. וכ"כ בהדיא בריש פ"ד מה' רוצח המתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתת ב"ד ומן התשלומין. ע"כ. והא הכא אמרינן לרב אדא בר אהבה. דאי לא נתכוונו לה אלא זה לזה. אע"פ שיש אסון באשה יענשו. וכן פסק הרמב"ם בהדיא כרב אדא בר אהבה. בין לענין אדם ההורג האשה שלא בכונה. בפ"ד מהלכות חובל לחייביה בדמי ולדות בין לענין שור שנגח האשה בכונה לפוטרו מדמי ולדות בפרק י"ח מהלכות נזקי ממון. ותימה שהמגיד והכסף משנה לא העירו בזה:

כיצד משלם דמי ולדות שמין את האשה וכו'. ויש בכלל שומא זו דמי ולדות. ומה שהאשה נראית משבחת ובעלת אברים מפני העובר ודמיה יקרין. וה"ק כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות וכו' כדאיתא בגמרא:

וכמה היא יפה משילדה. פירוש בלא מכה שילדה מאליה. שאילו פחת המכה זהו נזק שהוא לאשה. המגיד פ"ד מה' חובל. ולא דמי לנזק דתנן ריש פ"ו דכתובות [לריב"ב] דיש ג"כ לבעל חלק בגוה [ורש"י כתב דה"ה בנזק דהכא] דהתם מיירי בנזק דקטיעת אבר שמחסרה ממלאכתו משא"כ כאן שמיירי בכחישת גופה דאין לו חסרון ממלאכתו. כי אם שבת בעודה בחליותה. ואותו משלם לבעל. כך כתב מהר"ר פאלק כהן ז"ל בפירוש שלחן ערוך סימן תכ"ג:

משהאשה יולדת משבחת. כתב הר"ב קודם שתלד מסוכנת היא וכו'. ומיירי רשב"ג במבכרת שהיא מסוכנת. אבל בשאינה מבכרת מודה לת"ק דמשבחת קודם שילדה. ושמין השבח אלא שחולקין אותו בין הבעל והאשה כדאיתא בגמרא. ועיין לקמן. וכתב הרמב"ם דאין הלכה כרבן שמעון ב"ג. וכן כתב הטור סימן תכ"ג. ועיין בפ"ח דעירובין [מ"ז] מה שכתבתי שם:

ונותן לבעל. שהתורה זכתה לו דכתיב (שמות כא) בעל האשה. רש"י. ואין זה מדברי רשב"ג אלא סתם מתניתין היא. ולפי מה שכתבתי לעיל דשבח נמי לבעל לדעת הת"ק. מפיק ליה בגמרא ממשמע שנאמר (שם) ויצאו ילדיה איני יודע שהיא הרה מה תלמוד לומר הרה. לומר לך שבח הריון לבעל. ורשב"ג סבר דשבח ולדות דהיינו דמי נפחא מחמת שניהם בא ולפיכך חולקין. והרה דריש שאינו חייב עד שיכנה כנגד בית הריון היכא דסליק ביה שיחמא [פירש] [חמימות] לולד. לאפוקי יד ורגל דלא:

היתה שפחה וכו'. פירש הר"ב נשואה לגר. שאין ר"ל כשנתגיירה והיא מעוברת. כי זה מבואר הוא. הרמב"ם:

שפחה ונשתחררה. והאי דנקט האי לישנא שפחה ונשתחררה ולא נקט היתה משוחררת משום דעל כרחך כשאין לה בנים הימנו קאמר. והיינו דקאמר היתה שפחה ונשתחררה דמשמע עתה מקרוב דעדיין לא היו להם בנים. רש"י:

משנה ה

החופר בור ברה"י ופתחו לר"ה. וכ"ש אם חפר ברשות הרבים ופתחו לרה"ר. ולא תימא דוקא חופר ברשותו דהוה ליה בור דאית ליה בעלים [כדכתיב (שם) בעל הבור ישלם] אבל חפר ברה"ר פטור. דהא תנא סיפא החופר בור ברה"ר וכו' וכפל וכו'. רש"י. וכתבו התוספות כללא דמלתא בכל הנך שמעתין בור בתר פתחא אזלינן דנחשב הבור כאילו הוא במקום שהפתח שם:

או ברה"ר ופתחו לרה"י. פירש בקונט' והפקיר רשותו דלא מצי למימר מה בעית ברשותי ונפל דרך פיו לתוכו. וה"ה אם מתחילה סמכיה לרשות הרבים. ולא הוצרך לפרש בהפקיר רשותו אלא משום דמשמיע ליה לישנא דפתחו לרה"י באמצע רה"י כדמוכח בגמרא. תוספות:

ופתחו לרה"י אחר. ה"ג בכל הספרים. והר"ב העתיק אחרת. וכתב ובלבד שהפקיר רשותו אותה שפי הבור לתוכה [ועיין מ"ש בריש מתניתין ו'] וקאי ארשות והכל ברשות עצמו. ורש"י גורס אחר. ואפילו הכי כתב כפירוש הר"ב. וכתבו התוספות ואין להקשות אמאי איצטריך למתני רה"י ופתחו לרשות היחיד [אחר] הוי ליה למימר החופר בור ברה"י ותו לא. דאגב אחרינא נקט הכי. וכתבו עוד דיש לפרש שפותח לרשות חבירו [כגרסת הספרים דגרסי אחר] ואשמעינן דחייב משום נזק יחיד. ואע"פ שמשלם נזק החצר. וכתב נ"י ומיהו דוקא כשניזק בה קודם שידע החפירה. דאם לא כן עליה רמיא למלויא כלומר דעל החופר לשלם נזקי החצר. הלכך על הניזק למלאות החפירות:

החופר בור ברה"ר. גמרא. דא"ק (שם) כי יפתח וכי יכרה. אם על פתיחה חייב על כריה לא כ"ש אלא שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו שאין לו חלק בו. אלא שכרוה או שפתחה. דהיינו ברה"ר שאין הקרקע שלו. ומכאן מוכיחים התוספות דגמרא דידן סברה דעונשין [ממון] מן הדין דאי לא תימא הכי הא איצטריך לגופיה ועיין בריש פ"ק בדבור כהרי הבור. ובמשנה ה' פרק ב':

בור שיח ומערה וכו'. פירש הר"ב בור עגול. שיח ארוך וקצר וכו'. ומשום הכי איצטריך למתני לכולהו ולא זו אף זו קתני. לא זו בור שהוא עגול דאית ביה הבלא. אלא אף שיח דארוך נמי אית ביה הבלא. וכן אף מערה אע"פ שהיא מרובעת. ואף חריצין שאינן מקורין. ואף נעיצין דרויח מעילאי טפי מתתאי אימא בעשרה לית ביה הבלא. קמ"ל. [גמרא]. ועיין מ"ש ריש פ"ב דבבא בתרא. ומפרש לה תנא מנלן וקאמר מה בור וכו'. אף כל הני וכו'. ולמ"ד בגמרא בור שחייבה תורה להבלו וכ"ש לחבטו [כלומר וחייב משום חבט אפילו בבור ברשות הרבים דבקרקע עולם נתחבטה] מפרשינן דאף כל לאתויי גובה. דעבד תל גבוה ברשות הרבים ועלה שם שור ונפל דליכא הבלא אלא חבט. והלכך איצטריך למתני כל הני בהדיא דלא תימא אף כל לא לאתויי גובה אלא לאתויי הא דלא הוה תני ליה. ובמשנה דלקמן נראה מפירוש הר"ב דמפרש כמאן דאמר אף לחבטו מדמפרש לאחריו מקול הכרייה פטור. משום דקול הכרייה גרמה לו. ואי איתא דליתא אלא להבלו לא צריכה לשום טעם דכיון דלאחורי בור נפל לית כאן הבלא:

מה בור שיש בו כדי להמית עשרה. לשון הר"ב סתם בור הוא גבוה י"ט. כלומר מקרקעית הבור עד שפתו. ולשון הרמב"ם פי"ב מהלכות נזקי ממון עמוק עשרה טפחים ע"כ. ועיין בפ"ו דסנהדרין דף מ"ה. בתוספות. שהקשו דאשכחן ביוסף וירמיה שהושלכו לבור. וכן ישמעאל בן נתניה שמילא בור חללים. ואם כן סתם בור יותר מעשרה. וניחא להו בלשון רש"י דהתם דסתם בור אינו פחות מי' טפחים. ועיין עוד שם:

ואם הוזק בו חייב. ואפלו בחפירה כל שהוא שהנזק בכל שהוא דבר מצוי וידוע. ואין המיתה בכל שהוא מצויה והרי הוא כמו אנוס. הרמב"ם פי"ב מהלכות נזקי ממון [הלכה ט"ו]:

משנה ו

בור של שני שותפים. משכחת לה בחצר של שניהם. ובור של שניהם. והפקירו רשותן ולא הפקירו בורן. גמרא. ואם הפקירו בורן ג"כ אין כאן חיוב כיון שברשות חפרו. ועכשיו אין לה בעלים כהסכמת הפוסקים:

השני חייב. כתב הר"ב והוא שמסר לו הראשון כסוי הבור. אבל הניחו משתמש לא. דכל אחד בשלו הוא משתמש דיש ברירה בשותפין כדפסקינן בריש פ"ה דנדרים. ושם מפורש הטעם. וכיון דבשלו הוא משתמש לא הוי שואל על חלקו של ראשון שיהא כולו מוטל עליו לשומרו הלכך אם הזיק שניהם חייבין. אבל מסר לו את הכסוי. נעשה זה שומר שקבל עליו לכסות. כדפירש רש"י בגמרא:

כסהו הראשון וכו' השני חייב. עד שידע הראשון וישכור פועלים. ויכרות ארזים ויכסנו. כדאיתא בגמרא. וכל שימות בו אחר זמן זה שניהם חייבים. ועיין בטור סימן ת"י:

כסהו כראוי וכו' פטור. פירש הר"ב כגון שהתליע הכסוי. ומסקינן בגמרא דקמשמע לן שאע"פ שלא כסהו כראוי לגמלים אלא כראוי לשוורים ושכיחי גמלים והתליע מתוכו דלא אמרינן מגו דהוי פושע לגמלים הוי פושע להתלעה כיון שלא בא האונס מחמת הפשיעה לא אמרינן תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב כמו שכתבתי במשנה ג' פ"ב. זו דעת הרמב"ם [הלכה ה']. ועיין מה שכתבתי במשנה ג' פ"ו דבבא מציעא. ויש אומרים דהכא בלא כסהו כראוי לגמלים היינו שאם יעברו עליו גמלים יפול הכסוי אל תוכו. ולא הוי פשיעה לגבי שור פקח עיין בטור סימן ת"י:

פטור שנאמר ולא יכסנו. הוא אם כסהו פטור. גמרא ריש פ' דלקמן. ועיין מה שכתבתי בסוף פרק דלעיל:

לא כסהו כראוי וכו'. מסקינן בגמרא שאינו כראוי לגמלי' אע"ג דראוי הוא לשוורים. ושכיחי גמלים. ואתו גמלים וארעוהו ואתו שוורים ונפלו ביה. ופשיטא דחייב אלא איידי דנסיב רישא כסהו כראוי. נסיב סיפא נמי לא כסהו כראוי:

נפל לפניו מקול הכרייה. לשון הר"ב שהיה חופר בבור וזה לשון רש"י בור כרויה ונכנס כורה לתוכו להעמיק:

חייב. כתב הר"ב ואף על גב דכיון דמשום גרמא וכו' אפילו הכי חייב. הואיל ובתוך הבור נמצא הנזק. כל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי. גמרא [דף נ"ג]:

ופטור על הכלים. כתב הר"ב דכתיב ונפל שמה שור או חמור שור ולא אדם חמור ולא כלים. גמרא. ופירש רש"י מדלא כתיב ונפל שמה הנופל אלמא למעוטי אתי. ועיין בפירוש משנה דלקמן. והא דפטור על האדם היינו ממיתה. דקרא במיתה משתעי. דכתיב (שמות כ"א:ל"ד) והמת יהיה לו. אבל בנזקי אדם חייב בעל הבור. כדחזינן בפרק ג' דמחייב בנזקי אדם בתקלה שהוא תולדה דבור. אבל בכלים פטור מכל. דלא שייך בהו נזק דשבירתן זו היא מיתתן:

נפל לתוכו שור חרש וכו'. כתב הר"ב אבל שור פקח אינו חייב עליו דאיבעי ליה עיוני ומיזל. גמ'. והתנו בברייתא ומהלך ביום. [דף נ"ד ע"ב]. ועיין מ"ש בריש פרק ג':

בן או בת וכו'. כלומר אע"ג דקטנים הם. וליכא למימר איבעי ליה עיוני ומיזל אפילו הכי פטור מגזירת הכתוב שור ולא אדם. חמור ולא כלים רש"י. ודבריו בגמרא דף נ"ד ע"ב דממעט אפילו דלאו בן דעת בשור ולא אדם. ונראה לי דעבד ואמה איצטריך למתני דלא תימא כיון דמרבינן כל בהמה ועוף מכסף ישיב לבעליו. כל דאית ליה בעלים [*כמ"ש הר"ב במשנה דלקמן] ועבד ואמה ודאי דבעלים אית להו אימא דרבינהו נמי. קמשמע לן דלא. ונראה לי טעמא דאדון מקרי לעבד ואמה. ולא בעל:

משנה ז

ולהפרשת הר סיני. וה"נ אשכחן בגמרא פ"ק דסנהדרין דף ט"ו איבעיא להו שור סיני בכמה נדון אע"ג דמאי דהוה הוה. וכן ג"כ בסוף זבחים:

לפריקה. כתב הר"ב דילפינן חמור חמור משבת. ומסקנא דגמרא כל דגבי שבת ריבויא הוא כמו שאכתוב לקמן ואייתרו בהמתך דדברות ראשונות. ושור וחמור דדברות אחרונות. לגזירה שוה חמור לפריקה כדאמרן. ואינך כדלקמן. והא דלא ילפינן כל הני דמתניתין משור שור דשבת לכאורה משום דליכא למילף אלא תלת מתלת יתורי בהמתך שור וחמור. ותדע דאי לא תימא הכי תלתא ל"ל נילף פריקה וחסימה וכלאים מחדא. אלא תלת מחדא לא אתיא. ה"נ מתלת לא אתיא אלא תלתא [*אלא דקשיא] דהא אשכחן דילפינן לענין נגיחה כמ"ש במשנה ד' פ"ק דסנהדרין ובפרק ו' דעדיות. ולפיכך צריך לי עיון למאי איצטריך קרא למכתב במקצתן רבוי אחר:

לכלאים. כתב הר"ב דכלאים דהנהגה. ילפינן שור שור משבת. ולא נהירא לי לפי מה שכתבתי לעיל דאמרינן במסקנא שור שור לחסימה. בהמתך בהמתך לכלאים. ולא אמרינן שור שור לחסימה. ולכלאים דחרישה. אלא נראה בעיני דכלאים מכלאים ילפינן ולא צריכא קרא לחודא ואף על גב דחזינן דדרשינן שור שור לנגיחה כמו שכתבתי לעיל. אע"ג דכבר דרשינן ליה לחסימה. מ"מ הכא מסתבר לי דלא דרשינן הכי אלא כלאים מכלאים ילפינן. משום דבגמרא גרסינן במסקנא בהמתך לאגמורי בהמתך בהמתך לכלאים אי הכי אפילו אדם לתסר אלמה תנן אדם מותר עם כולן לחרוש ולמשוך. ובשלמא כי אמרינן דכלאים חד שמא. דכי ילפינן כלאים דהרבעה לא צריכא קרא לכלאים דחרישה ניחא דפריך אי הכי וכו' אדגמרינן כלאים דהרבעה משום דכלאים דחרישה נמי בכלל. אלא אי אמרת דכלאים דחרישה צריך קרא לחודא לא אתי שפיר אי הכי. כיון דלא מהדר אדסמיך ליה אלא אדלעיל מהדר בתחלת הסוגיא דילפינן שור שור

לכלאים דחרישה. (אלא) [א"כ] הוה ליה למימר בכלאים דחרישה אדם נמי לתסר וכו'. ותו אתי שפיר למאי דפרישית דלמסקנא כלאים חד שמא. ואין צריך אלא לאגמורי בחד. והוא הדין לאינך. דמשום הכי מתניתין נמי לא תנן אלא כלאים חדא וכללה לתרתי. משום דבחדא אגמרינן להו:

לכלאים. משבת ילפינן כדכתבינן לעיל ופרכינן בגמרא אפילו אדם נמי ליתסר למשוך בקרון עם הבהמה. דהא גבי שבת מוזהר כבהמה דכתיב (שמות כ':י') ועבדך ואמתך ובהמתך. אלמה תנן [בסוף פ' ח' דכלאים] אדם מותר עם כולן לחרוש ולמשוך. אמר רב פפא פפונאי ידעי טעמא להא מלתא ומנו רב אחא בר יעקב אמר קרא (דברים ה':י"ד) למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. להנחה הקשתיו ולא לדבר אחר. ושם בסוף פ"ח דכלאים מפרש הר"ב דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור. אבל אתה חורש באדם ושור באדם וחמור. והוא מספרי. כתבו הר"ש. ומה שכתב הר"ב ופסק הלכה וכו' עיין מה שכתבתי בזה שם סוף פ"ח דכלאים:

ולשבת. כתב הר"ב וכל רבויא הוא לרבות עופות. כבר כתבתי דלמסקנא דבגמרא בהמתך ושור וחמור לא איצטריך לגופיה בשבת אלא לאגמורי. ובשבת גופיה כל לחוד רבויא היא וריבה הכל ופרכינן דאשכחן כל במעשר שני וכללא הוא דדרשינן ליה בכלל ופרט [כמ"ש הר"ב במ"ה פרק קמא דמעשר שני] ומשנינן כל דהכא רבויא הוא מדהוי ליה למכתב ובהמתך כדכתיב בדברות הראשונות וכתב כל בהמתך ש"מ רבויא. ועיין ריש פ"ז:

פרק ו

משנה א

הכונס צאן לדיר. עיין בסוף פרק דלקמן וכתבו התוספות זה היה לשנות לעיל בהדי מילי דשור דלא הוי ליה להפסיק במילי דבור. אלא אגב דתנא נפל לבור והבאיש מימיו. תנא בתריה [כל] מילי דבור. אי נמי מילי דבור ראוי לשנות תחלה. [*קודם שישנה דיני שמירה. וגם דיני אם היה ראוי לשנות תחלה] אלא אגב דתנן כסהו כראוי בבור. דהוצרך להזכיר דין פותח וכורה שבו דבר הכתוב. תני נמי הנך דנעל בפניה כראוי. ע"כ:

לדיר. עי' בפי' הר"ב במשנה ג' פרק ב' דעירובין:

ונעל בפניה כראוי. פירש הר"ב במשנה דלקמן שהיא בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה וטעמא מפרש בגמרא דהתורה מיעטה בשמירת שן ורגל דכתיב בהו ושלח ובער עד דעביד כעין ושלח. עד דעביד כעין ובער. כעין שיאכילנה בידים. כלומר בפשיעה:

נפרצה בלילה. אע"פ דתנן נעל בפניה כראוי פטור. איצטריך למתני נפרצה בלילה פטור. למידק הא ביום חייב. דקלא אית לה למלתא ומסתמא ידע שנפרצה. אי נמי בלילה אפילו נודע לו שנפרצה ויצא הבהמה. אין לו לטרוח יותר מדאי לחזר אחריה באפילה. תוספות:

או שפרצוה לסטים. ואיצטריך לאשמועינן דאפילו לסטים פטורים כשלא הוציאוה. תוספות:

הוציאוה לסטים. מסיק בגמרא שהכישה במקל לצאת. והרמב"ם פירש כשהיו סבה ליציאתה כגון שיעמדו בפניה עד שישובו מאליה [*וכך פירש הר"ב] משמע דסבירא להו דהכישה במקל לאו דוקא אלא כל שהיו סבה ליציאתה. ודנקט בגמרא הכישה לאפוקי בידים דלא. דהא מלתא דפשיטא הוא. ועיין לקמן:

לסטים חייבים. ואע"ג דמשיכה לא קניא אלא במצות המוכר [כמ"ש במ"ד פ"ק דקדושין] ומאן אמר ליה למשוך. מ"מ כיון שעשה לה דבר הקונה במקח וממכר והיא עתה ברשותו חייב בשמירתה. הרא"ש. והכישה קניא כדאיתא בפ"ק דקדושין [דף כ"ב]. עיין בטור ריש סימן קצ"ז. וכן קוראה בקול והלכה. קונה. וסייעתא להרמב"ם [*והר"ב] דהכישה לאו דוקא [אבל בחבורו ס"ל דהכישה דוקא] אלא דקשיא דמ"מ קול מיהא בעי והוה ליה לפרש. לפיכך נראה בעיני דהרמב"ם [*והר"ב] סוברים קנס הוא שקנסו חכמים לגזלן שיהא חייב. אלא דקשיא לי הירושלמי שכתב הרא"ש דהוציאוה לאבדה פטורים דאי משום קנס נגעו בה הוו להו לקנוס המאבד ג"כ. וי"ל דלאבד לא שכיח כמו גזלה דלנפשיה. ובמידי דלא שכיחי לא קנסו. והירושלמי דייק לה ממשנתינו דנקטה לסטים דמשמע דלנפשייהו כדרך הלסטים:

משנה ב

מסרה לרועה נכנס רועה תחתיו. כתב הר"ב שדרך הרועה הגדול למסור לרועה הקטן שתחתיו. דמדקתני מסרה לרועה ולא קתני מסרה לאחר ש"מ מאי מסרה לרועה. מסרה לרועה שתחתיו כדאיתא בגמרא:

נפלה לגינה. באונס מגג בעליה הסמוך לגינת חבירו. או שהיתה רשות הרבים גבוה מן הגינה ונפלה. רש"י. וכתב הר"ב כגון שהוחלקה וכו'. אבל דחו אותה חברותיה וכו'. וכך פסקו הרי"ף והרמב"ם. ולפי זה סיפא דתנן ירדה כדרכה רבותא הוה ליה למתני דאפילו הפילוה חברותיה משלמת. ולימא מסייעא להו להרא"ש וסייעתו דסברי דדחפו חברותיה. לא הוי פשיעה ופטור:

מה שנהנית. כתב הרמב"ם וכבר ביארנו בפ"ב היאך הוא הדין במה שאמר משלם מה שנהנית. ע"כ. ועיין שם בפירש הר"ב במ"ב:

שמין בית סאה וכו'. כתב הר"ב אין שמין וכו' ורחמנא אמר ובער בשדה אחר ודרשינן מלמד וכו'. גמרא. דמדנקט בשדה אחר ולא נקט בשדה חבירו אשמועינן ע"ג שדה אחרת ומדנקטיה לקרא גבי ובער ולא נקט גבי תשלומין ולימא הכי מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם בשדה אחר דשמין על גב שדה אחרת דרשינן נמי דוקא ובער בשדה אחר ולא ברשות הרבים כמ"ש הר"ב במשנה ב' פ"ב:

שמין בית סאה וכו'. כתב הר"ב אין שמין את הערוגה לבדה וכו' כך פירש רש"י. ולהכי אין שמין ע"ג שדה שלימה. דא"כ יפסיד הניזק דלא יזלזל בה בשביל הפסד ערוגה אחת כי אם דבר מעט מאד מאד. והקשו התוספות דף נ"ח ע"ב [ד"ה שמין] דהכי הוה ליה למימר כמה היה יפה וכמה הוא יפה. כלומר הבית סאה. ועוד הקשו מסוגית הגמרא. וכתבו דנראה לפרש דשמין בית סאה דקתני היינו בית סאה הנאכל שמין באותה שדה כדקתני סיפא במלתא דר"ש אם סאה סאה. אם סאתים סאתים. ולאו בית סאה זרע קאמר דהוי נ' על נ' [דחצר המשכן סאתים והיה מאה על חמשים] דאין דומה שדברה משנתינו בזה דבבהמה אחת איירי ומתי אכלה כל זה. אלא בסאה פירות קאמר דמשערין כדקתני אם סאה סאה. ואין לתמוה על לשון בית סאה דקתני במתניתין דכיון שהפירות מחוברין לקרקע שייך שפיר לקרות לסאה פירות הנאכל בית סאה. והשתא לא מפרשה מתניתין היכי שיימינן ומשום הכי איפליגו אמוראי בגמרא [ופסקו הפוסקים כחזקיה] דאמר קלח בששים קלחים. כלומר לעולם משערין מה שאכלה בששים שיעורים כמותם. ע"כ. וכן פירש הרמב"ם וכתב ואמנם שיערו זה בששים כמו שרוב השיעורים אצלינו בששים. כמו שנבאר במסכת חולין [דף צ"ז]. ע"כ:

רבי שמעון אומר אכלה פירות גמורים וכו'. דכיון דלא צריכי לשדה לא עליהם אמרה התורה ובער בשדה אחר אגב שדה אחר. גמרא. ומ"ש הר"ב דהלכה כר"ש. גמרא:

משנה ג

ואם הוזקה בהן וכו'. והני מילי שהוחלקה וכו' כדכתב הר"ב במשנה ב' פרק דלעיל. בית יוסף סוף סימן שצ"ג:

ואם הגדיש ברשות בעל השדה חייב. כתב הר"ב בגמרא מוקי לה בבקעה וכו'. ואפילו רבי דמשנה ג' פרק דלעיל מודה בהא. וכתבו התוספות דלאשמועינן הא איצטריך למתנייה:

משנה ד

פטור מדיני אדם. לפי שאינן בני שלוחים. תוספות פ"ק דבבא מציעא דף י'. ועיין לקמן:
הפקח חייב. ואף על גב דילפינן דשלוחו של אדם כמותו בכל התורה כולה. כמ"ש בריש פ"ב דקדושין הא אמרינן התם בגמרא דשאני הכא דאין שליח לדבר עבירה דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. ועיין בסוף פ"ג דבבא מציעא. וריש פ"ו דמעילה. אבל בחרש שוטה וקטן כיון דלאו בני חיובא נינהו לא שייך בהו דברי הרב וכו' אלא טעמא כמו שכתבתי בשם התוספות:
המביא את העצים חייב. דאי לאו אחרון. קמא לא עביד מידי. רש"י:
ליבתה הרוח. ופירשו בירושלמי. דוקא ברוח שאינה מצויה ופי' רוח שאינה מצוי' תמיד היא שאין העולם מתנהג בה תמיד אלא לפעמים אע"פ שהיא באה בעתים הרבה. וא"צ לומר רוח סערה שאינה נושבת אלא לעתים רחוקים. וכן מפרש בירושלמי. המגיד פי"ד מהלכות נזקי ממון:
ואכלה עצים או אבנים או עפר. מדכתיב הקמה אייתר שדה לגופה של קרקע. דהיינו לחכה נירו [חרישה שלא נזרע] וסכסכה אבניו. גמרא:
עברה גדר גבוה ד' אמות. מפרש בגמרא. שהגדר גבוה ד' אמות מעצי הדליקה. והכי משמע לישנא דעברה:
דרך הרבים. כתב הר"ב ט"ז אמות כדגלי מדבר. ולשון רש"י מעגלות דדגלי מדבר ילפינן במסכת שבת פי"א דף צ"ט. ובגמרא דהך בבא ר"א דסיפא היא. ועיין לקמן:
או נהר. יש אומרים דבעינן רחב שמנה אמות ויש בו מים. ויש אומרים שאם הוא רחב שמונה אפילו אין בו מים. ואם יש בו מים אפילו כל שהוא. וכתבו התוספות אף ע"ג דברשות הרבים בעי ששה עשר אמות. הכא סגי בשמנה אמות מתוך שהנהר עמוק וגם ישבו קרירות מים. שעוברים בו תמיד:
המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה. לכאורה עד השתא לא איירי בתוך שלו אלא במדליק בתוך של חברו ופטור בעברה גדר וכו' אלא שהרא"ש כתב אבבא דהכא וז"ל יראה דוקא בשלו נתנו שיעור אבל בשל חבירו כיון שלא ברשות הדליק לא נתנו שיעור ע"כ. וגם הרמב"ם בפי"ד מהלכות נזקי ממון העתיק עברה גדר וכו' במדליק בתוך רשותו. וסתם וכתב המדליק בתוך שדה חבירו ועברה הדליקה חייב לשלם נזק שלם. וכן העתיק הטור סימן תי"ח עברה גדר וכו' במדליק בשלו. וכתב המדליק בשל חבירו אין לו שיעור לפטור. אלא אפילו עברה כמה מילין חייב ע"כ. גם נראה כן מהא דכתבתי ברישא דרך הרבים דאמרינן בגמרא דר"א דסיפא הוא וכך כתבו התוספות דהוה סתם

ואח"כ מחלוקת ע"כ ושמעינן דבחד מחתא נינהו רישא וסיפא. וצריך לומר דמתניתין הכי קאמרה המדליק במקום שאין הפסק אלא שההדלקה היא בתוך שלו. ואע"ג דעד השתא נמי בתוך שלו איירינן מ"מ הואיל וטעם הפטור דהכא משום דבתוך שלו הוא. נקט מלתא בטעמא. כך נ"ל:

כאילו הוא באמצע בית כור. אם יש לו חצי בית כור לכל רוח פטור. רש"י. ושיעור בית כור. מפורש רפ"ז דב"ב:

רבי אליעזר אומר ט"ז אמה. לא באמצע ט"ז קאמר דהא מוקמינן לרישא דתנן דרך הרבים כותיה והתם אמצע מאן דכר שמיה. ומדר"א נשמע נמי לרבי עקיבא דבתריה:

רבי שמעון אומר וכו'. כתב הר"ב והלכה כר"ש. גמרא. ועי' מ"ש במשנה ב' פ"ב דב"ב:

משנה ה

וחכ"א אינו משלם אלא גדיש של חטין וכו'. כתב הר"ב ומדקאמרי סיפא וכו' מוכח בגמרא שנחלקו רבי יהודה ורבנן גם במדליק בתוך של חבירו דר"י סבר וכו'. וכתבו התוספות טעמייהו יש לפרש דר"י לא פטר בטמון כלל. ורבנן במדליק בתוך שלו פטרי כדמשמע קרא כי תצא אש ומשמע דאיירי במדליק בתוך שלו אבל במדליק בתוך של חבירו מחייבי בדבר שדרכו להטמין דלא אשכחן דפטר ביה קרא טמון ובדבר שאין דרכו [להטמין] פטרי מסברא דלא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שיניח אדם ארנקי בגדיש ע"כ. ומ"ש הר"ב כגון מוריגין. פירש"י קרשים ובהן יתדות ודשין בהן את התבואה:

אלא גדיש של חטין או של שעורים. לשון רש"י אם חיטין חיטין. אם שעורים שעורים. ומסיים נ"י דלא שייך למימר בהו טמון שהרי יודע שיש שם חטין או שעורים:

היה גדי כפות לו וכו' חייב. לשון הרמב"ם פי"ד מהלכות נזקי ממון שכן דרך בני אדם לעשות בגדיש. וכתב המגיד שמזה עלה לו תירוץ לקושיא אחת שהיתה קשה לו בסדר המשנה למה נשנית זאת הבבא דגדי כפות בין מחלוקת חכמים והודאתן. אבל מפני שחכמים מודים במוריגין וכלי בקר וכל שדרכו להיות בגדיש. השמיענו התנא שאף הגדי דרכו להיות בגדיש וחייב עליו וז"ש הרמב"ם שכך דרך בני אדם לעשות בגדיש. וכתב שכן מצא [כיוצא בזה] אח"כ כתוספות בשם ר"ת ז"ל בפרק כיצד הרגל [דף כ"ב]:

פטור. כתב הר"ב דחייב מיתה על העבד דכתיב (שמות כ"א:כ') נקם ינקם. לשון רש"י. ומ"ש הר"ב וקם ליה בדרבה מיניה עיין בפירוש משנה ב' פרק דלקמן:

הבירה. מגדל גדול. רש"י. ובפרק כיצד ד' כ"ב כתב בית גדול. ומיהו מקרא הוא בדברי הימים [א' כ"ט]:

משנה ו

גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק חייב. כמו שזרק אבן או חץ. רמב"ם פ"ו מהלכות חובל:
בעל הגמל חייב. מפני שהרבה במשאוי. רמב"ם פי"ד מהלכות נזקי ממון. וכתב הטור סימן תי"ח דחיוביה דומיא דכלב שנטל חררה והדליק הגדיש דתנן במשנה ג' פ"ב דלא מצינו נזק שלם אלא על מקום החררה ובאנח אנוחי. וה"נ במסכסכת כל הבירה. כלומר שהדליק כל הבירה בבת אחת. ואי לאו הכי חייב על מקום שהדליק נזק שלם ועל השאר חצי נזק:
רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. ולא דמי לברשות דמתניתין ב' וג' דפ"ג. גמרא שם. ות"ק מחייב אף בנר חנוכה שהיה לו לישב ולשמור. רמב"ם פי"ד מהלכות נזקי ממון:

פרק ז

משנה א

ובין בדבר שאין בו רוח חיים. כתב הר"ב דכתיב על שה על שלמה על כל אבדה וכו' מסקינן בגמרא דכל רבויא [הוא] ולא מדרש בכלל ובפרט שכ' הר"ב במשנה ט' פ"ד דב"מ. ובמשנה ה' פ"ג דשבועות פירש הר"ב נמי דהלכה כר"ע דלא דרש בכל התורה כולה בכלל ופרט וכלל אלא ברבוי ומיעוט. [*ועיין פ"ו דסנהדרין משנה ד']. ואע"ג דהכי מתני בברייתא כתבו התוספות דדרשא השגורה בגמרא נקטה. ותו בגמרא דאע"ג דכל דגבי מעשר לאו רבויא [וכמ"ש ספ"ה] הכא כתיב מעיקרא כלל ופרט וכלל שכתב הר"ב (בב"מ) [בשבועות פ"ו מ"ה]. ועיין מ"ש שם. ועיין מ"ש ברפ"ו דבכורות ועוד שם בפ"ח משנה ח':
אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד. בגמרא ונילף שור שור משבת כדילפינן [בספ"ה ועיין מ"ש שם בס"ד] מה להלן חיה ועוף כיוצא בהן אף כאן חיה ועוף כיוצא בהן ואע"פ שכתבתי בספ"ה דליכא למילף אלא תלת מ"מ פריך דמאי חזית דילפת להנהו ולא תילף להך. ומסקינן דשור דסיפא ושה דרישא מיותר. דנכתוב רחמנא כי יגנוב איש שור וטבחו ומכרו חמשה בקר ישלם תחתיו וארבע צאן תחת שה. שור דסיפא ושה דרישא למה לי. ש"מ שור ושה אין. מידי אחרינא לא:

משנה ב

או ע"פ שנים אחרים. עיין מ"ש במשנה ב' פ"ו דגטין דלא הוה חצי דבר. ומ"ש נ"י בכאן דעידי גניבה לא צריכי לעידי טביחה. משום הכי לא הוי חצי דבר. לרווחא דמלתא כתב כן. וכדאיתא בגמרא דאפילו לר"ע אתיא מתניתין ועיין מ"ש במשנה ד' פ"ג דב"ב:

וטבח. עיין מ"ש ברפ"ו דמעילה:
וטבח ביום הכפורים. כתב הר"ב אבל חייבי מיתות ב"ד אפילו שוגגין פטורין. עיין במשנה ד' פ"ה מ"ש שם:
ואחר כך מת אביו. כתב הר"ב אבל מת אביו ואח"כ טבח תנא סיפא דפטור וכו'. כלומר משום דהך סיפא. הוא דתנא להך רישא. דרישא לאו חדוש הוא. שהרי כבר נתחייב קודם שמת אביו. וקודם שהקדיש. אלא משום סיפא וכו' כמ"ש הרא"ש:
השוחט חולין בעזרה. ואע"ג דנאסרו בהנאה כדתנן במשנה ט' פ"ב דקדושין ומפרש לה הר"ב מקרא. ומכי שחט בה פורתא אסרה. אידך לאו דמריה טבח. ואההוא פורתא לא מחייבינן דוטבחו כולה בעינן כמ"ש הר"ב במשנה ד' בדבור ומת אביו. ומסיק כגון ששחט מקצת סימנין בחוץ וגמרן בפנים. גמרא:
רבי שמעון פוטר בשני אלו. כתב הר"ב דקסבר רבי שמעון שחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה. דגמר מטבוח טבח והכן (בראשית מ"ג:ט"ז) בר מלגבי לאו דשחוטי חוץ דבהכי חייב רחמנא. תוספות דף ע"ו:

משנה ג

משלמין הכל ובגמרא מוקי לה כשהוזמו תחלה על הטביחה רש"י. וטעמא כדפירש הר"ב בסיפא:
בטלה כל העדות. כתב הר"ב ואפילו חזרו והוזמו וכו' דכיון דלא גנב לא טבח ואהכי לא מחייבו. וכן כתב רש"י כלומר אהכחשה לא מחייבו. וכן העתיק הכסף משנה פרק כ"א מהלכות עדות. ואע"ג דבלאו הכי ליכא חיובא דדלמא בעלים מכרוהו לו. כמ"ש הר"ב לעיל וכפירש רש"י שם. מכל מקום נפקא מינה היכא שהעידו עדים שלא נמכרה לו כגון שלא זזה ידם מידי הבעל מעת שבאת בהמה זו לידו:

משנה ד

ומת אביו ואחר כך טבח ומכר. כתב הר"ב והוא יורשו ולא הויא טביחה כולה באיסורא. דכגון שיש יורשים אחרים עמו:
משלם תשלומי כפל. עיין במשנה ט' פרק ט' אי מעכב אצלו כנגד חלקו:
גנב והקדיש וכו'. ולאחר יאוש איירי דחלה הקדש על ידי יאוש ושנוי רשות ולאו דמריה קא טבח. *) הרא"ש. ובגמרא פרכינן אהקדיש לחייב דמה לי מכרו להדיוט. מה לי מכרו לשמים. ומשני מכרו להדיוט מעיקרא תורא דראובן. והשתא דשמעון. מכרו לשמים מעיקרא תורא דשמעון והשתא דשמעון דעדיין שם מקדישו עליו:

[*רבי שמעון אומר קדשים וכו'. פירש הר"ב דשמעינהו וכו' פטור דכתיב וגונב מבית האיש וכו'. עיין מ"ש בזה בפ"ד דבבא מציעא מ"ט]:

קדשים שחייב באחריותן וכו'. פירש הר"ב כששחטן תמימים בפנים לשם בעלים אלא שנשפך הדם וסבירא ליה רבי שמעון כל העומד לזרוק כזרוק דמי והלכך הוי שחיטה ראויה. אבל אי לא נשפך אלא נזרק הא חזרה קרן לבעלים. גמרא. ומ"ש הר"ב או ששחטן בעלי מומין. פירש רש"י ובבעלי מומין מעיקרא עסקינן. דאי כשקדם הקדישן למומן. תו לא חזי לפדיון דסבירא ליה ר"ש בפרק בתרא דתמורה [משנה ג'] קדשי מזבח בכלל העמדה והערכה ומשנשחטה אינה יכולה לעמוד. אבל בבעל מום מעיקרא מודה. ע"כ. ומ"ש הר"ב אבל אם שחטן תמימים בחוץ וכו'. וכן נמי אם שחטן בעלי מומין בפנים וכו':

משנה ה

או שהיתה לו בו שותפות. קודם שגנבו. לא קרינן ביה ומכרו כולו באיסור. רש"י. וכתב נ"י ואע"ג דכבר שמענו זה ממתניתין דלעיל בגנב משל אביו ומת אביו קודם שמכרו. התם הוי אמינא משום דיש לו שותפות בכל אבר ואבר אבל הכא שמעינן אפילו אין לו שותפות אלא באבר אחד. מהרמ"ה ז"ל:

השוחט ונתנבלה בידו וכו'. שלא מדעת. ונוחר ומעקר מדעת. וכדפרישית במשנה ג' פ"ה דחולין ועיין שם:

וטבח ומכר חוץ מרשותם. דכשהוציאו נעשה עליו גנב כדתנן לקמן או שהוציאו מרשות הבעלים. וכתב נ"י משמע דכיון שהוציאו מרשות בעלים חייב ואפילו הוציאו לרה"ר. ואע"ג דאין משיכה קונה ברה"ר [כמ"ש הר"ב במ"ד פ"ק דקדושין] ה"מ לענין קנייה אבל להתחייב באונסיו כיון שהוציאו מרשות בעלים חייב. ע"כ. והתוספות כתבו דהכא בהוציאו לסמטא דוקא:

או שגנב וטבח ומכר חוץ מרשותם. נקט כולי גווני אע"ג דלא צריכא. ועיין במשנה ו' פ"ט:

אבל גנב וכו' ברשותם פטור. בשלא הגביהו עסקינן. דבהגביהו הוי קני [כדלקמן] וחייב. תוספות:

משנה ו

היה מושכו וכו'. פטור. לשון הר"ב מכפל. וכך כתב הרמב"ם בחבורו פ"ב מהלכות גניבה. ומשמע דאילו בקרן נתחייב ולא ידעתי למה:

או שהוציאו מרשות בעלים. עיין מ"ש לעיל:

לשומר חנם. ולשואל וכו'. עיין מה שכתבתי בסוף פ"ד:

הגביהו וכו' חייב. אגנב קאי דמתחייב גנב בקנין שלוחיו. רש"י. וכתב התוספות וא"ת ואמאי חייב במשיכה והא אין שליח לדבר עבירה [כמ"ש לעיל פ"ו מ"ד] וי"ל דהני לא ידעי דאתי לידיה באיסורא. אלא סוברין שהיה שלו. ולא שייך לומר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. דמאחר שהוא סבור שהוא שלו יודע הוא שיקחנו. ונ"י דחה זה. וגם התוספות עצמם הקשו על זה. ועיין בספ"ג דב"מ. וכתב נ"י דפטור וחייב. ר"ל הכהן או השומר. ובדסברי שהוא שלו. ושייך לומר חייב על דרך מה שאמרו במקום אחר תחזור הפרה לבעלים ע"כ. והרמב"ם פ"ב מהלכות גניבה מפרש למשנתינו כשידע השומר או הבעל חוב שהוא גנבו. ואע"פ שגונב אחר הגנב פטור מכפל כדתנן בריש פירקין כיון שהגנב לא קנהו עדיין הרי אלו כגונבין מרשות הבעלים. כ"כ המגיד. והראב"ד בהשגותיו מפרש דנתנו לבכורות בנו וכו'. לא בנתנו בבית הבעלים קאמר. ואף לאו בגנב. אלא מלתא באנפי נפשה קאמר ודין משיכה דתקנו בשומרין אשמועינן:

משנה ז

אין מגדלין בהמה דקה וכו'. תמיהני דזה היה לו לשנות בריש פ"ו:

בהמה דקה. כתב הר"ב משום ישוב ארץ ישראל שמפסידין את הזרעים נראה דאתי למימר כדעת התוספות והרא"ש דאפילו בבית קאמר דאסור והיינו דקפיד אישוב והפסדת זרעים כלומר אפילו של עצמו. ואע"ג שאין זה טעמייהו דתוספות והרא"ש. וע' במ"ג פ"ב דדמאי:

אין מגדלין תרנגולים בירושלים. אפילו ישראל מפני הקדשים שישראל אוכלים שם בשר שלמים. ותודה. ומעשר בהמה. רש"י:

אין מגדלין חזירים וכו'. כתב הר"ב כשצרו מלכי חשמונאי וכו'. עיין מה שכתבתי בפ"ב דסוטה משנה י"ד. וכתבו התוספות וא"ת תיפוק ליה דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים כדתנן במסכת שביעית [פ"ז משנה ג'] אין עושין סחורה בנבלות וטרפות וכו'. ותירץ רבינו תם דהיינו דוקא בדברים העומדים לאכילה. אבל אם מגדלן למשוח עורות בשומנן או למכרן לישראל שימשח בהן שרי. וכל חלב מותר למכור היכא דלא קאי לאכילה. ובירושלמי נמי מפרש בהאי פרקא דסוסים וחמורים שרי לעשות בהן סחורה משום דסתם למלאכה. ע"כ:

לא יגדל אדם את הכלב. בטור סימן ת"ט. וכן בשלחן ערוך העתיקו כלב רע. ונראה לי דמדרבי נתן הוציאו. דהכי גרסי לה בגמרא פ"ק דף ט"ו. וסוף פ"ה דף (מ"ז) [מ"ו] תניא א"ר נתן מנין שלא יגדל אדם כלב רע וכו'. וכן העתיק שם הרי"ף. ולישנא דמתניתין

דתנן הכלב בה"א דייקא נמי הכי. ועוד ברייתא בגמרא דף פ' רבי שמעון בן אלעזר אומר מגדלין כלבים כופרים:

אלא אם כן היה קשור בשלשלת. שכיון שקשור הוא אין מתיראין ממנו:

נשבים. פירש הר"ב פחים. כך תרגום יונתן נמלטה מפח (תהילים קכ"ד:ז'). נ"י פ"ב דבבא בתרא:

אלא א"כ היה רחוק מן הישוב שלשים ריס. עיין במשנה ה' פ"ב דבבא בתרא ומה שכתבתי שם:

שלשים ריס. ביומא פ"ו במשנה ד' גורס הר"ב רוס בוי"ו ששיעורו רס"ו פסיעות. וכן כתבו התוספות דבבא מציעא פ"ב דף ל"ג. ומעתה צא וחשוב שלשים פעמים רס"ו והן שבעה אלפים תתק"פ. והן ארבע מילין בקרוב כמו שכתב הר"ב שם דאלפים פסיעות תחום שבת:

פרק ח

משנה א

בנזק. כתב הר"ב דכתיב (שמות כ"א) עין תחת עין. ואין לומר עין ממש דכתיב (במדבר ל"ח) ולא תקחו כופר לנפש רוצח. לנפש רוצח אי אתה לוקח וכו'. דאי לגופיה דלא תשקול ממונא ולפטריה מקטלא. לכתוב רחמנא לא תקחו כופר לאשר הוא רשע למות. לנפש רוצח למה לי. ועדיין אמרת אי בעי עיניה ניתיב. ואי בעי דמי עיניה ניתיב. קמ"ל גזרה שוה מהכאה הכאה כלומר לענין הכאה דסמיכי למילף מכה נפש בהמה ישלמנה (ויקרא כ"ד) וסמיך ליה איש כי יתן מום בעמיתו וגו'. ומום על ידי הכאה בא. מה מכה בהמה לתשלומין אף מכה אדם לתשלומין. והכאה הכאה לחוד לא סגי דאימא למילף ממכה אדם יומת שנהרג ממש ה"נ מום ממש ינתן בו. ולא תילף ממכה בהמה. דדנין אדם מאדם. ואין דנין אדם מבהמה. כדאיתא בגמרא. וזה שנאמר (דברים י"ט) לא תחוס עינך שלא תחוס בתשלומין. שמא תאמר עני הוא זה. ושלא בכונה חבל בו ארחמנו. לכך נאמר לא תחוס עינך. ספרי. כתבה הרמב"ם ריש הלכות החובל. ומ"ש הר"ב לראשי אברים. מסיים בגמרא שאינן חוזרין. כלומר והוו כעין מיתה שאותו אבר מת:

רפוי. כתב הר"ב ודוקא כשהחולי בא מחמת מכה. היינו אם עלו בו צמחים מחמת מכה דתנן במתניתין וילפינן לה מכפל לשון ורפא ירפא (שמות כ"א). ומה שכתב הר"ב אבל אם פשע וכו' היינו נמי שלא מחמת מכה דתנן. והוה אמינא דעבר על דברי רופא לאו

שלא מחמת מכה היא. דהא מ"מ על ידי המכה בא לו זה. שאילו לא הוכה לא היה צריך להזהר בדברי הרופא. קמ"ל דלא ויליף ליה מדכתיב רק:

בשת. כתב הר"ב דכתיב (דברים כ"ה:י"ב) וקצותה את כפה ממון. וכן לשון רש"י ובספרי יליף לה גזירה שוה דתחוס תחוס. וז"ל רש"י בפ"י דסנהדרין דף פ"ו. נאמר כאן לא תחוס. ונאמר להלן בעדים זוממין (שם י"ט) לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון. ע"כ. וכן מפרש בספרי פרשת עדים זוממין. ועדים זוממין יליף לה נמי בגזרה שוה דיד ורגל. אבל בגמרא דפרקין דרשו מכדי כתיב ועשיתם לו כאשר זמם. ואי סלקא דעתך יד ממש. יד ביד למה לי. [*אלא דבר הניתן מידלידי] וזה דרשו בכאן על חובל עצמו. [*וכמו שאכתוב במ"ב בדבור המתחיל חובל וכו'] וכן פירשו התוספות בפ"ג כתובות דף ל"ב. ומ"מ אף לדברי הר"ב דנסיב לדרשא דלא תקחו כופר דאפילו הכי צריכין למילף עדים זוממין לחייבו בממון. דהא דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם מצינו למימר דמיירי במיתה ומלקות אבל בממון מלקי לקי ממונא לא משלם. כך למדתי מהתוספות דכתובות. ועיין במה שאכתוב במ"ג:

רואין אותו. כתב הר"ב דין תורה שאין יכולין לדון וכו'. ואין נקראין אלהים אלא דיינים הסמוכים בארץ ישראל. עיין בפירוש מ"ג פ"ק דסנהדרין. ומ"ש הר"ב אלא שבהלואות וכו' עד וכפירות. לשון הרמב"ם בפירושו. ובגמרא לא אמרו אלא הודאות והלואות. ופירש"י הודאות. הבא לדון בעדי הודאה שאומרים בפנינו הודה לו. והלואות שבא לדון בעידי הלואה שאומרים בפנינו הלוה לו. עד כאן. וכן פירש בריש מסכת סנהדרין ודחה לפרש מודה בקצת וכופר הכל משום דהודאות וכפירות מיבעי ליה. ומקח וממכר והקנאות. נראה לי דמקח וממכר דהיינו שזה קנה מזה בדמים או שהחליף. ואילו הקנאות היינו שזה הקנה במתנה לו. וכבר כתבו הפוסקים דמתנות דיינינן. וטעמא דהא אי איתא שהקנה לו הרי זכה בו ויש לו חסרון כיס כשלא נדינהו. וכפירות שאין עדי הודאה ולא עדי הלואה ושייך כפירה. דאילו בעדי הודאה והלואה אע"ג דשייכי נמי כפירה והעדים יעידו שלא כדבריו. מ"מ לא שכיח שיכפור ויכחיש העדים כל שכן דלא שכיח בעדי שקר יעידו אלא שיש לזה טענות על העדאות העדים כגון משטה אני בך. ושלא להשביע. או פרעתי וכדומה לזה. אבל בתביעה שבע"פ שכיח הכפירה. [*משום הכי לא סגי להר"ב והרמב"ם לשתוק מיניה ודלהוי כלולה בהודאתו שע"י עדים]. ומ"ש הר"ב [וכן] בהמה שהזיקה בשן ורגל שהן מועדות. דאי בקרן קיימא לן פלגא נזקא קנסא. ואין גובה קנסא בח"ל. וכיון דמנגיחות דתמות לא מייתינן ליה לבי דינא. היכי מייעד ליה. מאי אמרת דאייעוד התם ואייתוה להכא. דבר שאינו מצוי הוא כדאיתא בגמרא:

כאילו הוא עבד נמכר בשוק. דהא מה שהוא חשוב יותר ונתבזה מחמת חשיבותו. זהו בכלל בשת כך כתב מה"ר ואלק כ"ץ בש"ע סימן ת"ך:

במה היה יפה וכמה הוא יפה. פירש עבד הנמכר בשוק כמה הוא יפה עם האבר. וכמה הוא יפה עבד הנמכר בלא אותו אבר. ושומא זו להקל דלמדין מובער בשדה אחר דאמרה תורה לשום ערוגה אגב שדה. במשנה ב' פ"ו. הרא"ש:

צער כואו בשפוד וכו' ואפילו על צפורנו. בגמרא דכויה בין אית בה חבורה בין אין בה חבורה משמע. וכי תימא חבורה למה לי. לדמי יתירי. ופירשו התוספות שמשלם בצער שיש בו רושם יותר מבצער שאין בו רושם אע"פ שאין מצטער בזה יותר מבזה. ישלם יותר לפי שמתגנה מחמת הרושם ע"כ. ואני תמה על זה דצערא דמתגנה בכלל בשת הוא דמאי איכא בבשת אלא צערא דגנותו. ונ"י כתב בשם הרמ"ה דלדמי יתירי הכי פירושו שאם חבל זה בזה. ושל זה מרובה משל זה דשמין ולא אמרינן דיצא זה בזה. והכי שמעינן לה. דאי לא כתיב אלא כויה הוה משמע בין אית בה חבורה. בין לית בה חבורה. שוין לכל מילי. ומי שחבל בחברו בחבורה. וחזר הלה ועשה לו כויה שאין בה חבורה. קרינא בה כויה תחת כויה. ויצא זה בזה ולא ישלם במותר כלום. להכי הדר כתב חבורה תחת חבורה. דמשמע חבורה תחת חבורה ולא כויה תחת חבורה. ואע"ג דתרוייהו מקרי כויה ומדשמעינן דקפיד קרא במותר הוא הדין בשתי חבורות ששמין ומשלם המותר ע"כ:

או במסמר. לשון רש"י כאב המכה ע"כ. ונראה לי שר"ל שאינו חוזר על כואו אלא שתחב לו מסמר שאינו חם. ותרי גווני נקט. ועדיין קשה לי תרתי למה כמ"ש במשנה ג' פ"ה:

כיוצא בזה. כתב הר"ב לפי מה שהוא מעונג וכו'. וכ"כ רש"י והיינו דלא תנן כמה אדם זה דהוה משמע דקאי אהא דראינוהו כעבד:

רוצה ליטול להיות מצטער כך. מסיק הרא"ש דאין שמין כמה אדם רוצה ליטול ולהצטער דכל אשר לאדם יתן בעד נפשו ואין ערך לשומא זו אלא שמין מי שחייב למלכות לכוותו בשפוד על צפורנו כמה היה נותן שלא יעשה לו צער זה. ושומא זו קלה להוציא ממון להנצל מצער מליקח ממון ולקבל צער. והיינו כשומא שכתב הר"ב בצער דבמקום נזק דמהאי טעמא הוא דפירש ששמין כך כדאיתא בגמרא. ופרכינן בגמרא האי ליטול ליתן מיבעי ליה. ומשנינן ליטול זה מזה מה שנתן זה:

אם מחמת המכה וכו'. עיין מ"ש לעיל. בדבור רפוי וכו':

כאילו הוא שומר קשואין. פירש הר"ב שהרי אין ראוי למלאכה אחרת. דמיירי בסתם בני אדם שאין בני אמנות. אבל אם הוא בן אומנות ויכול לעסוק במלאכתו אחר חליו משערין השבת כפי המלאכה שיכול לעשות אחר שיתרפא. ומיהו אם נוקב מרגליות

הוא שאין קטיעות רגליו מפסידו כמו עבד העומד לשמש לרבו משערין השבת כאילו עומד לשמש לרבו. דהרי אם ירצה לא יקוב מרגליות. הרא"ש:

הכל לפי המבייש וכו'. כתב הר"ב אדם קל וכו'. עיין מה שכתבתי בזה במשנה ז' פ"ג דכתובות:

המבייש את הערום. פירשו התוספות אם רקק בו. או סטרו. דכך מתבייש ברקיקה וסטירה כשהוא ערום כמו כשהוא לבוש. אבל לרש"י והרמב"ם פרק ג' מה' חובל כגון שנשב בו הרוח ונראה ערום וזה הערימו יותר. ומיהו חיוביה לאו כמבייש שאינו ערום כלל. דאינו דומה ביישו ערום לביישו לבוש:

והמבייש את הישן חייב. ובשהקיץ והרגיש בזה שביישו. וקמ"ל דאע"ג דבשעה שביישו לא נתבייש. וכי נתבייש אחר שהקיץ דכבר כלתה מעשהו לא הוי אלא גרמא בעלמא. קמ"ל דלא. אבל כי לא הרגיש אחר שהקיץ. שנסתלק הבושה קודם שהקיץ. הוי בכלל בעיא דבגמרא המבייש את הישן ומת וכו' אי חייב דהא אוזליה [*אע"ג דלא אכסיף]:

שנאמר ושלחה ידה והחזיקה במבושיו. מושלחה ידה דייק. וכן הרמב"ם בפ"א מהלכות חובל לא העתיק והחזיקה במבושיו. ותנא שנאו לומר דקרא בבשת איירי:

עד שיהא מתכוין. עיין במשנה י' פ"ג כתבתי דנתכוין להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב:

משנה ב

[***ושור אינו משלם אלא נזק**. פירש הר"ב דכתיב איש בעמיתו וכו' וכפירש"י והכי איתא בפרק המניח [בבא קמא דף ל"ג ובפ"ב דף כ"ו] ולפיכך מ"ש בפירוש רש"י כדאמר בפ"ק טעות סופר הוא וצ"ל כדאמר פ"ג. ומיהו קשיא לי דהא מהך קרא שהוא בפרשת אמור לא ילפינן מיניה לשום אחד מהד' דברים כדפירשן הר"ב בריש פירקין. ונ"ל מדכתיב בהך קרא דהכא עין תחת עין שן תחת שן. וה"נ כתיב בפרשת משפטים. ושם נאמר פצע תחת פצע. דמיניה ילפינן לצער. הלכך שפיר דייקינן נמי לכל הד' דברים דכמו דעין תחת עין שן תחת שן דהכא ודבפרשת משפטים בחדא מחתא נינהו. ה"נ לענין פצע תחת פצע האמור בזה שיהא נלמד לאיש בעמיתו האמור בזה. ושוב אין לחלק בשאר דברים נמי. דמהיכא תיתי לרבות השור באינך כי אימעוט בחד. אבל אכתי קשיא לי דאמתניתין דבפרק המניח (בבא קמא דף ל"ג) שני שוורים תמים וכו' פלוגתא דרבנן ור"ע בקרא דכמשפט הזה יעשה לו (שמות כ"א:ל"א) אמרינן דרבנן דרשי הזה לפוטרו לשור מד' דברים. ור"ע דריש מאיש בעמיתו. אבל רבנן סברי דאי מהתם ה"א צער לחודיה. ואע"פ שזה מסייעני במה שפירשתי דמפצע תחת פצע דמרבינן צער הוה עיקר הילפותא. מ"מ

שמעינן דאינך לא ילפינן מיניה ולהכי איצטריך הזה. וא"כ הך דרשא דאיש בעמיתו ליתא כלל לרבנן. ואמאי [לא] נקטי רש"י והר"ב לדרשא דרבנן. וא"ת אה"נ לרבנן כיון דצער איכא למילף מקרא דאיש בעמיתו מנלן לחלק ולומר דהא דאינך מחייב השור. יש לומר כדכתבו התוספות [שם] דרפוי ושבת ה"א שהוא בכלל נזק. ונזק מצינו בהדיא בקרא דהשור משלם ע"כ. ובפרק ארבעה וחמשה דף מ"ב מוכחא הסוגיא דאף מהזה לא ילפינן בשת אלא מכי ינצו אנשים יחדיו וגו' וקרבה אשת וגו' וקצותה את כפה דילפינן ממון והיינו בשת וכתיב אנשים ולא שוורים. וא"כ בפ"ג משנה י' שפירש הר"ב איש בעמיתו וכו'. וכן פירש"י שם. לא דקדקו לפרש אליבא דרבנן. וה"נ דכותיה הכא]:

ופטור מדמי ולדות. כ' הר"ב דכתיב כי ינצו אנשים וכו'. מפורש בס"ד במשנה ד' פ"ה:

משנה ג

המכה את אביו ואת אמו. אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה. באלו הן הנחנקין. [דף פ"ה]. רש"י:

וחובל בחברו ביה"כ. כ' הר"ב דבפירוש רבתה תורה וכו'. מכדי כתיב כאשר עשה כן יעשה לו יד ביד ל"ל. וכך כתב הרמב"ם. ולא סגי בדרשא דולא תקחו כופר דנסבי בריש פרקין. דאימא ה"מ היכא דלא אתרו ביה. אבל היכא דאתרו ביה מלקי לקי. אבל זה קשה להולמו דנסבי תרי קראי דלא כתיבי בהדדי. דכאשר עשה כתיב בחובל. ויד ביד כתיב בעדים זוממים. ובגמרא דהכא [דף פ"ד] איכא מאן דמפיק לחובל לחייבו ממון ולא אבר ממש מקרא דיד ביד. אבל נסיב ועשיתם לו כאשר זמם דאי איתא דבחובל אבר ממש מכאשר זמם נפקא לעדים זוממים. ולא איצטריך גבייהו יד ביד אלא מייתר למדרש ביה על החובל שהוא חייב ממון דיד ביד דבר הניתן מיד ליד. ואכתי לית לן לחייבו ממון אלא בדלא אתרו ביה. אבל בדאתרו ביה דרשינן בפרק שלישי דכתובות ד' ל"ב מכדי כתיב כאשר עשה כן יעשה לו. כן ינתן בו למה לי. דבר שיש בו נתינה ומאי נינהו ממון. וזו הדרשה היה להם לכתוב:

רבי יהודה אומר אין לעבדים בשת. כתב הר"ב דכתיב כי ינצו וגו' ומהאי קרא נפיק לן בשת כמ"ש הר"ב במשנה א'. ומ"ש הר"ב יצא העבד שאין לו אחוה. פרש"י עם הקהל שאין בא בקהל ע"כ. ולשון אחוה לא משמע לענין ביאת קהל. ובאלו הן הנחנקין ד' פ"ו פירש"י אין לו אחוה אפילו עם אחיו בני אביו. דכתיב (בראשית כ"ב) עם החמור עם הדומה לחמור והקשו שם התוספות דא"כ גר ומשוחרר נמי. אלא שאין לו אחוה שאין יוצאי חלציו קרוים אחים מה שאין כן בגר. וכן כתבו כאן. ובגמרא ורבנן אחיו הוא במצות כלומר בכל המצות שהאשה חייבת בה. כמו שכתבתי במשנה ג' פ"ג דברכות:

משנה ד

נתגרשה האשה וכו' חייבים לשלם. כ' הר"ב שהרי מתחלה הן חייבין וכו'. כלומר מה שא"כ חרש שוטה וקטן דמתחלה לא היו חייבים לפי שאינן בני עונשין בשעת הזיקן הלכך אפילו לאחר זמן פטורין. הרא"ש. וב"י סימן צ"ו כתב כן בשם בעל התרומות ואשתמיטתיה הא דהרא"ש. אבל קשה לי מלשון הר"ב דהכא אלשונו במשנה ג' פ"ז דתרומות. דמשמע דסבירא ליה דקטן כעבד דמי וכמ"ש שם. ומה שכתב הר"ב שנכסי מלוג וכו' משועבדים לבעל לפירות ולירושה. ולא אמרינן דתמכור בטובת הנאה כלומר שאם ימות הבעל בחייה שיהיו לקונה אותם. משום דכל לגבי בעלה ודאי מחלה. ומש"ה אפילו לחובל עצמו לא ינתן לו בחבלתו טובת הנאה דאית בהו משום דודאי מחלה. וקיימא לן המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול. ואטרוחי בי דינא בכדי לא מטרחינן. והני נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל נמי כחוב נינהו לדידה מבעלה וכי מחלה מחול. ומש"ה סתם הרמב"ם בפ"ד מהלכות חובל ולא כתב שתמכור בטובת הנאה כ"כ שלטי הגבורי' דלא כהרא"ש דמשוה דין חבלה באחרים לדין חבלה בבעלה דאמרינן בגמרא דתמכור וכו' ואין להאריך:

משנה ה

מפני שהוא נדון בנפשו. כתב הר"ב שאעפ"י שהוא מקלקל מתקן הוא אצל יצרו וכו'. כלומר משא"כ בחובל בבהמה וחיה דריש פ' י"ד דשבת שאינו חייב אלא בצריך לדם כמ"ש הר"ב שם. וכן כתב הרמב"ם:

משנה ו

התוקע לחבירו נותן לו סלע. כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות חובל דכל אלו הכאות השנויים במשנתנו יש בהן ביזוי וצער מעט [ואין בהם נזק] ופסקו חכמים דמים קצובים. ואותו הממון הקצוב הוא דמי הצער והבשת. והרפוי והשבת בין צריך לרפואה ושבת. בין לא צריך. כזה הוא משלם ע"כ. והטור סימן ת"ך כתב בשם הרי"ף שאלו דברים הקצובים אינם אלא בשביל בושת וצער. שב' דברים אלו ישנם ברוב היזק. שאדם עושה לחבירו. ואם יש רפוי ושבת הכל לפי הענין ובזה לא יכלו חכמים ליתן קצבה:

סלע. אסיקנא בגמרא ריש פ"ד דסלע מדינה תנן. ושיעורו כתבתי במ"ב פ"ק דכתובות:

מנה. מסקינן בגמרא דפרקין דמנה צורי קאמר. וכתבו התוספות בריש פ"ד דתימה שחלוקין כל כך זה מזה. דסלע מדינה אחד ממאתים במנה צורי [דמנה צורי עשרים וחמשה סלעים. וסלע מדינה שמינית בשל צורי. ומיהו בכסף שבו אבל נחושת יש בסלע מדינה מה שאין כן כלל בצורי. ובהכי לא איירי לפי שאין הנחשת שוה הרבה]. ונראה

דזה דבר בעשיר וזה דבר בעני אבל ליכא למימר דלא פליגי. דבגמרא משמע קצת. דפליגי. ע"כ. וכן דעת הר"ב דפליגי מדקאמר ואין הלכה כרבי יהודה:

לאחר ידו. שהכהו באחר ידו והוא קלון יותר. הרמב"ם:

והגיע בו רוקו. דאילו הגיע בבגדו לא מאי אמרת נהוי כי ביישו בדברים. זאת אומרת ביישו בדברים פטור. גמרא. וכתב הרא"ש ונ"ל טעמא משום דכתיב (דברים כ"ה:י"א) והחזיקה במבושיו דמשמע דלא חייבה תורה אלא על בושת גופו. אבל בושת דדברים או רקק על בגדו פטור:

רואין אותן כאילו הן בני חורין שירדו מנכסיהן. כי יש עשירים שאין מתביישין יותר מבני חורין שירדו. וכן עניים. ואין יכולין לדקדק עליהם כל כך איזה מהן מתבייש כאילו ירד ואיזה מתבייש יותר או פחות. וכיוצא בזה בהעביר טליתו ופרע ראש האשה בשוק דאין מדקדק בדבר אם היו שם בני אדם שרגילים להתבייש יותר מפניהם. כגון בני אדם חשובים או לא. אלא שוים לשומא אחת. תוספות דף פ"ו:

[*__ונתן לו זמן__. כתב הר"ב וה"מ לבושת וכו' אבל לנזקין וכו'. ואע"ג דהכי אתמר אמר רבי חנינא אין נותנין זמן לחבלות. אף נזקים שבממונו בכלל החבלות כדאמרינן ברפ"ק דסנהדרין מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו וכן אין לך חבלה בגופו שלא יחסר לו ממון ריפוי ושבת. ומקרי דחסריה ממונא]:

והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה. כלומר היתה מאספת השמן בטפח שלה והניחה ידה על ראשה לסוך. וחברים רבים ללשון הזה. פרק בתרא דתרומות מ"ז. ובפ"ד דע"ז [משנה יו"ד] מטפח על פי חבית. ובפרק כ"ב דשבת [דף קמ"ג] ולא יטפח בשמן. ואמרינן בכמה דוכתי טופח ע"מ להטפיח. ומ"ש הר"ב לזו אני נותן שעל כאיסר שמן זלזלה בעצמה וכו' כלומר שאע"פ שזה השמן אם ילך לאבוד אינו שוה אלא איסר והיתה יכולה לקנות בכאיסר ותסוך בה בצנעא. ובמקצת ספרי הרי"ף כתוב והיתה מטפחת ומכה וכו' ומפני כן יש רוצים לפרש מטפחת ג"כ ענין הכאה מלשון מטפחות דמ"ח פרק בתרא דמועד קטן שפירושו מספקות כף אל כף. ולפי זה צריכין אנו לומר שהשמן שלה היה. דאי לא תימא הכי מה לה בצער דאינש אחרינא כל שכן של בעל ריבה. אבל מצאתי באבות דר' נתן פ"ג בזה הלשון נתן לו זמן. אמר לו חבירו אני אתן לך עצה שלא תתן לה אפילו שוה פרוטה. אמר ליה תן לי. [א"ל] לך טול שמן בכאיסר ושבור את הצלוחית על פתחה של האשה. מה עשתה האשה יצאה מתוך ביתה ופרעה ראשה בשוק והיתה מטפחת וכו'. משמע דטול שמן בכאיסר מממונו קאמר. וכן מדיצתה מתוך ביתה וכו'. משמע דלא מפני הצער היתה פורעת ראשה שהרי זה היתה יכולה לעשות מבפנים. ועוד

שהתוספות [דף צ"א] כתבו בדבור המתחיל אלא האי תנא וכו' בזה"ל. שאסור לחבול אפילו לצורך כגון אשה שטפחה על ראשה. ע"כ. ש"מ דטפיחה לצורך היתה. ונ"ל דז"ש בספרי הרי"ף ומכה. שטעות סופר הוא וצריך להיות וסכה:

החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי. כדתניא אמר ר"א הקפר ברבי מה תלמוד לומר (במדבר ו':י"א) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. וכי באיזה נפש חטא זה. אלא שציער עצמו מן היין וכו'. וכתבו התוספות דאע"ג דבנזיר טמא כתיב היינו מפני ששנה בחטא. אבל בנזיר טהור הוי נמי חוטא. אלא שיש בו ג"כ מצוה. ומצוה גדולה מעבירה והיינו דקרינן ליה נוה בריש מסכת נזיר [דף ג']. ואי לאו מצוה דגדולה מעבירה שבה. לא היה קורהו נוה. אבל מ"מ חטא יש בו על שציער. ומידי דהוה אמתענה תענית חלום בשבת [ברכות ל"א ע"ב] שקורעין גזר דינו ונפרעין ממנו תענית של שבת. מאי תקנתיה ליתב תענית לתעניתו:

פטור. לשון התוספות תימא מאי חיוב שייך. ואי פטור ממלקות קאמר על כרחו הקוצץ נטיעותיו אע"פ שאין רשאי פטור. לאו היינו פטור ממלקות. [*דהא חייב. כדכתיב. (דברים כ':י"ט) ואתו לא תכרות כמ"ש בדבור דלקמן] וצריך לדחוק ולומר פטור אף על פי שאין בו צד חיוב שאין חס על גופו. אחרים שחבלו בו חייבים. ע"כ:

והקוצץ נטיעותיו אף על פי שאינו רשאי. דעבר בבל תשחית. רש"י. וא"ת דהא לא תשחית במלחמה כתיב. ואיכא למימר דבמלחמה דוקא הזהיר הכתוב כטעם הכתוב בצדו כי ממנו תאכל. וזה כדי שיהא מצוי מידי דאכילה ליוצאי צבא. ובגמרא פ"ג דמכות ד' כ"ב והביאו התוספות דהכא. נקט אזהרה לקוצץ אילנות טובות מואותו לא תכרות. ונ"ל דהיינו טעמא דמיתורא דואותו לא תכרות יליף ליה. דאי מלא תשחית אימא דוקא במלחמה. אלא רש"י נקט רישא דקרא דהא גלי קרא בלא תכרות דקפיד על כל קוצץ אילנות אפילו שלא במלחמה שלא ישחיתנו. [*ובגמרא [דף צ"א] בברייתא המקרע על המת יותר מדאי לוקה משום בל תשחית]:

אחרים שקצצו וכו' חייבים. בדלא אתרו ביה שאינו לוקה [כמ"ש הר"ב במ"ב פ"ז] תוספות:

משנה ז

אף על פי שהוא נותן לו וכו'. סתמא הוא ולא ר"ע קאמר לה. רש"י:

אין נמחל לו. פירש רש"י צער שדואג על בשתו:

שנאמר ועתה השב אשת וגו' ויתפלל בעדך. וממילא שיפייסנו כדי שיתפלל. כי מי פתי יסור הנה לבקש מאדם שיתפלל עליו שלא יומת על חטאו אשר חטא כנגד זה האדם

עצמו ולא יפייסנו תחלה. וז"ל בראשית רבה א"ל מי מפייסו שלא נגעתי בה. א"ל כי נביא הוא. פירש"י [בחומש] ויודע שלא נגעת בה. ע"כ. שמעינן מהכא דהיה צריך לפייס אלא דאברהם משום שהיה נביא לא הוצרך לפייסו. ובגמרא דרשינן כי נביא הוא דמדאמר הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא וגו' מהדר ליה הקב"ה כי נביא הוא. וכבר לימד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו. או על עסקי אשתו וכו'. ולפי זה אפילו אברהם עצמו היה צריך לפיוס. ונראה לי דמשום הכי לא תפסו בגמרא מדרש רבה אע"פ שהוא קרוב יותר למשמעות הכתוב. משום דכיון דמהאי קרא ילפינן פיוס. אתי שפיר למדרשה בענין שיהא במשמע דלאברהם עצמו הוצרך לפייס:

האומר סמא את עיני וכו' על מנת לפטור וכו'. כתב הר"ב שאין דרך בני אדם למחול על צער גופן. ולפיכך סמא את עיני לאו דוקא אלא אפילו הכאה ופציעה בלא חסרון ראשי אברים נמי. וכדאיכא למידק מסיפא דלא נקט אלא נזקי ממונו דבהכי פטור. והא דנקט סמא את עיני וכו'. בסירכא דלישנא דמתניתין דריש פרקין מסריך סריך. כך נראה לי. וראיתי למהר"ר ואלק כהן שכתב בשלחן ערוך סימן תכ"א דנקט סמא עיני וכו' ללמדנו דאם אמר בפירוש על מנת לפטור דפטור אפילו בהני:

על מנת לפטור פטור. מתניתין דאתי לידיה בתורת שמירה. והדר אמר ליה שבר וכו'. ומשום הכי אי לאו דאמר ליה על מנת לפטור הוה חייב. דשבר על מנת לשלם קאמר דמתחייב כבר בשמירה. אבל אי לא אתי לידיה מעולם בתורת שמירה אלא עכשיו אמר ליה שבר כדי. פטור. אפילו כי לא אמר על מנת לפטור. ודייקינן לה מקרא (שמות כ"ב:ו') כי יתן איש וגו' לשמור. דלשמור הוא דחייביה קרא בפשיעתו אבל לא לקרוע כדאיתא בגמרא [סוף פרקין]:

עשה כן לאיש פלוני ע"מ לפטור. חייב. אפילו אמר ליה ע"מ שאני אשלם חייב. דאין שליח לדבר עבירה וכמו שהתבאר בפרק דלעיל מ"ו. אלא מתניתין נקטה לישנא דעל מנת לפטור דומיא דרישא. נראה לי. וכתב מהר"ר ואלק כהן בש"ע סימן תכ"א דעל מנת לפטור דרישא כלומר בכל ענין פטור אפילו בדרך שאלה. והלה השיב לאו. ועל מנת לפטור דהכא. נמי בכל ענין חייב. אפילו אמר ליה בפירוש על מנת לפטור:

פרק ט

משנה א

עצים ועשאן כלים. מסקינן בגמרא דלא בגזל עצים שהן משופים ומאי ניהו נסרים ועשה מהן כלים דשינוי דהדר לברייתו הוה. דאי בעי מנתק הנסרים זו מזו. והרי הן נסרים

כבתחלה. אלא שגזל עצים שאינם משופים ועשאן כלים בוכאני. דהיינו שיפן דלא הדר לברייתו ונשתנה שמו שנקרא בוכאני. והיינו דתנן ועשאן כלים:

צמר ועשאן בגדים. לא דגזל צמר הטווי ועשה מהן בגדים שחוזר לברייתו. דאי בעי סתר להו והוו חוטין כדמעיקרא. אלא שגזל צמר שאינו טווי ועשה מהן לבדים שאינו חוזר לברייתו להיות כל נימא ונימא בפני עצמו. ונשתנה שמו שנקרא לבד והיינו דתנן ועשאן בגדים:

משלם כשעת הגזלה. כתב הר"ב ואין חייב להחזיר לו כלים וכו' כדאמרינן במרובה. [דף ס"ז] שינוי קונה דכתיב (ויקרא ה':כ"ג) והשיב את הגזילה מה תלמוד לומר אשר גזל. אם כעין שגזל יחזיר. ואם לאו דמי בעלמא בעי לשלומי. רש"י. ועיין ריש פרק דלקמן:

משלם דמי פרה העומדת לילד וכו'. לשון הר"ב והעודף ששוה יותר הולד והגיזה. שלו הוא דקננהו בשינוי. וכן לשון רש"י והעודף ששוה עכשיו וכו' ופירש נ"י דרוצה לומר דדוקא הולד והגיזה קונה בשינוי ומשלם מה שהיו דמיהם. והעודף ששוה עכשיו יותר הוא שלו. אבל פרה עצמה חוזרת בעינה. דלידה וגיזה לאו שינוי הוא בגוף הפרה. דמעיקרא גופא מליא והשתא גופא [סריקא] ולא הוי שינוי בגוף הבהמה. כמו דלא הוי שינוי אם הפילה גללים. עד כאן. אבל להרא"ש דמי פרה ממש. דלידה וגיזה הוי שינוי אף לפרה עצמה וקנאה בו:

דמי פרה העומדת לילד וכו'. כלומר לאפוקי שישומו כאילו ילדה דהא על ידי הלידה קנאה. וז"ל התוספות [דף צ"ה] וכל שבח שמשעת גזלה עד שתלד. לגזלן. ע"כ. וטעמא דלעולם משלם כשעת הגזילה כדכייל בסיפא וקאי אכולהו בבי דמתניתין. ולא אזלינן בתר שעת קנייה אלא משקנאה חזרה השומא לשעת הגזילה כך כתב הרא"ש. אלא שדקדק עוד וכתב והא דלא קאמר דמי פרה מעוברת דמי רחל טעונה משום דלפעמים אדם קונה פרה מעוברת לשחיטה בשביל השליל וכן רחל טעונה בשביל הגיזה שעליה. ואין דמיהם מרובים כדמי פרה שאדם קונה מעוברת לגדל הולד. וכן רחל לגדלה לגיזה. וזה הגזלן שהשהם אצלו עד שילדה. וגזז. צריך לשלם דמים מרובים ע"כ. וזה לפי שיטתו דסבירא ליה דפרה עצמה קנאה בשינוי זה. ועיין מ"ש לקמן:

גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה וכו'. ה"ה אפילו לא ילדה ואיידי דנסיב רישא ילדה. נסיב סיפא נמי וילדה. גמרא. וכתב הרא"ש דאע"ג דברישא נמי משלם כשעת הגזילה סיפא הא קמשמע לן דעבור וטעינה הוי שינוי כמו לידה. ע"כ. ונראה לי דלרש"י והר"ב כמו שפירש נמוקי יוסף. בסיפא נמי דינא דמחזיר הפרה דאם לא נעשה שינוי בלידת הולד. ה"ה נמי לא נעשה שינוי בעבור. דכך לי שינוי המלוי כמו שינוי הרקות. וקשיא לי דליתני

ברישא נמי משלם כשעת הגזילה. דלדידהו ליכא לתרוצי כמ"ש הרא"ש דלאשמועינן דשמין פרה העומדת לגדל ולדות וכו'. דהא פרה חוזרת בעינה לדידהו. וצריך לי עיון:
זה הכלל וכו'. כתב הר"ב לאתויי גנב טלה וכו' וטבחו או מכרו פטור מתשלומי ארבעה וחמשה.. ולא אמרינן דעל כל פנים ישלם ארבעה וחמשה. אלא שלא ישלם כמות ששוה עכשיו שנעשה שור אלא כששוה בשעת הגזילה. קמשמע לן דלא. לפי דשלו הוא טובח וכו'. וממילא דמכל שכן שאינו משלם הכפל אלא כשעת הגזילה:

משנה ב

רבי מאיר אומר בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך. כתב הר"ב והלכה כר"מ. הכי אמר רב בגמרא משום דאיפכא תני למתניתין. א"נ משום דאשכח תרתי ברייתות וחדא מתניתין מקמי תרתי ברייתות מפיך להו תני וחכ"א בעבדים וכו'. והכי קאמר למאי דאפכיתו ותניתו הלכה כר"מ:
פירות והרקיבו. כתב הר"ב כשהרקיבו מקצתן [אומר לו וכו'] גמרא. ופירש נ"י כיון דאורחייהו בהכי כהיזק שאינו ניכר חשבינן ליה ואומר לו הרי שלך לפניך. והוי כחמץ בפסח. אבל כשהרקיבו כולן שהוא היזק ניכר [ומתניתין דקתני משלם כשעת הגזילה כשהרקיבו כולן שהוא היזק ניכר] כיין והחמיץ [מיירי]. ע"כ:
יין והחמיץ. שנשתנה ריחו וטעמו ולא מצי א"ל הרי שלך לפניך. נ"י:
מטבע ונפסל. פירש הר"ב במדינה זו אבל יוצא במדינה אחרת שיכול לומר לו לך והוציאו שם. רש"י. ועיין לקמן:
תרומה ונטמאת חמץ וכו'. הטעם דאילו אף שנפסלו אצל הגזלן לגמרי. מ"מ תבואת תרומה ולחם חמץ לא נשתנה משאר תבואות ולחמין. והרי הן כמו שהיו בשעת הגזילה וכמו שהן עכשיו שאר תבואות ולחמין משום הכי מצי אמר לו הרי שלך לפניך. מה שאין כן בפסלתו מלכות כיון דצורת מטבע זו אינה יוצאת כלל בכל מדינות המלך ונטבעה צורה אחרת במקומה. הרי ניכר הפסידה. מהר"ר ואלק כהן בשלחן ערוך סימן שס"ג [*והוא מפירוש רש"י שבגמרא [דף צ"ו]:
בהמה ונעבדה בה עבירה וכו'. בעד אחד שלא נסקלה. אבל פסולה לקרבן *) ועיין ריש פ"ח דזבחים. וטעמא דאמר ליה הרי שלך לפניך פירש רש"י דכל בהמות לאו למזבח קיימי:
או שהיתה יוצאה ליסקל. סבירא ליה להאי תנא דגומרין דינו של שור שלא בפניו ואין צריך להביאו לב"ד דאמר ליה מאי עבדי ליה. גמרא:

משנה ג

נתן לאומנין לתקן כו'. כתב הר"ב נתן להם עצים וכו' ולאחר שנעשה הכלי וכו' דאין אומן קונה בשבח כלי. גמרא. וכי תימא להא דכתבינן בריש פרקין דלעולם משלם כשעת הגזילה הכי נמי ישלם כשעה שבא לידו. לא קשיא דהכא לא כיון מעולם לגזול ולא זכה בה. ועיין לקמן בדרבי מאיר ורבי יהודה מ"ש שם:

שידה. כתב הר"ב עגלה כו'. וכפירש"י כאן ובריש פרק ג' דעירובין. ועיין במשנה ה' פרק ט"ז דשבת וריש פרק ח' דאהלות. ושם מפרש תיבה ומגדל [*ועיין במשנה ב' פי"ח דכלים]:

ואם מחמת המכה חייב. שזה כזורק חץ והזיק בו הוא. רמב"ם פ"ו מהלכות חובל:

משנה ד

נותן לו דמי צמרו. ובהקדיחה בשעת נפילה שלא היה בו שבח מעולם לפיכך אין לו עליו אלא דמי צמרו אבל אם הקדיחו לאחר שקלט ונעשה שבח בצמר חייב ליתן לו גם דמי שבחו. כמו נתן לאומן לתקן דמתניתין דלעיל גמרא שם ריש דף צ"ט. ולא ידעתי למה לא התנו כן הפוסקים אלא העתיקו המשנה כלשונה:

אם השבח יתר על היציאה. לשון הרמב"ם ענין השבח והיציאה כמו שאומר לך על דרך משל אילו היה הבגד שוה דינר ואחר צביעתו שוה דינר וחצי. והוציא בו צבע רובע. לא יתן לו אלא רובע דינר. ואם הוציא עליו ג' רבעי דינר יתן החצי מאשר הותיר בדמיו ע"כ. ורש"י פירש בפ"ב דבבא מציעא דף קי"ז הוצאה דמי עצים וסמנין ושכר טרחו כשאר שכיר יום. ולא מה שפסק לו בקבלנות דהוי טפי:

נותן לו את היציאה. כתב הר"ב ולא שכר שלם. וכן לשון רש"י. ולקמן בדברי רבי יהודה בהוצאה יתירה על שבח פירשו שאם השכר פחות מן השבח שנותן לו את השכר. ומסתבר ודאי דהכא נמי אם השכר פחות מן היציאות דנותן לו:

לצבוע לו אדום וכו'. כתב הר"ב קנייה בשינוי. לר"מ לא יהיב אלא דמי צמרו. או זה יתן שכרו וכו'. וכן פירש רש"י. ומשמע דכי יהיב ליה אגרא מחייב למיתב ליה הצמר ולא אמרינן דקני ליה לגמרי שהרי לא נתכוין הצבע לזכות בו כלל. מה שאין כן בגזלן:

רבי יהודה וכו'. כתב הר"ב דקניס ליה להאי דשנה וכו'. וכפירש רש"י. ומשמע דדוקא לדשנה קנסינן. והלכך אם בעל הצמר אינו חפץ בצמרו אלא שיתן לו דמי צמרו הרשות בידו. כן כתב המגיד בפ"י מהלכות שכירות שמצא לרש"י ז"ל שפירש שביד בעל הצמר לתת לו הצמר. ופירש בדמיו. וכתב שצריך עיון לפי שאחר שהדין הוא לחשוב איזה הוא מועט אם ההוצאה אם השבח. ויתן המועט. ואם רצה צבע בזה. אין בעל הצמר

יכול לעכב ודאי. וכדעת הרמב"ם שתקנה זו תקנה לכל אחד משניהם היא. ואין אחד מהם יכול לדחות השני ממנה. והראב"ד שאמר אין לזה טעם לא להשיג בא. אלא כונתו היתה לומר שדבר שאינו צריך לכתבו הוא. ע"כ דברי המגיד. ויותר נראה דהראב"ד להשיג הוא בא. לפי שסובר הראב"ד דטעמא דנותנין לו הפחות משום קנסא על ששינה. וכלשון רש"י והר"ב. ואי משום הכי. למה לא יכול לומר בעל הצמר איני רוצה בתקנה זו. כיון שזאת התקנה לקנוס את המשנה היא ולטובת בעל הצמר. כגון זו האומר אי אפשי בתקנה זו. שומעין לו:

אם השבח יתר וכו'. לפי שאין מתכוין לקנותו. הלכך לא דמי לגזלן דכולי שבחא דידיה היא כדתנן במתניתין דר"פ. הכי מסקי התוספות שם ד' צ"ה ע"ב:

משנה ה

שוה פרוטה. בסיפרא פרשת ויקרא לאשמה בה פרט לפחות משוה פרוטה. ועיין במשנה ז' פ"ד דב"מ:

שוה פרוטה ונשבע לו. לדברי הר"ב בפירוש משנה ז' פ"ד דב"מ דעל כפירת פרוטה נשבעין אתי שפיר. אבל לפי דבריו בר"פ ו' דשבועות כמו שאכתוב שם בסייעתא דשמיא אין נשבעין על כפירה פחותה משתי כסף. פירשו התוספות דע"י ב"ד אין נשבעין. והכא בנשבע ע"י עצמו:

יוליכנו אחריו אפילו למדי. כתב הר"ב דגבי נשבע על שקר כתיב לאשר הוא לו יתננו. [ועיין בפירוש הר"ב במשנה ז' פ"ד דב"מ] ומסיים נ"י דכתיב ביום אשמתו דמשמע שנשבע לשקר ומביא אשמו. ע"כ. והרמב"ם בפ"ז מהלכות גזילה נתן טעם לדבר מפני שכבר נתייאשו מאחר שנשבע ואינן באין עוד לתובעו. [ע"כ]. ולדבריו באינו נשבע אפילו להודיע אין צריך. אבל הטור כתב סימן שס"ג שצריך שיודיענו לומר לו כך וכך גזלתיך בא וקח ממני:

לא יתן לא לבנו. פירש הר"ב של נגזל. ומסיים רש"י להוליכו שאם יאנסוהו חייב להחזיר ולא הוי השבה וכו':

ולא לשלוחו. עיין בפירוש הר"ב משנה ג' פ"חדב"מ. דפלוגתא דשליח שעשאו בעדים שייכא נמי הכא וכדאיתא בהדיא בגמרא:

אבל נותן לשליח ב"ד. כתב הר"ב תקנה הוא דעבוד רבנן מפני תקנת השבים וכו' [*וכן פירש"י] וכתבו התוספות משמע מתוך פירושו דנותנו לשליח ב"ד והוא שומרו בידו עד שיבא הנגזל. ואין נראה דלישנא לא משמע הכי דאמאי נקט שליח ב"ד הוה ליה למימר אם יש ב"ד שם נותן לב"ד. ועוד הקשו ומסקי דנראה דמתניתין איירי לענין אחריות

הדרך דמפטר כשיתן לשליח ב"ד ויש לו כפרה מיד וא"צ לו להמתין עד שיגיע ליד הנגזל. כיון שקבלו שליח ב"ד. אבל בתקנתא לא איירי מתניתין כלל ע"כ. וכדבריהם פירש הרמב"ם:

ואם מת יחזיר ליורשיו. נראה דאתא לאשמועינן דאפילו ליורשים יוליך למדי. אי נמי אתא למימר דאין חילוק בין שהנגזל הוא קיים. בין שהוא מת לענין קרן וחומש ואשם. כי היכי דיש חלוק [בגזלן] בין הוא לבניו. דבניו אין משלמין חומש על גזל אביהם [כגון שגזל אביו והבן יודע וכפר הבן ונשבע. ואח"כ הודה. ובשאין הגזילה קיימת כדאי' בגמרא] קמשמע לן דלענין נגזל אין חילוק. תוספות:

משנה ו

חוץ מפחות משוה פרוטה בקרן אינו צריך וכו'. כתבו התוספות [דף ק"ד ע"ב ד"ה חוץ] תימה אמאי איצטריך למיתני הא כיון דברישא תנן שוה פרוטה משמע אבל פחות לא. עכ"ל. ועיין במשנה ה' פ"ז. ואני למדתי תירוץ לתמיהתם מדברי הרמב"ם פ"ז מהלכות גזלה שמסיים בזה. אלא יבא הנגזל ויטול את השאר. והשתא משום דיוקא דא"צ להוליכה. הא לכשיבא מחויב לתת לו. משום הכי איצטריך למתני. וטעמא דמחוייב לתת לו דמ"מ גזל הוא בידו. וז"ל הרמב"ם ריש הלכות גזילה ואסור לגזול כל שהוא דין תורה. ע"כ:

משנה ז

נתן לו את הקרן ונשבע לו על החומש. הוא הדין אם לא נתן לו את הקרן ונשבע אתרוויי' אקרן ואחומש היה מוסיף חומש על חומש. אלא אורחא דמלתא נקט דאקרן אין נשבעין שני פעמים והוא הדין אם נשבע על החומש דיוליכנו אחריו למדי כיון שנשבע עליו נעשה כגזלן. תוספות:

וכן בפקדון וכו' הרי זה משלם וכו'. וכן לענין דיני נשבע והודה וכן מפורש ברמב"ם ריש פ"ז מה' גזלה. ותנא דידן נקט בגזל משום דפרקין בדיני גזל איירי:

והעדים מעידין אותו שאכלו כו' עי' מ"ש לקמן ד"ה שגנבו]:

משנה ח

והעדים מעידין אותו שגנבו משלם תשלומי כפל. ובגמרא פ"ז דף ס"ג [ע"ב] יליף לה מדכתיב (שמות כ"ב:ז') אם לא ימצא הגנב. והכי משמע אם לא ימצא כמו שאמר אלא הוא גנבו. ישלם שנים. ובדנשבע. [איירי] דכתיב (שם) ונקרב בעל הבית אל האלהים לשבועה. ויליף לה משליחות יד דהכא ודבפרשה שנייה דכתיב בה (שם) שבועת ה' תהיה בין שניהם. ומדכתיב הגנב ממעטינן טענת אבד דמתניתין דלעיל:

שגנבו. לעיל נקט שאכלו לרבותא אע"פ שאבדו מן העולם פטור מן הכפל בטענת אבד. והכא נקט שגנבו לרבותא דאע"פ שהוא בעין. חייב כפל כיון שטוען טענת גנב. תוספות פ"ז דף ס"ג:

משלם תשלומי כפל. אבל תשלומי ארבעה וחמשה לא קתני [*דליתני טבח ומכר משלם ארבעה וחמשה] משום דבקרא לא כתיב ארבעה וחמשה אלא בגנב עצמו. תוספות פרק בתרא דשבועות דף מ"ט:

משנה ט

ונשבע לו. כתב ב"י סימן שס"ז משמע דאי לא נשבע לו לא היה צריך להוציא חלק הנוגע לירושתו מהגזילה. ואפשר דהוא הדין לא נשבע. ונשבע דקתני משום סיפא דלוה ובעלי חוב באין ונפרעין לאשמועינן דאע"ג דנשבע שרי בהכי. ע"כ. וכתב מהר"ר ואלק כהן דבעל דרכי משה הכריע דנשבע דוקא:

לבניו או לאחיו. לשון הר"ב אם אין לו בנים. [*פשטא דמלתא משמע דלבניו דתנן היינו של עצמו. וכן פירשו התוספות וז"ל נראה לבניו של גזלן או לאחיו של גזלן כלומר בתחלה לבניו אם יש לו דהם קודמים לכל אדם בחלק המגיעו ונחשוב אותו כאילו מת הוא והרי בניו יורשים חלקו עם אחיו והם אין באין מכחו אלא מכח אבוה דאבא כדאמר בסוף מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ט) תחת אבותיך יהיו בניך. הלכך אע"פ שאין לאביהן בהן כלום. שהרי יש לו להחזיר הגזילה. אפילו הכי הם קודמין בחלקו מההוא טעמא דבבא בתרא. או לאחיו כשאין לו בנים. עכ"ל. אלא שנסתפקתי עדיין בלשון הר"ב ממ"ש אח"כ לוה מאחרים ומחזיר את הגזל לאחיו. והא מתניתין לבניו והדר לאחיו תנן. ואמאי נקט איהו לאחיו. ועוד דאי כדעת התוספות ה"ל לפרש ולא לסתום. למה קדמו בניו של עצמו לאחיו שהם לפי אמת יורשי אביו. והנה לשונו זה דנקט לאחיו לשון רש"י הוא. ולדידיה ניחא דמפרש לבניו של אביו או לאחיו של אביו אם אין לו בנים. ע"כ. וניחא דאחיו דנקט רש"י בלוה מאחרים כלומר אחי הגזלן. והיינו בניו דרישא שהן בני הנגזל ואחי הגזלן. אבל אי איתא דדעת הר"ב כן לא ה"ל לסתום הכא ברישא. אלא לפרש בניו של (הגזלן) [הנגזל] וכו' דפשטא לא משמע הכי. וחזרתי לומר דשמא דעת הר"ב כדעת הרמב"ם דמפרש גם כן בניו ואחי ר"ל דגזלן כפירש התוספות אלא דסבירא ליה דמתניתין לאו דוקא נקטא בניו ברישא דודאי לכל ימי חייו אין חלק לבניו בירושת אביו. ולפיכך נותן לאחיו ברישא. והשתא שפיר נקט הר"ב גבי ליה מאחרים וכו'. ונותן הגזילה לאחיו ולא נקט לבניו משום דלפי האמת אחיו קודמין. אלא דליכא למימר הכי שהרי הר"ב כתב או לאחיו אם אין לו בנים. משמע בהדיא דסבירא ליה דבניו קודמין. ולפיכך לא

ידענא מה אדון בה בדעת הר"ב. ומה שכתב הר"ב בסוף המשנה ואם אין יורש לאביו אלא הוא. נותן הוא עצמו הגזילה וכו' לשון קצרה כתב שאין לך אדם מישראל שאין לו יורשים עד יעקב אבינו ע"ה. וז"ל הרמב"ם ואם לא היה אצלו אח מאביו. ולא בנים. או לא החזיר הוא את הגזילה לבניו יתן אותו בחובו וכו'. ומ"מ עירוב מפרשים אני רואה בכאן בדברי הר"ב. דזה הדין יצא לו להרמב"ם מלשון המשנה או שאין לו. שמפרש הוא ז"ל שאין לו אחים וכו'. והר"ב כבר פירש ואם אין לו שר"ל אין לו נכסים וכו'. וזוהי שיטת שאר המפרשים ולדידהו איכא למימר דמתניתין בניו ואחיו נקט דשכיחי. והוא הדין אם אין לו אחים שהירושה ממשמשת ועולה כדתנן בפרק יש נוחלין משנה ב' ואליהם הוא נותן. ומקיים בזה יותר מצות השבה. ומתוך לשון הרמב"ם שהעתקתי נראה לי דז"ש או לא החזיר וכו' היא פירושא דואם אינו רוצה וכו'. ונראה גם כן שגרסתו ואם אין לו או שאינו רוצה. שהרי הקדים פירוש אין לו. וגם בפירוש רש"י ודברי הר"ב הקדימו אין לו לאינו רוצה. ואם דברי הרמב"ם בחבורו [ריש] פרק ח' מהלכות גזילה שכתב ועושה עמהן חשבון [לומר שלעולם אין צריך אלא להוציא הגזילה עצמה מידו. אבל אח"כ מנכה בחשבונם כפי חלקו] יצא לו מלשון אם אינו רוצה דמתניתין כמ"ש המגיד [וע"ש בכ"מ]. צריך גם כן לומר שגירסא אחרת היתה לו בחבורו. וכגרסת ספרים שבידינו דגורס אם אינו רוצה קודם לאין לו אלא דגרסת הספר ואם בוי"ו ולא כן גרסתו. ומה שכתב הר"ב ובלבד שתהא הגזילה בעין דלא קנייה בשינוי. כך כתב הרמב"ם [שם] וטעמא דאי קנאה בשינוי אין עליו אלא לשלם דמי הגזילה ולא הוה בכלל והשיב את הגזילה דהא קרא קאמר אשר גזל. אם כעין שגזל יחזיר כמ"ש בריש פרקין. שמע מינה דקרא לא איירי אלא אם היא כעין שגזל שלא נשתנה. כך נראה לי:

ואם אינו רוצה וכו'. או שאין לו וכו'. הר"ב העתיק בהפך. וכן בפירוש רש"י. וניחא לפירושם דלגירסת הספר הוה זו ואין צריך לומר זו. ועיין מה שכתבתי לעיל לדעת הרמב"ם:

באים. ונפרעים. דמה שמחזיר להם לא חשיב כאילו נתן להם במתנה ושלא יוכלו בעלי חוב לטרוף דאין אחריות על המטלטלים [כדתנן במשנה ח' פרק קמא דקדושין] דאינו נותן להם לשם מתנה. אלא בסתמא בשתיקה מחזיר להם ואין דעתו אלא לקיים מלות השבה בעלמא. הלכך לא הויא מתנה ויכול בעל חוב לטרוף מהם. והוא ודאי אינו יכול לחזור וליקח מהן דאז לא היה מתקיים השבה כלל אם היה לוקח בעצמו מה שנתן. אבל מה שבעל חוב נוטל. מתקיים שפיר מצות השבה. כיון שבעצמו אין נוטל. תוספות. ומה שכתב הר"ב בזה הדבור ואם אין יורש וכו' הארכתי בזה לעיל:

משנה י

קונם אי אתה נהנה וכו'. כבר מפורש בריש נדרים שהאומר קונם תופס החפץ בקרבן שקונם כנוי לקרבן הוא. ויהיה פירוש הלשון קונם יהיה אם אתה נהנה וכו'. וטור יורה דעה סימן רט"ז העתיק קונם שאתה נהנה וכו' והוא נכון יותר. ועיין מ"ש בריש פרק א' דנדרים בדבור שאיני וכו':

אם מת יירשנו. שזה כאומר נכסי עליך אסורים [משנה ג' פרק ה' דנדרים] הרמב"ם פרק ה' מהלכות נדרים:

אם מת לא יירשנו. שזה כמו שאמר ליה נכסים אלו אסורין עליך. שם. וכתב הר"ן בפ"ה ממסכת נדרים דף מ"ז וז"ל לאו למימרא דכיון דנכסים אסורין לו בהנאה לא יזכה בהם דהא קתני סיפא ויתן לבניו ולאחיו ואם אין לו לוה ובעלי חוב באין ונפרעים ואם לא זכה בגוף הנכסים היאך נותנן לבניו או לאחיו. והיאך בעלי חוב באים ונפרעים. אלא ודאי נכסי דידיה] נינהו אלא שאינו רשאי [*ליהנות מהם. ואיידי דתנא רישא יירשנו לומר שמותר] ליהנות מהם כשאר יורשין. תנא סיפא נמי לא יירשנו. ולאו דוקא. ע"כ:

ויחזיר לבניו וכו'. כך הגירסא בספרים ומשום דנכסי דידיה נינהו כמ"ש בשם הר"ן הלכך שייך למתני בלשון חזרה. אבל הר"ן העתיק בדבריו ויתן לבניו וכו'. וכן הוא בנוסח הירושלמי:

ויחזיר לבניו וכו'. כתב הר"ן בנדרים וז"ל וכי תימא היכי קתני נותנו לבניו או לאחיו. בשלמא לוה ובעלי חוב באים ונפרעים שפיר. דבעלי חוב לאו מדעתיה קא מפרעי אלא באים ונפרעים על ידי ב"ד שמגבין להם. ואע"ג דאיהו ממילא מתהני לא איכפת לן. אבל מדעתו ודאי אסור דהוי מוציאו מרשות לרשות ונמצא מועל [שכן הוא דין מעילה. וקונם קרבן עביד לנכסים] וכי נותן לבניו. או לאחיו. היכי שרי. והא מתהני מטובת הנאה דידהו ואסור. כדתנן במשנה ג' פ"ד דנדרים דתורם שלא מדעתו והיינו משל המודר אבל משלו על של המודר לא. משום דמהנהו בנתינת תרומה שבעל הפירות יכול לתתה למי שירצה [ועוד כתבתי במ"ג פי"א דנדרים דטובת הנאה אסורה]. וי"ל דלאו למימרא שיתנו להם ממש אלא שמראה להם מקום ואומר להם נכסי אלו אסר עלי אבא ואיני יודע מה אעשה בהם טלו לעצמכם ועשו מהם מה שתרצו. וכהאי גוונא לאו מתנה הוא. אלא גונא דהפקר. וכך כתב הרמב"ם שצריך להודיעם אלו נכסי אבי שאסר עלי אבא. עשאה הרמב"ם כההיא דתני לעיל מינה הגוזל את אביו ומת וכו'. עכ"ל. והב"י בטור יורה דעה סימן רט"ז כתב על זה שנראה לו שאפילו ליתנם ממש מותר. דלא דמי לתורם משלו על של חבירו דהא מתהני מטובת הנאה. דשאני התם שהוא מהנה את חבירו מממונו

המותר לו. ומפני כך יש בו טובת הנאה. אבל הכא שהוא מודיעם שממון זה אסור לו ומפני כן נותנו להם. והם ג"כ בניו ואחיו שיש להם שייכות בממון זה הלכך אין לו עליהם טובת הנאה. ומשום הכי שרי. עכ"ל. ולדבריו הא דתנן במ"ג פ' י"א דנדרים קונם כהנים ולוים וכו' יטלו על כרחו. הוא הדין דרשאי ליתנם להם אלא קאמר אורחא דמלתא דכיון שאמר קונם וכו' ודאי שאינו רוצה לתת להם. וכדרך שאכתוב בשם התוספות בדבור ובעלי חוב וכו' ולהכי קאמר דיבאו ויטלו בעל כרחו. אבל להר"ן נראה דדוקא תנן יטלו. דאילו לתת בידים לא:

ואם אין לו. פירש הר"ב ואם אין לו מה יאכל. וכן לשון רש"י. ואע"ג דמתניתין דלעיל פירשו ואם אין לו נכסים כל כך. שאני התם דלא קפיד קרא אלא אהשבה. אבל ממון עצמו אינו אסור עליו כלל. הלכך לא בעינן שלא יהיה לו מה יאכל אלא כשאינו בעל נכסים סגי. ועוד דהא לעיל תנן דאם אינו רוצה יכול לעשות [כן]. ואפילו יש לו נכסים. וכך כתבו התוספות דהא דלא תני הכא ואם אינו רוצה כדקתני רישא דשמא דוקא אין לו מה יאכל שרי כדקתני גבי המודר הנאה מחבירו [במ"ז פ"ד דנדרים] אבל אם יש לו מה יאכל אפילו [אינו] רוצה אין לו תקנה בכך. ע"כ. אבל תימה דבאותה משנה ז' פרק ד' דנדרים דמייתי להו התוספות דתנן אם אין לו מה יאכל. פירשו התם בתוספות דלאו דוקא אין לו מה יאכל אלא אורחא דמלתא נקט. וכן כתב שם הר"ב. ומיהו כתבו התוספות תירוץ אחר בקושיא דאמאי לא תנן אם אינו רוצה דמשום שהרי ודאי [אינו] רוצה. ע"כ. כלומר דבשלמא לעיל הוא דעליו מוטל להשיב הגזלה מתחת ידו לא הוי ודאי אינו רוצה. דשמא רוצה לעשות השבה מעליא. משא"כ הכא. שאביו אסרם עליו והוא לא מידי קא עביד. הלכך ודאי אינו רוצה. ולפ"ז ודאי דאין לו מה יאכל. לאו דוקא. וכדלעיל בנדרים. ולא תנן לה הכא אלא לאורחא דמלתא. א"נ דומיא דלעיל. ואין הכי נמי דמצינו לפרושי כדלעיל אם אין לו נכסים כ"כ. ועוד אפשר דלהכי מפרשינן אין לו מה יאכל דומיא דמתניתין דנדרים. וכי היכי דהתם לאו דוקא הכי נמי הכא לאו דוקא. גם הרמב"ם בפרק ה' מהלכות נדרים השמיט ואם אין לו וכו'. משמע דבכל ענין שרי. ואל תטעה בלשון כסף משנה שהעתיק בדברי הר"ן ואם אינו רוצה או שאין לו וכו'. ותהיה סבור שכן היא גירסת הר"ן. דליתא. דלשון הר"ן הוא כמו שהעתקתי בדבור אם מת לא יירשנו. ולא גרסינן אם אינו רוצה. וכן העתיקו בב"י יורה דעה סימן רט"ז:

ובעלי חוב באים ונפרעים. אחר מיתה ואפילו בחייו הוה שרי בכהאי גוונא כדתנן המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל ילך אצל חנוני וכו' [בפ"ד דנדרים משנה ז']

אלא לפי שזה אין רוצה שיהנה ממנו כלל בחייו ואין יכול לעשות תקנה אלא מדעתו.
תוספות:
ונפרעים. כתב הר"ב דהא תנן בנדרים [פ"ד משנה ב'] המודר הנאה מחברו פורע לו חובו. ושם פירש הר"ב תרי אוקימתות. ואית דאוקמי דוקא בחוב שהתנה לוה עם המלוה שלא יפרענו. אלא כשירצה. ואפשר נמי לומר דהכא אין צריך שיתנה כן וכדרך שכתבו התוספות לתרץ לדברי ר"ת דמוקים התם דוקא במזונות אשתו. אבל שאר חובות אסור לפרוע דקא משתרשי ליה. והקשו דהכא נמי משתרשי ליה. ותירצו די"ל דלא דמי. דהתם כיון שנתחייב למי שיפרע בעבורו א"כ מהנהו ואסור. אבל הכא מה שבאים ב"ח ונפרעים מן הנכסים אין זה נהנה מן הנכסים:

משנה יא

להשיב האשם אליו האשם המושב לה' לכהן. ת"ר אשם זה קרן. המושב. זה חומש. כשהוא אומר מלבד איל הכפורים הוי אומר אשם זה קרן. ולמה קוריהו אשם שאם החזירו בלילה דלא יצא החזירו לחצאין לא יצא. ואין חולקין גזל הגר כנגד גזל הגר. כדין אשם. גמרא:

משנה יב

אין היורשים יכולים להוציא מידם. לשון הר"ב מאחר שזכו בהן כבר משמע דרוצה לומר טעמא שזכו במה שבידם כדין נכסי הגר שמת ואין לו יורשים שכל הקודם בהן זכה. ותמיהני דאי הכי קרא למאי איצטריך. ועוד שסברתו זו איכא למדחי ולמימר דלאו זכייה היא כלל. שהרי הגזלן כבר זכה וכו' וזה שנתנו לכהן לאו נתינה לשיזכה בה היא. דאדעתא שיתכפר בו נתנו לו. ובגמרא אמר אביי ש"מ כסף מכפר מחצה. דאי לא מכפר הו"א מהדר ליורשין מ"ט אדעתא דהכי [דלא תהוו ליה כפרה] לא יהיב ליה. וחטאת ואשם שמתו בעליה. דחטאת תמות. ואשם תרעה. ולא אמרינן אדעתא דהכי לא אפרשה. התם הלכתא גמירא ליה. ע"כ. הא קמן דלאו מטעם זכייה בנכסי הגר אין מוציאין מידם דאדרבה אי אפשר שיזכו בו. כיון דבטעות בא לידם מיד הגזלן שכבר זכה בה. אלא טעמא משום דכפר מחצה. ולהך סברא בעינן קרא דלא הוה ידעינן דכפר מחצה אלא הוה אמינא דאין כפרה כלל עד שיביא קרבן:
שהמביא גזלו עד שלא הביא אשמו יצא. גמרא. דאמר קרא האשם המושב לכהן. מלבד איל הכפורים אשר יכפר בלשון עתיד. ומשמע דכשהשיב לכהן את האשם דהיינו קרן הכסף. עדיין לא כפר:

אין החומש מעכב. גמרא דכתיב במעילה באיל האשם ונסלח לו איל ואשם [פירוש אשם. קרן כדלעיל] מעכבין. ואין חומש מעכב. וילמד הדיוט מהקדש. פירשו התוספות דהא השוה אותן הכתוב בדין אם הביא אשמו תחלה דבתרווייהו לא יצא. ע"כ:
אין החומש מעכב. לשון הר"ב מלהקריב את האשם אם לא נתן עדיין ולבסוף נתן. וכן לשון רש"י. ולשון ולבסוף נתן אינו מדוקדק דמשמע דאי לא נתן לבסוף עכב. וכבר פירש דעכבה היינו על ההקרבה. וכיון שכבר קרבה אין עוד עכבה ואפילו אם נדחק לומר דדעתם במ"ש מלהקריב כלומר ולעשות כפרתו. אכתי תקשה מנלן דהא אדרבא קרא קאמר באיל האשם ונסלח. משמע דאילו קרן עבדי הסליחה. והרמב"ם פרק שמיני מהלכות גזילה [הלכה י"ג] כתב וחייב ליתן את החומש אחר כפרה. יראה שדעתו לומר שאע"פ שכפרתו נגמרה מכל מקום חוב החומש עדיין עליו וחייב לשלם. ותדע שכן הוא דבפ"ק מהלכות מעילה לא כתב זה והיינו טעמא דכיון שאין החומש עליו אלא חוב בעלמא. כתב דינו בהלכות גזילה וסמך עליו בהלכות מעילה אף על פי שהלכות מעילה קודם בדרך חבורו. אפילו הכי סמך על המאוחר לפי ששם מקומו. ואולי שגם זו דעת רש"י והר"ב במ"ש ולבסוף נתן דלא תימא דאינו מעכב הכפרה. ובדיעבד סגי ליה ויפטור מן החומש. להכי קאמרי ולבסוף נתן כלומר שלבסוף יתן ולא יפטור בכך [וקרי ביה נותן בחול"ם וציר"י]:

פרק י

משנה א

פטורים מלשלם. כתב הר"ב אם אכלוה וכו'. ואם לא אכלוה והיא בעינה חייבים להחזיר. דרשות יורש לאו כרשות לוקח דמי ויאוש כדי לא קני. רש"י. והא דדייק הר"ב לכתוב והיא בעינה. משום וחייבים להחזיר דנקט כלומר דחייבים להחזיר הגזילה עצמה אבל כשאינה בעינה אלא נשתנית בשינוי דאמרן בריש פרק דלעיל אין חייבים אלא דמי הגזילה. והרי דין הבנים כדין אביהם ומ"ש הר"ב דפסק הלכה דחייבים לשלם אפילו ממטלטלי. ואע"ג דתביעה בעל פה היא וכדכתב הר"ב בריש פ"ו דערכין. ומ"ש הר"ב ואם לא הניח וכו' אכלו הבנים הגזילה לפני יאוש חייבים לשלם. בבנים גדולים מיירי דבבנים קטנים הא תנן במ"ד פ"ח דפגיעתן רעה. ועיין מה שכתבתי שם. ומ"ש הר"ב ואם לאחר יאוש אכלו פטורים. ילפינן לה מקרא בברייתא דף קי"ב והשיב את הגזילה אשר גזל. מה ת"ל אשר גזל יחזור כעין שגזל מכאן אמרו הגוזל ומאכיל את בניו פטורים מלשלם. הניח לפניהם בין גדולים בין קטנים חייבים. ופירש רש"י כעין שגזל. כלומר אם

גזילה קיימת. יחזיר. אבל אין גזילה קיימת פטור. ובדידיה ליכא לאוקמי [דודאי דחייב לשלם דמיה] אלא בבניו. ע"כ. אבל לפני יאוש לא מסתבר דמיירי קרא. דברשותא דמרא קיימא. וכאילו גזלה מבעלה ואכלה. וכן נמי אם בא אחר לאחר יאוש ואכלה דפטור. ובניו לאו דוקא. וצריך לומר דבמשמעות כעין שגזל הוי תרתי. הך דהכא. והא דבריש פרק דלעיל דשינוי קונה. ובתוספות [ד"ה גזל] מסקי בלאו הכי דדרשא דהכא אסמכתא בעלמא הוא. ומסברא מחלקינן בין לפני יאוש ובין לאחר יאוש. ע"כ. והא דמסיים הר"ב אלא אם כן הניח להם אביהם. כפל לשון הוא דהא בהכי איירינן כמו שכתב ואם לא הניח הגזלן כלום:

אין פורטין. פירש הר"ב אין מחליפים סלעים בפרוטות. וכפירוש רש"י דאילו סלעים בסלע דלא מתהני בחלוף ליכא איסורא. והא דפירשו דאם חייב אדם פרוטות וכו' דשרי משום שהוא כמציל מידו. היינו לומר היכא דמתכוין לתת סלע כדי לקבל פרוטות דמתהני כך כתב שלטי הגבורים:

אין פורטין לא מתיבת המוכסין וכו'. לשון הרא"ש כתבו התוספות דאתי כרבנן דר"ש [דמ"ח פרק כ"ו דכלים] דאמרי סתם גזילה לאו יאוש בעלים הוא. ולי נראה דכל מה שהמוכס והגבאי נוטל הוי יאוש בעלים. ואכילו אין לו קצבה ואפילו הכי דבר מגונה הוא שיקבל אדם ממון ממקום המיוחד לגזל. ע"כ. והרמב"ם פ"ה מהלכות גזילה [הלכה י"א]. חשיב במוכס עכו"ם שלא נתייאשו וכו'. ועיין בפירוש מתניתין דלקמן:

המוכסין. פירש הר"ב במוכס עכו"ם אע"פ שהוא עומד מחמת המלך. הרי הוא כמוכס שאין לו קצבה. שסתמא יותר מן הדין הוא נוטל. המגיד פ"ה מהלכות גזילה [הלכה י"א]. ומ"ש הר"ב אבל מוכס ישראל שאין לו קצבה כו'. עי' מ"ש במ"ד פ"ג דנדרים:

משנה ב

הרי אלו שלו. כ' הר"ב דמסתמא נתיאשו כו'. וקננהו היאך ביאוש ובשינוי רשות. דשינוי רשות היינו רשות עצמו דהיאך דמקבל מהם. ומהני שינוי רשותו כיון דבא לידו אחר שנתיאשו הבעלים כבר. תוספות פ"ז דף ס"ז [ע"ב]. ועי' בפירש משנה דלקמן:

נחיל של דבורים וכו'. הא קמ"ל דאע"ג דדבורים [שאינו ברשותו של אדם כמו תרנגולים ואווזים. הרמב"ם סוף פ"ו מהלכות גזילות] וקנין דידהו אינו אלא מדרבנן. אפ"ה אם נתיאשו אין אי לא לא. גמרא:

נאמנת אשה או קטן לומר מכאן יצא כו'. כגון שהיו בעלים מרדפים אחריהם. ואשה וקטן מסיחים לפי תומם ואומרים מכאן יצא נחיל זה הואיל וקנין דבורים מדבריהם. האמינום בו. גמרא:

רבי ישמעאל וכו' אומר אף קוצץ וכו'. תניא ר' ישמעאל וכו' אומר תנאי בית דין הוא שיהא יורד וכו' וקוצץ וכו' שע"מ כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ:

משנה ג

המכיר כליו וספריו כו' ישבע כו' ויטול. פירש הר"ב ולפני יאוש מיירי. דאי לאחר יאוש הרי קננהו ביאוש ושינוי רשות כדפירש הר"ב לעיל. ועי' מ"ש שם. ואע"ג דלפני יאוש הוא נוטל הדמים [אע"ג דבריש פרקין פסק הר"ב אכלו לפני יאוש חייבים לשלם] מפני תקנת השוק. ופרש"י על שקנאו לוקח בשוק בפרהסיא ולא הבין בו שנגנב עשו לו תקנה שישלם לו בעל הבית מעותיו. ע"כ. וכתב נ"י ואפילו לרבנן דאמרי [במ"ח פרק כ"ו דכלים] סתם גניבה יאוש בעלים. איירי כגון שהבעלים מרדפים את הגניבה. ובספרים אפילו בגנב ישראל מצינו למימר דלא מיאש מפני שיודע שיבאו ליד ישראל. כי גוים לא יקנו אותם מן הגנבים. ע"כ. וכך כתבו התוספות. ונראה לי דלהכי תנן וספריו לגלויי אכליו. דכי היכי דספרים מסתמא לא מתיאש והוי לפני יאוש הכי נמי כליו דוקא לפני יאוש. ואי לא תנא כליו הוה אמינא דוקא בספרים האמינוהו חכמים כי יצא לו שם גניבה כו' משום דמסתמא לא זבנינהו דאסור למכור ספר תורה כמו שכתב הר"ב בסוף מס' בכורים. ולא מיבעיא להרא"ש שכתב הטור בשמו ביורה דעה סימן ר"ע דכל הספרים אסור למכור דאפילו כי נימא משנה בכלל ספרים. [דבימי רבי נכתבה המשנה כל' תשובה דרב שרירא גאון בס' יוחסין] הרי אסור ג"כ למכור אותן. אלא אפילו לב"י טח"מ סוף סימן רמ"ח שכתב דלא חמירי שלא למכרן אלא ספר תורה בלבד. ומעשים בכל יום שאדם מוכר ספריו. ע"כ. מ"מ אי לא תנא אלא ספריו הוה אמינא דבספר תורה הוא דקאמר מטעם איסור המכירה אבל שאר דברים לא הוה מוקמינן אחזקה דאינו עשוי למכור:

משנה ד

נסדקה חבית של דבש. עיין מ"ש ריש פרק ג':

אין לו אלא שכרו. פירש הר"ב שכר כלי ושכר פעולה וכפירש רש"י. וטעמא דהא מאבד את שלו להציל של חבירו. ובכי הא לא מחייב להשיב אבדה. דאבדתו ואבדת חבירו שלו קודמת כדתנן סוף פ"ב דבב"מ. והקשה נמוקי יוסף דא"כ טפי משכרו הוה ליה למיהב ליה כי היכי דתנן התם [משנה ט'] היה בטל מסלע וכו' נותן לו שכרו כפועל בטל. ופירש הר"ב כבטל ממלאכה כבדה זו ועוסק במלאכה קלה כזו. הרי שנותנין לו יותר משכר פעולה שהוא עושה. ותירץ בשם הרמב"ם דהתם במתבטל ממלאכתו דהוא מלתא דשכיחי לא רצו להפסידו כולי האי. אבל הכא לא שכיחי מלתא. שבקו אדיניה כיון

שיכול להתנות. ע"כ. וז"ל הרא"ש בספ"ב דב"מ אמתניתין דהכא דכיון שבפני הבעלים הוא הוה ליה להתנות ומדלא התנה הפסיד ולא יטול אלא שכר טרחו ומינה שמעינן דאם אין הבעלים שם צריך ליתן לו דמי הפסדו. ע"כ. ולא דמי להתם דאינו נוטל אלא כפועל בטל משום דהוא ניהו מאי דמפסיד. דכנגד מה שהיה נוטל יותר שכר במלאכה כבדה. כנגד זה מיקל במלאכה. וזוהי מדת רוב בני אדם להרויח מעט במלאכה קלה כמו להרויח הרבה במלאכה כבדה:

אין לו אלא שכרו. גמרא כשעקל בית הבד כרוך עליה. פירש רש"י חבית של דבש קשורה בעקל ולא ישפך הכל אלא מנטף מעט מעט. וליכא הפקר. ע"כ. ולא יכול למימר מהפקרא קא זכינא כמציל מן הנהר ואינך דתנן במשנה ב':

חייב ליתן לו. מלשון הר"ב משנה ט' פרק ב' דבבא מציעא משמע שצריך שיאמר לו שיציל. וע"ש. ודוקא במקום שיש לו הפסד כי מתניתין. אבל כשאין לו הפסד איתא בגמרא [ד' קט"ז] דאפילו אמר ליה בעל האבדה תציל ואתן לך כך וכך אין לו אלא שכרו. דיכול לומר משטה אני בך:

שלו יפה מנה ושל חבירו מאתים. אורחא דמלתא נקט דאי שניהם שוים למה יניח שלו ויציל של חבירו. וכך כתב מהר"ר ואלק בשלחן ערוך:

ואם. אמר ליה וכו'. הוא הדין בפני ב"ד כדתנן במשנה ט' פ"ב דבבא מציעא. אלא משום דרישא מיירי ודאי כשיש שם הוא. מחית לסיפא נמי בחדא מחתא:

משנה ה

מסיקין. פירש הר"ב אנסים וכו' תרגום צלצל סקאה שהארבה כו' וכפירוש רש"י. ונראה דירושה [דכתיב (דברים כה) יירש הצלצל] שייכא שפיר בעופות וחיות כמו וירשוה קאת וקפוד (ישעיהו ל"ד:י"א). תוספות:

ואם מחמת הגזלן וכו'. דייקינן בגמרא מדלא קתני ואם לאו וכו' משום דהא מרישא שמעינן לה *) והאי ואם מחמת הגזלן מלתא אחריתי אשמועינן היכא דאנסוהו להראות כל מה שיש לו והראה שדה זו שגזל בכלל שדותיו. דכיון דלא אנסוהו להראות אלא על שלו לא הוה ליה להראות אותה שגזל שאין שלו:

שטפה נהר. שהיתה על שפת הנהר והגביה שפתו. והמים שוחקין וכורין תחת השפה ומתפשט בתוך השדה. רש"י:

אומר לו הרי שלך לפניך. דמהיכא מצינו חיובא בגזלן בקרא דוכחש בעמיתו. הא דרשינן ליה לכלל ופרט וכלל. וכחש בעמיתו כלל. בפקדון או בתשומת יד או בגזל פרט. מכל

אשר ישבע עליו חזר וכלל. מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון [כו']. יצאו קרקעות ועבדים ושטרות גמרא. ועיין בפירוש הר"ב משנה ט' פרק ד' דבבא מציעא:

משנה ו

ולא יחזיר לו במדבר. אין זה יכול לכופו לקבל חובו או פקדונו במדבר דלאו מקום שימור הוא. רש"י. כלומר אבל אם החזיר וקבלו פטור:

משנה ז

חייב לשלם. כתב הר"ב וכגון שחבירו טוענו ברי וכו'. אבל אם חבירו טוען שמא [כו']. וכן לשון הרמב"ם בפירושו אבל אם היה חבירו מסופק ואומר איני יודע אם הלויתי אותו וכו' והוא אומר וכו' ונראה לי דלאו למימרא שצריך שיטעון אותו דמה [לי] ליה ולטענתו דכיון דהלה מסופק בפרעון אינו יוצא ידי שמים עד שיצא ידי ספיקו. והלכך אפילו אין טוענו כלום. וכן בגמרא אמרו דלא תבעו ליה. ולא אמרו דטען שמא. וכן לשון הרמב"ם בחבורו פ"א מהלכות טוען. אבל אם אין לו תובע וכו' [ועיין בסוף משנה ב' פרק ח' דבבא מציעא שם] אלא שאם אינו מסופק. אבל אומר ברי לי שלא הלויתיך וכו' היה זה פטור אפילו לצאת ידי שמים. מידי דהוה טענו חטין והודה לו בשעורין. דפטור אף מדמי שעורים. כמו שכתבתי במשנה ג' פרק ו' דשבועות. ועיין במשנה ד' פ"ג דבבא מציעא:

פטור מלשלם. ע"פ ב"ד. אבל לצאת ידי שמים חייב. כיון דמסתפק ויש כאן תובע בברי. כדאיתא בגמרא. ומה שכתב הר"ב ומיהו ישבע וכו'. עיין בפירושו משנה ב' פ"ו דשבועות. ושם ריש הפרק מפירש ענין היסת:

משנה ח

ומת או נגנב. נראה לי דמשום סיפא דפטור. תנא נגנב. דלא תימא דוקא מת מעצמו פטרינן לו. ועיין בסמוך:

חייב באחריותו. כתב הר"ב דמכי גנבה קם ליה ברשותיה. והשבה דעבד לאו השבה היא. וכפירוש רש"י והלכך אפילו מת חייב כדתנן במתניתין. ותימה על ל' הר"ב שכתב לקמן חייב הגנב לשלם שבגרמתו נאבדה הצאן. דאיכא למשמע מינה דדוקא באבידה חייב משום דגרמתו עשתה שנאבדה דאנקטה לה נגרי ברייתא. ואילו במת לא נתחייב דלאו גרמא דידיה עביד ליה. דמלאך המות מה לי הכא מה לי התם. אלא טעמא דלא עביד השבה והלכך קמה ליה באחריותו לכל דבר. ואם מת חייב בדמיה:

משנה ט

ולא משומרי פירות. עצים. מיירי בשומרי פירות מחוברים באילנות:

ועגלים בשרון. לשון הר"ב שם מקום שמגדלים בו עגלים ושלהן הן. וקאי על נשים וכן ברמב"ם פרק ו' מהלכות גניבה. וז"ל המגיד והעגלים שם בזול. והאשה מגדלתן ומוכרתן:

וכולן שאמרו להטמין אסור. מפני שהן בחזקת גניבה. הרמב"ם שם:

ולוקחין ביצים ותרנגולים מ"מ. מכל אדם. ואם אמר הטמן אסור. הרמב"ם שם:

משנה י

ושהסורק מוציא. לשון הר"ב הסורק את הצמר. והמנפצו. וכן לשון הרמב"ם. ולשון הר"ב במשנה ב' פרק ז' דשבת המנפצו חובטו בשבט. אי נמי סורקו במסרק. והרמב"ם כתב שם. מנפצו בשבט. כמו חובטו. ע"כ. ולשון רש"י בכאן שהסורק מוציא ע"י הקוצים שקורים קרדונ"שא). סורק פילונ"ש ב) על שם שהוא סורקו בקוצים כעין מסרק ע"כ. ולפי סדר השנוי במשנה ב' פ"ז דשבת. וכן בפי"ג מ"ד היינו קודם טוויה. ולפי סדר השנוי כאן הוא לאחר שנעשה בגד. וכן הם דברי רש"י בגמרא אדתניא ולא יטול [בו] יותר משלשה [חוטין] כתב וז"ל דרך הסרקים לתת לולאות של טווי במחט לארכו של בגד [ומותחו בהן]כשהוא נסרק וחובטו במקלות וכו'. עד כאן. ומדבריו למדנו כפירוש הר"ב דשבת. שהסורק עביד תרתי שחובט במקל או שבט גם סורק במסרק. אלא דהא דשבת בצמר קודם טוויה כדי להחליקו בשבט ולסרקו להסיר הנימין הבלתי ראויים למלאכה. והכא חובטו לישרו. וסורקו להעלות נימיו ולהיות אריגת חוטין בלתי נראין:

יתר מכן הרי אלו של בעה"ב. לשון הטור סימן שנ"ח כולן לבעל הבית. וטעמא דבקפידא תליא מלתא. וכי הוי מידי דלא חזי ליה לא קפיד אבל במידי דחזי ליה קפיד. ויתר מכן חזי ליה וקפיד אכולה דהא הכל חזי ליה. כדרשכחן בדין האונאה [בפירש הר"ב] משנה ג' פרק ד' דבבא מציעא. וכן במשנה ב' פרק ז' דבבא בתרא. מדה בחבל וכו':

כדי לתפור בו. לשון הר"ב שהוא כמלא אורך המחט. וכן לשון הרמב"ם בפירושו. ותימה דלא חזי לתפור בו כלל שכל זמן שאין מן החוט אלא מלא מחט מצומצמת אין יכול לתחבו בבגד. ובגמרא מסקינן כמלא מחט וחוץ למחט כמלא מחט. דהיינו אורך מלא שני מחטין:

במעצד. פירש הר"ב כלי שמחליק בו וכו'. עיין מה שכתבתי בריש פי"ב דשבת:

אצל בעל הבית. לשון הר"ב כשכיר יום. אורחא דמלתא נקט דדרך שכיר יום לעשות אצל בעל הבית. ודרך קבלנות לעשות בביתם. והוא הדין נמי איפכא דקבלן עושה אצל בעה"ב. ושכיר יום בביתו דהוי דינא איפכא. דכולה מלתא תליא במקום המלאכה אם היא אצל בעה"ב קפיד בעה"ב על הכל. לפי שכיון שהיציאות הם אצלו קפיד עליהם מה

שאין כן כשאינם אצלו לא קפיד עלייהו דלא טרח בהו לאייתוניה גביה. וזהו שדקדק הר"ב לכתוב כשכיר יום בכ"ף הדמיון ושינה מלשון רש"י שכתב שכיר יום. ומ"מ נראה שגם לדברי רש"י דינא הכי. כמו שכתבתי לדברי הר"ב:

סליקא לה בבא קמא